

Et skoleeksempel på inntektspolitisk samarbeid?

”Forhandlingsspillet om lærerlønna 1997 – 2001”

Masteroppgave i historie

Lars Karsten Sandvik

Institutt for Arkeologi, Historie, og Kultur- og Religionsvitenskap

i Bergen

Høsten 2007

1	<u>INNLEDNING</u>	4
	PROBLEMSTILLING - ET SYSTEM AV BEGRENSENINGER ELLER MULIGHETER?	4
	TIDLIGERE FORSKNING	5
	KILDER OG BRUK AV KILDER	6
	SKRIFTLIGE KILDER	6
	MUNTLIGE KILDER	8
	HVA SKAL KAPITLENE INNEHOLDE?	10
2	<u>LØNN, FORHANDLINGER OG SKOLEPOLITIKK FØR 1997</u>	12
	LØNSPOLITIKK, FORHANDLINGSSYSTEM OG ORGANISERING	12
	FORSTERKET MODERASJON OG SOLIDARITETSLTERNATIVET	17
	LÆRERNES ARGUMENTASJON OG DOKUMENTASJON, OG ET POLITISK PROBLEM; INCENTIVER TIL LØSNING?	20
	SKOLEPOLITIKK OG SAMARBEID FØR 1997	24
	OPPSUMMERING	27
3	<u>REGJERINGSSKIFTE OG ET NYTT SAMARBEID</u>	29
	DØRÅPNING – NY REGJERING OG NYE MULIGHETER	30
	DET BEGYNNER Å BLÅSE... I RIKTIG RETNING	34
	SPLID OG KONSOLIDERING – VEIEN MOT TO ENSRETTEDE FORBUND	42
	KONSOLIDERING - UTVIKLINGEN ETTER 1998 OPPGJØRET	45
	MELLOMOPPGJØRET 1999	50
	VALGKAMP OG HANDLINGSPLAN	54
	VALGKAMP OM SKOLE – KOMMUNE- OG FYLKESTINGSVALGET 1999	55
	EN HANDLINGSPLAN - ”... OG YRKET SKAL BÅTEN BERA...”	58
	OPPSUMMERING:	60
4	<u>SAMARBEID OG RESULTAT</u>	61
	EN SAMLET LÆRERSTAND VISER STYRKE	61

FORTSATT FORHANDLINGER MED STATEN	64
ET SAMLET STORTING FOR LÆRERNE	67
REGJERINGSSKIFTE – KRISE ELLER KONTINUITET?	73
GJENNOMBRUDD GJENNOM SAMARBEID	73
FORHANDLINGENE I STATLIG SEKTOR	74
GJENNOMBRUDDET - PÅ VEI MOT MÅLET	76
FORKLARINGER OG PREMISER	78
...SÅ VAR DET OPP TIL LÆRERNE	82
ENDRINGER I LÆRERNES ORGANISERING	84
MOT MÅLET (ET SLUTTFØRENDE SAMARBEID)	86
SKOLEPAKKENE FULLFØRES	88
RESULTATENE AV SKOLEPAKKEPROSESSEN	91
<u>5 KONKLUSJON</u>	<u>93</u>
<u>KILDER OG LITTERATUR</u>	<u>98</u>
SKRIFTLIGE KILDER:	98
GJENNOMGÅTTE KILDER:	98
ARKIVMATERIALE:	98
UTREDNINGER , ARTIKLER, UTVALGSARBEID OG STORTINGSDOKUMENTER:	100
MUNTLIGE KILDER:	102
LITTERATUR:	103

1 Innledning

13.oktober 2001 sluttforhandlet lærerorganisasjonene i Norge den siste av 2 avtaler, Skolepakke 1 og 2, som til sammen gav en lønnsøkning tilsvarende 9,5 lønnstrinn for perioden 1.august 2000 til 1.august 2002. I tillegg inneholdt Skolepakke 2 en ”seniorpakke” som skulle lette arbeidsbyrden for lærere som hadde passert 58 år. I motytelse skulle lærerne bruke mer av sin arbeidstid på skolen, være mer fleksible i undervisningsopplegget og undervise 1 time mer i uka.

Bakgrunnen for Skolepakkene var lønnsnivået og rekrutteringsproblemene i den norske skolen. Den relative lønna til lærerne hadde gått ned nesten uavbrutt siden siste halvdel av 70-tallet. Antall lærere gikk også ned ved at et stigende antall lærere gikk over fra læreryrket til andre yrker, i tillegg til at det var færre unge som søkte lærerutdanningen, og dermed kunne ta over for de som sluttet. Tall fra 1999 viste at det ville mangle ca. 20 000 lærere i 2005. Man ville rett og slett ikke klare å dekke undervisningsbehovet i skolen hvis ikke noe ble gjort. Man ville heller ikke klare å gi barna i skolen tilstrekkelig kvalifisert undervisning pålagt i Opplæringsloven. Det var generell enighet om at rekruttering var et problem, og at det var lønnsituasjonen for lærerne som forårsaket problemene. Det ble også politisk enighet om at dette var problemer som måtte gripes fatt i. Likevel var det frem til intensjonen om den første skolepakken ble kunngjort 26.mai 2000, få utenforstående som så noen umiddelbar løsning på disse problemene. Årsaken var i hovedsak de begrensningene som lå i forhandlingssystemet. Resultatene i lærernes lønnsforhandlinger kunne ikke overskride det som ble gitt i forhandlingene mellom LO og NHO. Forhandlingssystemet satte derved klare begrensninger på hvor mye lærerlønna kunne økes i hvert tariffoppgjør.

Problemstilling - Et system av begrensninger eller muligheter?

Skolepakkene har blitt framstilt både som et historisk lønnsløft for en arbeidstakergruppe i Norge og som et viktig bidrag til å hindre en kommende rekrutteringskrise i det norske skoleverket. Over 20 års nedgang i relativ inntekt snus til et lønnsløft på 23,5% for den største arbeidstakergruppen i offentlig sektor i løpet av en tariffperiode som tilsvarer 2 år, og en varslet rekrutteringskrise ble unngått.

Utgangsspørsmålet blir da: "Hvordan var det mulig å gi lærerne et lønnsløft på 23,5% i løpet av to år?" Dette vil jeg angripe på to måter. Først vil jeg se dette i lys av de lange linjene, forhandlingssystemet og det korporative systemet. Hvordan var disse systemene lagt opp og fungerte frem til skolepakkeprosessen startet? Kom skolepakkeavtalene på grunn av eller på tross av disse? Hvilke begrensninger eller muligheter gav disse systemene? Deretter vil jeg konsentrere meg om selve forhandlingsspillet ved å se på prosessene som gikk fra høsten 1997 til avtalene var ferdigforhandlet 13.oktober 2001. Vi vil etter hvert kunne følge flere prosesser som får betydning for utfallet. Hvem var aktørene i disse prosessene, og hvilken rolle spilte de? Hva var avgjørende for å komme frem til et resultat? Jeg vil også se om det var noe ved rammene for forhandlingssystemet og det korporative systemet som endret seg for måten lærerne forhandlet om lønn, og for lønnsforhandlinger generelt. Hvilken innflytelse kan skolepakkeprosessen ha hatt på den norske inntektspolitikken etter dette?

Tidligere forskning

Det som er skrevet om skolepakkeprosessen av historisk litteratur er gjort av Olav Rovde i hans fremstilling av Lærerlagets historie, og av Svein Michelsen og Knut Grove i deres fremstilling av Lærerforbundets historie. Dette er fremstillinger som referer til deler av det som skjedde, uten å gi en fremstilling av prosessen som helhet, eller som setter den i en større sammenheng. Lærerlaget sin historie beskriver et forhandlingsforløp som tar til ved meklingen i tariffoppgjøret, etter forhandlingsbruddet i 2000, med AAD-minister Jørgen Kosmo fra Arbeiderpartiet som viktig aktør, mens Lærerforbundet sin historie trekker linjene tilbake til Sentrumsregjeringen og uformelle samtaler mellom KUF-minister Jon Lilletun og lærerorganisasjonene. Disse fremstillingene har hatt som primært mål å formidle disse forbundenes historier. Dette har gjort at kildegrunlaget for å beskrive prosessen er de respektive forbundslederne og hva de har fortalt. Rovde har intervjuet Lærerlagets leder Helga Hjetland og Grove og Michelsen har intervjuet Lærerforbundets leder Anders Folkestad. Fremstillingene av skolepakkeprosessen er basert på disse som kilder. Ut i fra det de skriver, kan en trekke to vidt forskjellige konklusjoner på hva som har skjedd. Grove tegner et bilde av en prosess som tar til ved meklingen, to uker før intensjonserklæringen blir signert og tre uker før den blir offentliggjort, mens Grove og Michelsen viser til en lengre prosess, som går tilbake i tid, til underhåndensamtaler mellom Sentrumsregjeringen og lærerorganisasjonene. Hvem som var aktører blir da også forskjellig i disse to fremstillingene.

Av litteratur om forhandlingssystemet, det korporative systemet og den norske inntektspolitikken, har det vært atskillig mer å ta av. Historiker Hans Otto Frøland ser på det inntektspolitiske samarbeidet, og hvilke funksjoner de forskjellige aktørene har i dette. Historiker Jan Heiret ser på det helhetlige systemet av arbeidslivsrelasjoner, og utviklingen av dette. Historiker Åsmund Arup Seip, har sett på utviklingen av forhandlingsretten for ansatte i staten fram til 1965. Sosiolog Torgeir Stokke ser på lønnsforhandlinger, innhold i tariffbestemmelsene og konfliktløsninger. Sosiolog Geir Høgsnes ser på relativ lønn ved å sammenligne de ulike inntektstgruppene, og utviklingen av de ulike lønnstakergruppenes inntekt. Han belyser også faktorer som kan ha ført til de lønnsmessige utviklingene. Denne litteraturen gir inntak til å forstå det norske forhandlingssystemet og det korporative systemet, men bidrar ikke til å forklare hvordan skolepakkeprosessen var. Frøland skrev i 1994 at selve forhandlingsfasen er den delen av forhandlingene som er forsket minst på, og som vi vet minst om, og at vi vet aller minst om selve spillsituasjonen; taktikk og strategi.¹ Dette var forskningsfronten i 1994, og det er ikke kommet noe litteratur i ettertid som endrer den.

Kilder og bruk av kilder

Kildene som er brukt i denne oppgaven er varierte og innbefatter skriftlig og muntlige kilder. Min forskningsprosess startet med forbundshistoriene. Etter dette gikk jeg til forskningslitteraturen som tar for seg forhandlingssystemet, det korporative systemet og den norske inntektspolitikken. Dette for å få innblikk både i hvordan lønnsforhandlinger blir ført, og det norske systemet av arbeidslivsrelasjoner. På bakgrunn av det jeg hadde fått vite av litteraturen gikk veien videre de skriftlige kildene.

Skriftlige kilder

Av skriftlige kilder har jeg gått igjennom forbundstidsskriftene, og artikler fra A-tekst, utgitt i tidsrommet 1997 til 2001. Forbundstidsskriftene er primærkilder til å forstå hva forbundene ville dele med offentligheten og sine medlemmer og sekundære kilder til å forstå den hemmelige prosessen. A-tekst artiklene er primære kilder til å forstå hva offentligheten visste om prosessen, og sekundære kilder til å forstå den hemmelige prosessen og debatten. På tross

¹ Hans Otto Frøland ”*inntektspolitikk og tariffforhandlinger som etterkrigshistorisk forskningsfelt*” Etterkrigshistorisk register, nr14, LOS-senteret, Bergen 1994, s. 20.

av, eller kanskje på grunn av journalistenes kjennskap til lønnsforhandlinger er det ingen som ser den løsningen som kommer, før den blir offisiell. Det viktigste inntaket her ble å forstå hemmeligholdelsen av Skolepakkeprosessen, i at denne ikke ble gjengitt noe sted. Etter dette tok jeg kontakt med Utdanningsforbundet, for å få tilgang til Lærerlaget og Lærerforbundet sine arkiver. Jeg tok også kontakt med Kunnskapsdepartementet, men her trengte jeg mer detaljerte opplysninger som konkrete saksnummer på dokumentene for å få tilgang. Dette hadde jeg ikke, og arkivet ble da utilgjengelig.

En annen kategori skriftlige kilder kommer fra arkivene fra Lærerforbundet og Lærerlaget, som er samlet hos Utdanningsforbundet og fra Storting og Regjering. I forbundsarkivene fikk jeg tilgang til ulike saksdokumenter og saksfremlegg, møtereferater, noen interne notater og ulike forhandlingsprotokoller. Disse arkivene har ikke hatt noe systematisk søkesystem, som har gjort at jeg har måttet gå gjennom det som jeg ble tilgjengeliggjort av de som arbeidet i arkivet. Det ble ikke lagt noen begrensninger fra Utdanningsforbundet sin side i hva jeg fikk tilgang til, og det er da rimelig å anta at jeg har fått tilgang til det som har relevans for saken. Dette materialet har i liten grad fortalt noe om selve den prosessen jeg har forsøkt å belyse. Skolepakkebegrepet ble nevnt første gang i sakslister fra høsten 1999, men det ble da vist til muntlige orienteringer om innholdet i en eventuelle skolepakkeprosess. Dette bekreftet at det var samtaler om en skolepakkeavtale, og at dette var noe som ikke skulle være skriftlig gjengitt på dette tidspunkt. I den grad jeg har blitt forelagt de dokumentene som eksisterer, har disse for en stor grad bidratt til å gi innsikt i hvordan holdningene internt i forbundene har endret seg i forhold til måter å forhandle om lønn på, og at det har vært kontakt, både uformell og formell, mellom lærerorganisasjonene og KUF. Lønnsforhandlingsprotokollene har vært knyttet til de formelle lønnsforhandlingene i perioden, ikke en langsiktig skolepakkeprosess. Deler av dette materialet gir som sagt innsikt i at det foregår en prosess, men ikke hva den prosessen dreier seg om.

Andre skriftlige kilder er offentlige utredninger, pressemeldinger og dokumenter fra Stortinget og regjeringen. Disse var, og er, i stor grad tilgjengelige på Stortingets, og regjeringens hjemmesider. De offentlige utredningene forteller om resultater i tidligere lønnsforhandlinger, og bergninger for de på følgende, og hvordan de korporative organene vurderer lønnsdannelsen. Pressemeldingene er meddelelser fra regjeringen som er offentlige. Her finner vi også den økonomiske delen av Skolepakke 1 avtalen. Fra Stortinget er det en

interpellasjon, som viser når storingsmeldingen ble initiert, denne stortingsmeldingen som forteller hva som var regjeringens offisielle syn på lønns- og rekrutteringsproblematikken, en komitéinnstilling som forteller hva politikerne på Stortinget gjorde i forhold til dette, og et referat fra den påfølgende stortingsdebatten. Fra Sentrumsregjeringen har jeg dennes tiltredelses erklæring, som forteller hvilke intensjoner denne ønsket å forfølge i regjeringsarbeidet. Disse dokumentene forteller i første omgang om den politiske prosessen, og den stilling regjering, KUF, Storting og utvalg tok i forhold til rekrutteringsproblemet, og lærernes lønn. Fra Arbeiderpartiet regjeringen foreligger dessuten de dokumentene som ble offentliggjort, og som belyste intensjonsavtalen som var grunnlaget for Skolepakkeavtalene. De forskjellige dokumentene og artiklene har i prosessen fungert som fragmenter, som etter nøye gjennomlesning, sammen har kunnet gi en forståelse av hva som har skjedd. Endringer i argumentasjon og uttalelser fra sentrale aktører har pekt i retning av hva som har skjedd, men langt ifra vært bekreftende. De har likevel gitt grunnlag for å fremme hypoteser på hva som har skjedd, og hvordan. Det var mulig å fastslå at det hadde vært hemmelige samtaler som tok opp sentrale temaer i Skolepakkeavtalen. Partene var også etter hvert også kommet frem til elementer i en skolepakkeavtale ved kommune- og fylkestingsvalgkampen 1999. Det var også klart at det var politisk enighet på Stortinget om at noe måtte gjøres med både lønns- og rekrutteringsproblemen. På basis av dette tok jeg kontakt med de som jeg så på som hovedaktørene, eller deres støttespillere.

Muntlige kilder

Et viktig bidrag var en Dagsrevyending og en partilederdebatt i forbindelse med kommune- og fylkestingsvalgkampen høsten 1999. Her kommer det uttalelser fra to sentrale aktører, som bekrefter at det er samtaler på gang om en løsning på lønns- og rekrutteringsproblemet i skolen. Jeg fikk tak i opptakene via Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana i dvd-format.

Av andre muntlige kilder har jeg foretatt intervju med hovedaktørene, eller representanter for disse. Den kanskje viktigste aktøren, og igangsetteren, i dette forhandlingsspillet, tidligere KUF-minister Jon Lilletun, døde dessverre samme dag, 21. august 2006, som jeg skulle ringe for å avtale intervju. Her er det sannsynligvis gått tapt informasjon som ville ha bidratt til fremstillingen av prosessen. Alle de muntlige kildene har vært politiske aktører, utenom forhandlingsjefen for staten. Der de har kommet med informasjon som de ikke har ønsket

brukt i fremstillingen, har jeg stoppet opptaket av intervjuet, men denne informasjonen viste seg ikke å være relevant for analysene av prosessene.

De muntlige kildene er forbundslederne, representanter for de aktuelle regjeringene, *Sentrumsregjeringen* og Arbeiderpartiets regjering, *Stoltenberg I*, og Stortinget. Fra Lærerlaget, daværende leder Helga Hjetland. Fra Lærerforbundet, daværende leder Anders Folkestad. Fra LO-stat, daværende leder i LO-stat Morten Øye og daværende nestleder i LO Gerd Liv Valla. Representanter for regjeringene, ved Jon Lilletuns statssekretær i KUF, Marit Elisabeth Totland (Krf), og statssekretær i finansdepartementet, Endre Skjørestad (Senterpartiet), som representerte Sentrumsregjeringen. Totland ble intervjuet i stedet for Jon Lilletun. Statens forhandlingssjef Per Engebretsen knyttet til Arbeids- og Administrasjonsdepartementet (AAD), han var embetsmann og er den eneste av mine informanter som ikke har hatt en politisk rolle. Dette har gjort at han har vært bundet på en annen måte, til den informasjonen han har sittet på, som har gitt begrensinger på hva han har kunnet komme med av informasjon. KUF-minister Trond Giske i Arbeiderpartiregjeringen. Og tilslutt de daværende stortingsrepresentantene Sigvald Oppebøen Hansen (Arbeiderpartiet) og Einar Stensnes (Krf). Av andre kilder har jeg e-post korrespondanse fra tidligere statsminister Kjell Magne Bondevik. Dette var svar på e-post, der jeg stilte kontrollspørsmål, ut i fra innspill fra andre informanter.

Etter å ha intervjuet stadig flere av informantene har det vært mulig å fastslå starten på prosessen, hvordan den har utviklet seg, og hva som førte til en løsning. Etter de første intervjuene var det mulig å få et fullstendig bilde av hvem som var aktørene. Den faktiske skolepakkeprosessen har åpnet seg ved å intervju disse. Åpne spørsmål, har bidratt til at aktørene har fortalt friere, av det de har ønsket å meddele, noe som i seg selv har gitt informasjon om momenter jeg tidligere ikke har vært klar over. Det som har vært viktig da har vært å følge disse opp i intervjuet, eller i korrespondanse eller på telefon i ettertid. Et viktig trekk har vært at de ulike aktørene i all hovedsak har bekreftet det de andre aktørene har sagt, noe som styrker de muntlige kildenes troverdighet. Disse kildene har vært primærgrunnlaget til å få belyst den hemmelige prosessen. De har også gitt verdifulle aktørperspektiver på hendelses forløpet. Ikke minst har disse gjort det mulig å belyse forhandlingssituasjonen, taktikk og strategier ut ifra ulike mål.

Hva skal kapitlene inneholde?

Jeg har satt starten av selve forhandlingsprosessen til regjeringsskiftet i 1997, da Sentrumsregjeringa Bondevik 1, overtok regjeringsmakten. Regjeringsskiftet gav rom for nytt samarbeid og nye løsninger. For å forklare endringene i 1997 er det viktig å bli kjent med situasjonen før det ble endring. Dette vil jeg presentere i kapittel 2.

I første del av kapittel 2 vil jeg se på hva som kan bidra til å forstå lærernes lønsmessige etterslep i 1997, ved å presentere forhandlingssystemet, det korporativsystemet, og lærernes organisering. Jeg vil her drøfte hvilke utslag forhandlingssystemet hadde for det lønnsnivået lærerne hadde i 1997. Var forhandlingssystemet mer begrensende for lærerne, enn for andre yrkesgrupper, og i så fall var det mulig å finne fremtidige løsninger innen forhandlingssystemet. Jeg vil også se på den nasjonale inntektspolitikken som var frontet av staten, ved regjeringen, den norske arbeidsgiver foreningen Næringslivets Hovedorganisasjon, NHO, og den største arbeidstaker foreningen LO.² Dette er det korporative systemet. Hvilken innflytelse hadde aktørene i dette systemet på lærernes lønnsnivå og hvilke utslag gav måten lærerne var organiserte på for lønnsnivået? Hvilke begrensninger lå i lærerorganisasjonene sine samarbeidspartnere i lønnspolitikken. I andre del av dette kapitlet presenterer jeg to bidrag som blir viktige argumenter for lærer-organisasjonene i å argumentere for at lønnsnivået må opp. Dette var rapportene fra OECD som kom på 90-tallet, som viste lærernes lønnsnivå i forhold til lærere i andre OECD-land, og lønnsforsker Geir Høgsnes sine analyser av lærernes lønnsutvikling, og lønns plassering, sett i forhold andre arbeidstakergrupper i Norge. Hva sa OECD-rapporten og analysene til Høgsnes om lærernes lønssituasjon? I tillegg vil jeg se på det som for staten var begynt å materialisere seg som et stort problem, avgangen og rekrutteringen av lærere til skolene. I siste del vil jeg se på den skolepolitikken som ble ført under Arbeiderpartiet sine regjeringer på 90-tallet, og samarbeidsklimaet som var mellom disse og lærerorganisasjonene frem til 1997.

I de neste kapitlene vil jeg se om endringene regjeringsskiftet gav, øket lærerorganisasjonene sine sjanser i forhold til å få hevet lønna, og hvordan. Hva var det som endret seg, og hvilke muligheter kom ved skiftet som ikke hadde vært tilstede tidligere? Hva gjorde at lærerorganisasjonene etter hvert fikk gehør for sine lønsmessige problemer, og hvilke

² NHO het før 1989 Norsk Arbeidsgiverforening, forkortet med NAF.

muligheter kom til for å endre lærernes lønnsnivå? Våren 1999 ble det nedsatt 4 ulike utvalg som tok for seg blant annet forhandlingssystemet og det korporative systemet. Betydde disse utvalgene en endring av de eksisterende systemene? 29.oktober 1999 la KUF frem en stortingsmelding som skulle være regjeringens handlingsplan for å løse både lærernes lønsspørsmål og statens rekrutteringsproblem. Målet med denne delen er å vise at det skjer en betydelig endring, fra begynnelsen av Bondevik 1-regjeringens periode, en endring som har gitt grunnlag for konstruktive samtaler mellom KUF og lærerorganisasjonene, der de etter hvert har begynt å diskutere løsningsforslag. Dette er unndratt offentligheten, og dermed ikke synlig for utenforstående. Dette viser seg å være et viktig premiss for å kunne komme nærmere en løsning.

I kapittel 4 vil jeg se på hva som skjer fra KUF sin handlingsplan er lagt frem for Stortinget, til lærerorganisasjonene sine forhandlinger er fullførte 13.oktober, 2001. Hvordan utviklet, og endret samarbeidet mellom staten og lærerorganisasjonene seg, for tilslutt å ende i en enighet om lønns- og rekrutteringstiltak? Veien gikk via et partsammensatt utvalg som så på lærernes forhandlingssystem og arbeidstidsordninger, og Stortingets behandling av stortingsmeldingen. I denne delen vil jeg også få god innsikt i det forhandlingspillet som var mellom aktørene, når viktige elementer falt på plass, hvilke premisser som lå til grunn for avtalen, og hvem aktørene var. Først den 26.mai 2000 fikk offentligheten vite at det hadde blitt forhandlet frem en avtale av det omfanget som var tilfellet, mellom staten og lærerorganisasjonene. Jeg vil videre gjøre rede for prosessen frem til den Skolepakke 2 er ferdig forhandlet den 13.oktober 2001. En lang kamp for lærerne om å få det de selv kalte en rettferdig lønn, ble her avsluttet, for denne gang. For staten ble rekrutteringskrisen avverget.

2 Lønn, forhandlinger og skolepolitikk før 1997

Hvordan var lærernes lønssituasjon, og innflytelse i de korporative organene i 1997, og hvorfor var den slik?

Jeg vil i dette kapittelet gi et historisk bakteppe for det som skulle skje fra høsten 1997 til høsten 2001. Vi her få forklaringer på lærernes lønnsutvikling og hvorfor den var slik. Målet er å gi en forståelse av hvordan situasjonen var for lærerne og deres organisasjoner før regjeringsskiftet høsten 1997. For å forstå den påfølgende endringen, som førte til skolepakkeavtalene, vil dette være viktig.

Lønnspolitikk, forhandlingssystem og organisering

Forhandlingssystemet til lærerne, var i 1997 sentralisert. Forhandlingene var formelt delt i to, i sentrale og lokale forhandlinger, men det var mer i navnet enn i realiteten. De sentrale lønnsforhandlingene foregikk med Arbeids- og Administrasjonsdepartementet, og de lokale med Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet, ikke med den enkelte kommune eller skole. Til grunn for dette var at de sentrale forhandlignende skulle sikre like lønns- og arbeidsvilkår for alle lærere uavhengig av hvor de bodde, og den lokale kommunes økonomi.³ Dette forutsatte et sentralisert oppgjørssystem med staten som forhandlingsmotpart, ikke den enkelte kommune som lokal arbeidsgiver. Dette hadde sine røtter tilbake til 50-tallet, og kom som et resultat av en reform som skulle få slutt på ulike avlønningssystemer for lærerne. tidligere gikk det et skille mellom lærere ansatte i by- og landkommuner. Det var fastsatt minste lønnsatser fra sentralt hold så tidlig som på 1890-tallet, men tilleggene varierte mye alt etter i hvilken grad lærerlønn ble prioritert i den lokale kommune. Forskjellene hadde sitt utspring i at det var vanlig at lærere i landkommunen fikk tilleggssytelser i naturalia, som gratisbopel og lærerjord som en del av lønna. Utover på 1900-tallet ble dette mindre vanlig, men forskjellene i avlønning forble den samme. Dette gav et gap mellom by og land.⁴

³ Høgsnes, Geir "Likelønnsproblemet i norsk lønnsdannelse" s16, kap 2 " *Begrunnelsen for et slikt valg finnes i prinsippet om den såkalte enhetsskolen, det vil si ønsket om å sikre like skoletilbud til alle uansett hvor i landet de bor. For å unngå geografiske lønnsforskjeller blant lærere, noe som i sin tur kunne tenkes å true målet om like skoletilbud til alle, har organisasjonene valgt å forhandle mest mulig sentralisert – det vil i praksis si at staten har ansvaret for lærerlønnen*".

⁴ Olav Rovde "Vegar til samling - Norsk Lærerlag s historie 1966-2001" Det Norske Samlaget 2004, s 28.

I 1946 foreslo Statens lønnskomité at lærerlønna skulle over fra kommunene til det statlige lønnsregulativet for å få et sentralstyrt lønssystem for lærerne. I 1950 ble dette vedtatt i Stortinget, etter forslag fra Regjeringa, og det var nå ikke lenger kommunene som skulle fastsatte lærerlønningene men Stortinget. Dette gjorde at lærerne fikk et felles lønssystem over hele landet. Resultatet av dette ble at de lavtlønte landlærerne fikk bedre betalt, mens de lærerne som nøytt godt av lokale tillegg i byene fikk redusert sin inntekt. Dette satte lærerorganisasjonene i et dilemma. Skulle lærerorganisasjonene prioritere by lærerne eller landlærerne? Skulle den ene gruppen gå ned i lønn for at den andre skulle gå opp? Resultatet ble etter hvert at lærerorganisasjonene prioriterte landlærerne. Dette var problematisk for bylærerne, og motstanden var stor. I 1954 var den første lærerstreiken etter krigen et faktum, ved at lærerne i Oslo streiket mot lønnereduksjonen.⁵

På grunn av at konfliktene med blant annet lærerne, kom behovet for bedre å kunne kontrollere disse fra myndighetene sin side.⁶ Å få disse gruppene inn i et sentralisert forhandlingssystem ville styrke den statlige kontrollen. Dette gjorde det lettere for både Regjeringa og LO å nå sine nasjonaløkonomiske ambisjoner. I 1958 kom "Lov om offentlige tjenestetvister".⁷ Dette gjorde at de statsansatte fikk en avtale mer lik det øvrige arbeidslivet. Lærerne og andre statsansatte hadde før dette ikke tariffavtaler og streike rett. Det var ikke lenger Stortinget som fastsatte lønna til lærerne, og andre statsansatte, men den ble fra nå av forhandlet frem i ordinære tarifforhandlinger. Dette var vel så mye et middel til kontroll og regulering fra statens side, som å gi sine ansatte innflytelse.⁸ LO var som den viktigste og største hovedsammenslutningen dominerte fremdeles i forhandlingssammenheng gjennom tett kontakt med Regjeringa, noe som hadde dominert norsk arbeidsliv siden krigen.

Offentlig satsing på skole og helse gav myndighetene nye utfordringer i lønnspolitikken med stadig større grupper offentlig ansatte med høyere utdanning. Høyere utdanning tilsvarte tradisjonelt høyere lønn i forhold til gjennomsnittlig inntekt. Skulle disse gruppene være

⁵ Rovde 2004, s33.

⁶ Knut Grove og Svein Michelsen "Lærarforbundet - mangfald og fellesskap" Vigmostad og Bjørke, Bergen 2005, s137.

⁷ Åsmund Arup Seip "Rett til å forhandle- en studie i statstjenestemennenes forhandlingsrett i Norge og Sverige 1910-1965" doktoravhandling, forskningsstiftelsen Fafo 1997, s434.

⁸ Heiret Jan, Olav Korsens, Knut Venneslan og Øyvind Bjørnson "Arbeidsliv, historie, samfunn" Vigmostad og Bjørke AS, Bergen 2003, s 133.

lønnsledende ville de offentlige utgiftene i statlig og kommunal sektor kunne true nasjonaløkonomien.⁹ En institusjonalisering av samarbeidet mellom LO, NAF og Regjeringa ble et direkte resultat av dette. I 1962 ble Regjeringas kontaktutvalg etablert som et uformelt organ der statsministeren og finansministeren satt sammen med LO, NAF og representanter fra primærnæringene.¹⁰ Målet var å samordne tarifforhandlingene, og å samordne privat og offentlig sektor. Statsminister Gerhardsen sa når Regjeringas Kontaktutvalg ble opprettet, at kunne en ha ”*et organ der representanter for organisasjonene sitter ansikt til ansikt med et ansvar som ikke løper ut idet de går ut av døren fra konferansen (...) tror jeg det vil være løsningen*”.¹¹ Myndighetene forsøkte altså gjennom institusjonalisert samordning å styre lønnutviklingen uti fra en større helhet, gjennom dialog. Der dette ikke ga ønsket resultat gav Tjenestetvistloven, alternative virkemidler som tvungen mekling ved Riksmeklingsmannen og tilslutt bruken av tvungen lønnsnemnd, myndighetene effektive virkemidler.¹²

Det som formelt satte LO og NAF i førersetet i oppgjørssammenheng var formaliseringen av LO og NAF sin rolle i hvert enkelt oppgjør. Dette var en ordning som hadde tradisjoner fra 50-tallet, men dette ble formalisert gjennom Aukrust-utvalget, fra 1966, som satte den konkurranseutsatte industrien som førende for de andre lønnsoppgjørene.¹³ Den delen av det norske arbeidslivet som var i konkurranse med utenlandsk industri skulle forhandle først, og den enigheten som kom mellom forhandlingspartene, skulle sette rammene for de påfølgende lønnsoppgjørene samme år. Målet var å styrke den norske inntektspolitikken ved å samordne lønnsoppgjørene i de ulike forhandlingsområdene. Dette for å hindre kostnadsinflasjon, og dermed sikre den konkurranseutsatte industrien. Skulle den skjermede industrien, eller den stadig voksende gruppen offentligansatte forhandle først, ville dette gi et uønsket press i de påfølgende forhandlingene. Den største trusselen mot nasjonaløkonomien ville da være et øket kostnadsnivå for konkurranseutsatt industri, som i neste omgang ville ha priset norske varer ut av markedet, som igjen ville gått utover sysselsettingen, og ført til øket arbeidsledighet.

⁹ Heiret, 2003a, s155.

¹⁰ Primærnæringene i Norge er landbruk og fiske.

¹¹ Torgeir Aarvaag Stokke, Stein Evju og Hans Otto Frøland ”*Det kollektive arbeidslivet- organisasjoner, tariffavtaler, lønnsoppgjør og inntektspolitikk*” Universitetsforlaget 2003, s 241

¹² Evju, 2003, s147 ; ”*Hvis en tvist avgjøres av Rikslønnsnemnda, har avgjørelsen samme virkning som en tariffavtale(jf. Lønnsnemndloven § 1 fjerde ledd) mellom partene.*”

¹³ Stokke, 2003b s161.

I 1967 ble det Tekniske bergningsutvalget(TBU) etablert under Borten-Regjeringa. Møtene ble ledet av Statistisk beregningsbyrå (SSB), med finansdepartementet, lønns- og prisdepartementet, og de over nevnte organisasjonene, NAF og LO. Hovedmålet var å etablere en felles forståelse for den nasjonaløkonomiske situasjonen, i forkant av hvert oppgjør, ved å fastslå mer sikkert effekten av de tidligere og kommende lønnsoppgjørene. Forståelsen ble mer teknisk, gjennom å bruke statistikk og økonomiske beregninger, og gav et helhetlig grunnlag for å beregne hva som ville være forsvarlig lønnspolitikk. Men selv om statistikk og vitenskaplige studier gjennom dette ble viktigere, var det vesentligste den enigheten som ble etablert gjennom felles forståelsesrammer i de korporative organene. Målet var at inntektspolitikken skulle styres av hensynet til statens nasjonaløkonomiske prioriteringer.¹⁴

Den utviklingen som Tjenestetvistloven utgjorde, var en motiverende faktor for flere lærerorganisasjoner til å samle seg i ett større forbund for å få forhandlingsrett og større gjennomslagskraft i forhandlingssammenheng. De fire forbundene var Noregs Lærarlag, Noregs Lærarinneforbund, Noregs Skuleleiarlag og Norsk Øvingslærarlag.¹⁵ Dette skjedde i 1966, samme år som frontfagsmodellen ble formalisert. Det nye Lærerlaget fikk dermed status som hovedorganisasjon i forhandlingene med staten, og ble den største lærerorganisasjonen i Norge. Resten av lærerstanden var fortsatt organisert i en rekke mindre forbund, uten direkte forhandlingsrett med staten, men gjennom ulike samarbeidsavtaler med, og tilknytninger til de andre hovedorganisasjonene Norsk Tjenestemannslag og Embetsmennesenes Landsforbund.¹⁶ LO støttet opprettelsen av Norsk Lærarlag, men ut fra andre motiver enn lærerne. I Sverige hadde funksjonærene i staten gått sammen og dannet en stor organisasjon, i konkurranse med det svenske LO, som gav større gjennomslagskraft enn det LO i Norge ønsket for lærerne.¹⁷ En mindre organisasjon med tilsvarende mindre gjennomslagskraft var å foretrekke. Det var altså i LO sin interesse at det nye Lærerlaget ble stiftet, heller enn at de gikk inn i en annen hovedorganisasjon for så å styrke den. Hvor mye større gjennomslagskraft lærerne fikk i lønnsforhandlingene med denne sammenslåingen er

¹⁴Hans Otto Frøland ”Inntektspolitikk og tarifforhandlinger som etterkrigshistorisk forskningsfelt” Etterkrigshistorisk register, nr.14 Bergen 1994, s17.

¹⁵ Rovde 2004, s44.

¹⁶ Grove og Michelsen 2005, s 194-196.

¹⁷ Rovde 2004, s47.

ikke lett å si på bakgrunn av den styrkingen som ble gjort av de korporative organene på denne tiden, som svekket gjennomslagskraften generelt for de som stod utenfor LO. Men de ville stått klart svakere enn hvis de ikke hadde gjort det. Den største gevinsten var nok å hente på lærernes andre satsningsfelt, skolepolitikken.

I 1977 gikk samtlige lærerforbund utenom Lærerlaget, og Skolenes Landsforbund, som var tilsluttet LO, inn i AF. Lærerlaget stod som vi har sett uten noen hovedorganisasjonstilknytning men stod likevel ikke helt alene. LO hadde ambisjoner om å få det nye lærerlaget inn under sin organisasjon da dette ble stiftet, uten å oppnå dette. Likevel var det kontakt mellom Lærerlaget og LO, ved Statstjenestemannskartellet fra 1969. Da ble det ført drøftinger mellom Lærerlaget og kartellet før og under tarifforhandlingene. Et av de viktigste resultatene Lærerlaget oppnådde i dette samarbeidet, var en jevn støtte i hvor stor del av arbeidstiden som skulle være viet til undervisning versus forberedelser og andre arbeidsoppgaver.¹⁸ Fra LO sin side var motivet å hindre en stor lærerorganisasjon utenfor LO.¹⁹ LO uttrykte at de ikke hadde til hensikt å danne en konkurrerende organisasjon til Lærerlaget, men ville fortsette samarbeidet med den eksisterende lærerorganisasjonen. Dette var med det håpet å en dag å få Lærerlaget inn i LO-organisasjonen. Forbindelsene mellom Lærerlaget og LO var til å begynne med i stor grad basert på personlige kontakter, i første omgang mellom leder for Lærerlaget og leder for Statstjenestemannskartellet.²⁰ Lærerlaget sitt samarbeid med LO ble formalisert i 1980, og da særlig med LO-forbundene Kommuneforbundet og Statstjenestemannskartellet, som forhandlet i de samme forhandlingsområdene, som lærerne.²¹ Dette gav et kontaktutvalg der hver av organisasjonene, LO og Lærerlaget stilte med tre representanter hver.

I 1988 foreslo Brundtland-Regjeringa å overføre lærernes forhandlingsansvar til kommunene. Dette gikk Lærerlaget og de andre lærerorganisasjonene som nå var organiserte i AF imot, og LO talte lærerne sin sak i dette under forhandlingene i 1988 og 1989. Lærerne ønsket et fortsatt sentralisert forhandlingssystem, for å sikre like lønnsbetingelser for lærerne, uavhengig av hvilken kommune de arbeidet i. Et annet viktig tema på denne tiden var de

¹⁸ Undervisningsplikt er det samme som leseplikt.

¹⁹ Rovde 2004, s 178.

²⁰ Leder i Norsk Lærerslag Trond Johannesen og leder i Statstjenestemannskartellet Nils R. Mugaas.

²¹ Det statlig forhandlingsområdet gjaldt lærerne, og det kommunale forhandlingsområdet gjaldt førskolelærere og pedagoger som var ansatte i kommunene, tilknyttet kommunale tjenester.

såkalte UFA-forhandlingene. Disse gikk på å få definert en årsverkavtale på lik linje med det andre arbeidstakere hadde fått gjennom Arbeidsmiljøloven i 1986. Her også støttet LO opp om lærerne. Likevel gav LO Lærerlaget motstand i lønsspørsmålet. LO var prinsipielt for en lønnsutjevningstrategi som gikk ut på å heve lønningene til de lavtlønte. LO sin strategi var å forhandle om kronetillegg ved oppgjørene i stedet for prosenttillegg. Dette gjorde at de lavtlønte etter hvert tok innpå de med høyere lønn, mens de i utgangspunktet bedre betalte utdanningsgruppene, blant andre lærerne, stagnerte. Det korporative systemet satte, gjennom TBU og frontfagsmodellen, grenser for hva arbeidstakere med høyere lønn enn frontfagsarbeiderne kunne oppnå. Dette rammet blant annet lærerne. Flere lokale avdelinger av Lærerlaget krevde at Lærerlaget skulle bryte samarbeidet med LO, og heller orientere seg i retning av de andre lærerorganisasjonene. Samtidig fortsatte LO å støtte lærerne lojalt i spørsmålet om overføring til KS da Syse-regjeringa kom i posisjon høsten 1989. Etter dette siste forsøket på å få til en overføring til KS, la den nye Regjeringa overføringsspørsmålet dødt.²²

Staten som arbeidsgiver overfor lærerne i forhandlignende og staten som motpart i det korporative systemet, gav staten en dobbeltrolle. Staten regulerte dermed indirekte forhandlingsrommet for lærernes gjennom de rammene som ble satte for det enkelte oppgjør i de korporative organene. I tillegg hadde staten mulighet til å regulere lønnsutviklingen ved bruken av tvungenvoldgift. Men ved å bruke aktører innen det korporative systemet kunne lærerne få gjennomslag i spørsmålet om overføring til KS.

Forsterket moderasjon og Solidaritetsalternativet

På denne tiden var arbeidsledigheten blitt svært høy, og inntjeningen i konkurranseutsatt sektor var blitt så lav at det ikke var grunnlag for videre vekst. En sterkere kontrollert inntekstpolitikk ble etterspurt av LO, NHO og staten, og samarbeidet mellom ble forsterket.²³ Resultatet ble en samarbeidsavtale mellom Landsorganisasjonen, NHO og Arbeiderpartiregjeringa, som påvirket alle oppgjørene i Norge.²⁴ Her skulle moderate oppgjør bidra til at kapital som ellers ville gått med til øket lønn, skulle brukes til å investere i nye

²² Rovde 2004, s133.

²³ Etter NAF-krisen i 1986, ble arbeidsgiverorganisasjonen omstrukturert og tok navnet NHO- Næringslivets Hovedorganisasjon.

²⁴ Heiret 2003b, s 197 og Frøland 2003, s 247.

arbeidsplasser.²⁵ I 1993 ble dette moderasjonssamarbeidet formalisert, igjennom Solidaritetsalternativet, etter at Sysselsettingsutvalget hadde lagt frem sin innstilling i 1992.²⁶ Dette utvalget kom med flere tiltak som skulle redusere arbeidsledigheten og øke sysselsettingen på varig basis. Hovedsiktemålet ble å styrke konkurranseevnen gjennom lavere lønnsvekst. Dette fordret en felles innsats, ikke bare fra konkurranseutsatt sektor, men arbeidslivet generelt. Ved å samlet redusere lønnsveksten ville en få et større handlingsrom for finanspolitiske tiltak for å redusere arbeidsledigheten.²⁷ Statens motytelse var flere og bedre arbeidsmarkedstiltak. Den forsterkede moderasjonspolitikken satte begrensinger på forhandlingsspillerrommet. Sammen med LO sin linje med å fronte de lavtlønnetes krav i oppgjørene gav dette lite til utdanningsgruppene i staten.

Denne politikken gjorde hadde gjort at lærerne hadde sakkert akterut i lønnsutviklingen. Hovedtariffoppgjørene i 1990, 1992 og 1994 ble likevel godkjente av medlemmene på tross av dårlig uttelling. I 1993 gikk Norsk Undervisningsforbund, Norsk Faglærerlag, Norges Handelslærerlag og Norsk Spesiallærerlag, sammen og stiftet Lærerforbundet. Lærerforbundet ble tilsluttet AF, der de fire tidligere forbundene hadde vært tilsluttet siden 1977. Den nye lærerorganisasjonen hadde som uttalt mål å endre den negative lønnsutviklingen. Det kom kritikk internt i Lærerforbundet overfor AF, som de mente lot seg diktere av Regjeringa og LO, i å støtte lojalt opp om moderate oppgjør, og Solidaritetslinja i lønnspolitikken.²⁸ I mellomoppgjøret i 1995 gikk AF til streik, med siktemål å få større uttelling i hovedoppgjøret året etter. Dette var endel av AF sin nye lønnspolitiske offensiv, kalt LPO. Lærerforbundet hadde engasjert seg sterkt i utformingen av denne. Strategien skulle virke samlende for organisasjonene i AF, men den nye lønnspolitikken hadde likevel begrenset effekt. Gjennom dette skulle bli AF en mer aggressiv organisasjon, enn tidligere. Men etter at forhandlingsleder i AF-stat gikk ut med krav om 20 000 i tillegg til alle i mellomoppgjøret i 1997, og kom ut med 2 500, var misnøyen betydelig. Dette førte til at organisasjonen i 1996 og 1997 mistet flere betydelig organisasjoner. Først gikk legeföreningen ut i 1996, etterfulgt av sivilingeniørene, tannlegene, veterinærene og juristene i 1997. Dette gav AF svekket markedsrett i forhandlingssituasjonen, ved tapet av betydelige

²⁵ Heiret, 2003b, s196.

²⁶ Frøland 2003, s 247.

²⁷ NOU 2000:21 "En strategi for sysselsetting og verdiskapning" kap.10:2.

²⁸ Grove og Michelsen, 2005 s 294.

pressgrupper. Lærerlaget stilte seg, i praksis, solidariske til LO sin lønnspolitiske linje og solidaritetsalternativet.²⁹ En lønnspolitikk som hadde som mål å løfte de med lavest lønn var en politikk Lærerlaget kunne stå inne for, selv om den brøt med Lærerlaget sin lønnsstrategi med å heve lønna for lærerne.³⁰

På slutten av 90-tallet dokumenterte sosiologen Geir Høgsnes, at lærernes relative inntekt var gått ned i forhold til gjennomsnittsinntekten for ansatte i industrien, og dette hadde vært tilfellet siden midten av 70 tallet.³¹ I forhold til mannlige industriarbeidere hadde lønna til lærerne gått ned opp til 15 indekspoeng i perioden 1985 til 1998, med unntak av oppgjøret i 1987.³² Med 1975 som utgangspunkt ville en lektor ha tjent 85-90.000 kroner mer i året hvis utviklingen hadde fulgt det private næringslivet.³³ Den relative lønnsnedgangen var riktig nok forskjellig for de ulike lærergruppene, men tendensen var lik for alle. Forsøkene på å motstå utviklingen fra Lærerforbundet gjennom AF, hadde blitt møtt med tvungen lønnsnemnd. For lærerne sin del hadde dette blitt vurdert som et hinder for å gjennomføre lovlige arbeidskamp. På 80-tallet ble lærerne møtt med tvungen lønnsnemnd i 1980, 1984, og 1986. Det vil si at lærerne ble møtt med tvungenvoldgift i 3 av 5 tarifforhandlinger på 80-tallet. Lærerlaget sendte inn klage etter at det var blitt tvungen lønnsnemnd i 1986, til International Labour Organization(ILO).³⁴ De norske Regjeringenes bruk av tvungen lønnsnemnd, og da særlig i det statlige tariffområdet, ble da kritisert i en kjennelse som lå klar fra ILO i 1989.³⁵

En annen faktor som hadde svekket lærernes forhandlingskraft var konkurransen mellom de forskjellige lærerorganisasjonene. Det at det var forskjellige organisasjoner som organiserte den samme arbeidstaker gruppen var i seg selv uttrykk for uenighet. Uenigheten kommer sterkest til uttrykk i forskjellige lønnspolitiske strategier fra de to lærerforbundene; Lærerforbundet sin etter hvert mer offensive lønnspolitiske linje, og Lærerlaget sin

²⁹ Fra intervju med Helga Hjetland 25.01.2007, på hennes kontor, Oslo - Her innrømmet hun at lærerlaget sannsynligvis hadde tapt på en slik solidarisk linje til LO sin lønnspolitikk, men at dette samtidig la grunnlag for den senere støtten LO gav lærerne i lønsspørsmålet.

³⁰ Rovde 2004, s 294-295.

³¹ Relativ inntekt er inntekt beregnet i forhold til andre arbeidstakergrupper, ikke realinntekt, som er den faktiske økningen i forhold til det samme gruppe tjente tidligere.

³² SSB Lønnsstatistikk 1985 til 1998- gjengitt av Geir Høgsnes "Makt og demokratiutredningens rapportserie", Rapport 16, august 2000.

³³ Høgsnes, Geir "Lærerforbundets informasjonshefter nr4 1999" s 17-24, Oslo: Lærerforbundet.

³⁴ Rovde 2004, s189.

³⁵ Gro Hagemann "Skolefolk – Lærernes historie i Norge" Ad Notam Gyldendal as, Oslo 1992, s325. Lærerlaget sendte inn klagen i 1986, etter at det da var blitt tvungen lønnsnemnd overfor lærerstreiken dette året.

solidariske holdning til LO og solidaritetsalternativet. Frontfagsmodellen ble styrket gjennom den solidariske lønnsprofilen oppgjørene fikk på 90-tallet, og fungerte som et nærmest uoverstigelig hinder, i det at den var nedfelt som et premiss for alle inntektsoppgjørene. Et annet problem som gikk i lærernes disfavør, var at når økonomien i privat sektor tok seg opp, ble arbeidstakerne i disse forhandlingsområdene tilgodesette i de lokale oppgjørene, basert på de bedriftsvise overskuddene. Dette var ikke tilfellet for lærerne.

Lærernes argumentasjon og dokumentasjon, og et politisk problem; incentiver til løsning?

Høsten 1997 var samarbeidsklimaet mellom lærerorganisasjonene og staten dårlig. Forhandlingsmessig var organisasjonene ikke særlig fornøyde. Forhandlingsretten føltes ikke reell på grunn av solidaritetsalternativets begrensede rammer og Regjeringas bruk av tvungen lønnsnemnd. Lærerorganisasjonene følte at solidaritetsalternativet var betinget av at utdanningsgruppene i offentlig sektor ble holdt tilbake. Hvorfor skulle lærerne være bundet av en avtale de selv ikke hadde vært med på å formulere?

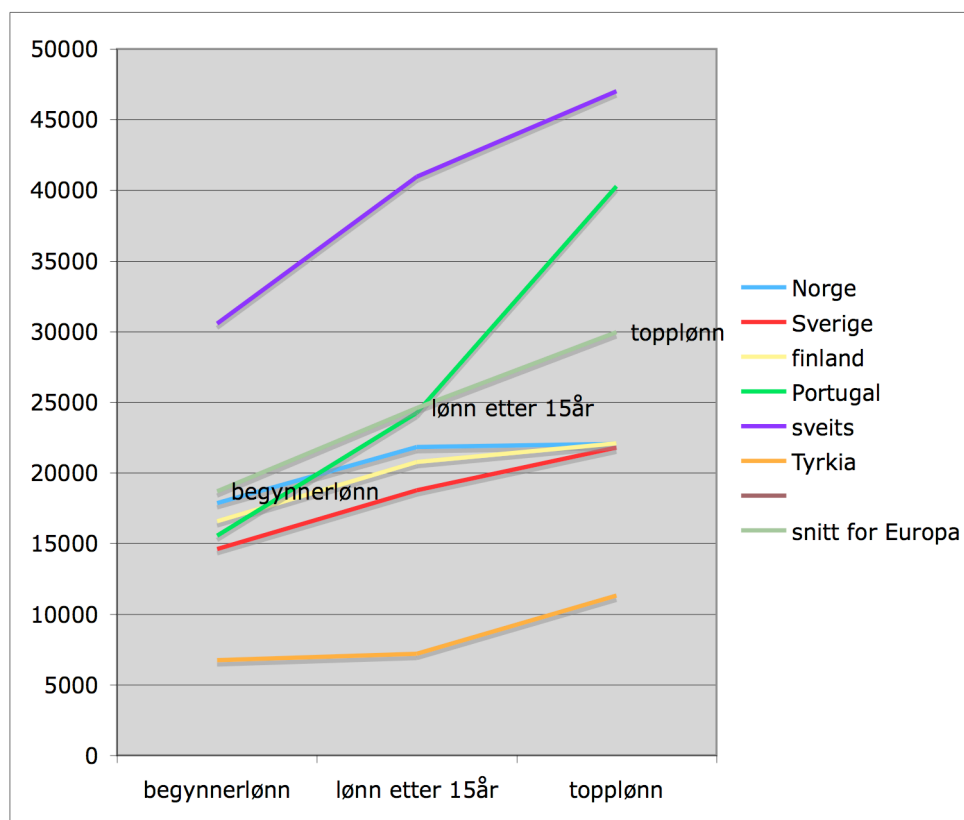
Hvordan skulle lærerne komme seg ut av denne ”lange og mørke vinteren”, som perioden blir kalt i et innlegg i Skolefokus høsten 1997?³⁶ Veien gikk gjennom å overbevise myndighetene og folk generelt om at det ikke stod bra til i den norske skolen. Det ble viktig å vise at lærerne ikke var fornøyde med situasjonen slik den var, spesielt når det gjaldt lønn. Lønnsituasjonen måtte dokumenteres. De skolepolitikere som var villige til å tale lærernes sak i Stortinget etterlyste dokumentasjon på hvordan det stod til. En OECD –rapport for 1996, viste lærernes lønsplassering i europeisk sammenheng og Høgsnes sine analyser, som vi har sett resultatene av, ble viktig dokumentasjon, og argumenter, både overfor politikerne på Stortinget, regjeringen og opinionen.

OECD sine analyser viste at lærerne i Norge lå i bunnsjiktet når det gjaldt inntekt. Men også at norske lærere var blant de som underviste minst.³⁷ Det OECD undersøkte var lønn, undervisningstid og lærertetthet per elev. Begynnerlønna for norske lærere lå 4,5% under gjennomsnittet. Lønn etter 15 års ansiennitet lå 11% under, og topp lønna lå 26,5% under

³⁶ Skolefokus nr 20 1997, s 7 kommentar gitt av Lærerforbundets 1.nestleder Hilde Borgir.

³⁷ OECD, *Education at a glance - OECD indicators* (1996), s 144 og 149 .

gjennomsnittet for europeiske lærere. Dette viste at lønnsnivået for lærere i Norge hadde en atskillig dårligere utvikling, fra begynnerlønn til topplønn enn det som var vanlig for Europa. Utrekningene fra OECD viste forskjeller mellom de europeiske lærerne som organisasjonene tok til seg som vektige argumenter for øket lønn. Lærerorganisasjonene hevdet ikke bare at lønna var for lav, og vanskelig å leve på, men at den også fikk direkte konsekvenser for antall lærere i den offentlige skolen. Et økende problem i Norge var ikke bare rekrutteringen av nye lærerkrefter, men også flukten fra læreryrket. Lærerorganisasjonene mente at lønna var en hovedfaktor til dette.

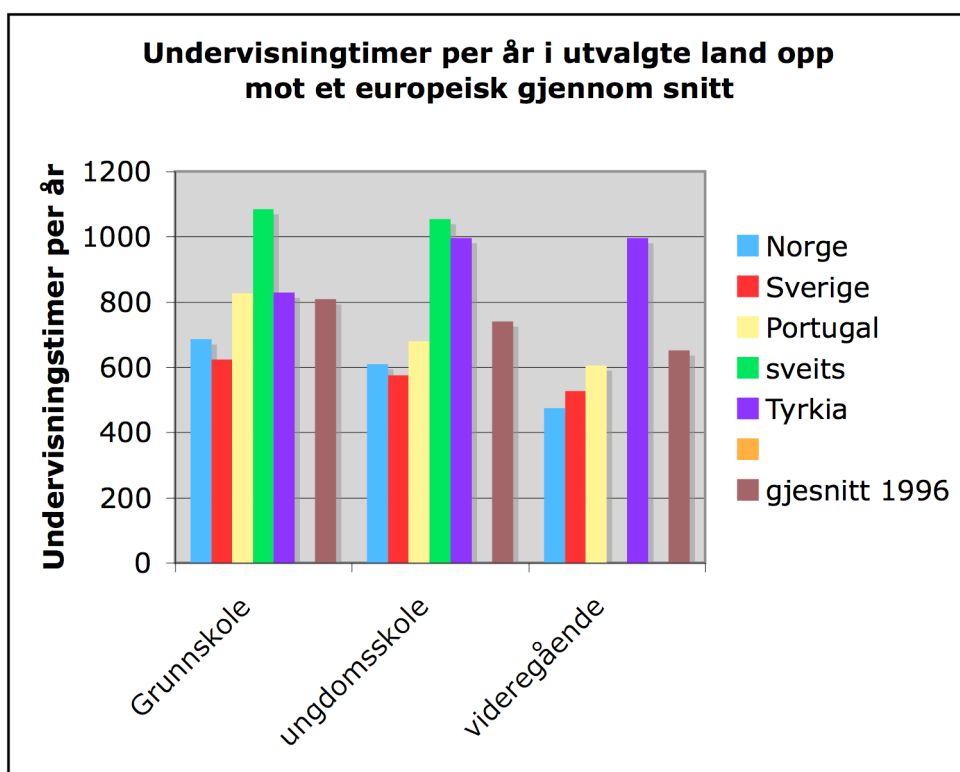

figur 1 viser europeiske forskjeller på begynner lønn, lønn etter 15 års ansiennitet og topplønn, basert på statistikk fra OECD, "Education at a glance – indicators" for 1996³⁸

En annen faktor OECD så på var undervisningstimer. Der lå Norge også på bunn, med undervisningstid per lærer per år på mellom 476 timer og 686 timer. Det landet som toppet denne statistikken var Sveits, som lå på mellom ca 1000 og 1100 undervisningstimer per år. Til sammenligning lå sveits på europatoppen i lønn. Portugal hadde undervisningstid nærmere

³⁸ OECD, "Education at a glance – OECD indicators" 1996 s149.

det norske lærer hadde, på mellom 607 timer og 828 timer i året, men et lønnsnivå atskillig nærmere det sveitsiske enn norske. En svakhet i denne statistikken var at arbeidstiden kun var regnet i undervisningstid (den tiden en lærer underviser en klasse), og ikke i faktisk arbeidstid, som inkluderer forberedelser, møter, inspeksjon, hjem-skole samarbeid o.l.. Undersøkelsen fortalte heller ikke noe om hvordan lærerne i de respektive lands arbeidstid var i forhold til normert arbeidstid. I Norge var lærernes arbeidstid samlet, i løpet av et år, tilsvarende normert arbeidstid.

figur 2 viser europeiske forskjeller undervisningstid for lærere i grunnskole, ungdomsskole og videregående skole, basert på statistikk fra OECD, ”*Education at a glance – indicators*” for 1996³⁹

Dette var argumenter som lærerne tok til seg. De viste til at utregningen av undervisningstid var problematisk. En annen faktor som var like problematisk, som de ikke kommuniserte, var utregningsmetoden som gav lærernes lønsplassering i europeisk sammenheng. Måten OECD hadde brukt for å regne ut dette var statens lønnsutgifter per lærer i forhold til brutto nasjonalprodukt(BNP) per innbygger. Dette var gjort for å ta høyde for ulike levekostnader i de

³⁹ OECD, ”*Education at a glance – OECD indicators*” 1996, s 144.

ulike landene som var med i undersøkelsen. Problemet i Norge, var at for inntekter fra oljeindustrien trakk opp BNP. Dette gjorde at norske lærere ville kommet uheldig ut i Europeisk sammenheng, uten en atskillig høyere inntekt enn det de hadde. Portugisiske lærere som skåret høyt på denne listen, var i motsatt situasjon, høy inntekt i forhold til BNP per innbygger. Dette kan skyldtes at Portugal hadde et lavere BNP per innbygger enn i Norge, men tallene indikerer også at de tjente relativt godt i nasjonal sammenheng. For Sveits sin del, skåret lærerne høyt på inntekt og hadde et av de høyeste BNP i Europa. Dette viser at sveitsiske lærere tjente bra i forhold til andre lærere i Europa. For Norge sin del, ville utregningen blitt mer korrekte hvis en i stedet for å regne BNP, inklusive oljeinntekter, regnet på fastlands-BNP, som hadde holdt oljeinntektene utenfor. Dette ville kanskje ha plassert de norske lærerne noe høyere på listen.

Geir Høgsnes sine analyser ble presentert i 1996, og ble tatt vel i mot av lærerorganisasjonene.⁴⁰ Analysene bekreftet at lærerne hadde tapt lønnsmessig siden midten av 70-tallet, ved å sammenligne med andre arbeidstakere, da først og fremst industriarbeideren som ble hovedindikatoren. Han slo fast at lærerne hadde gått ned i relativ inntekt, og de dårligst betalte lærerne til og med lå under den gjennomsnittlige industriarbeider i inntekt. Han hevdet at forbundenes strategier fra 70- og 80-tallet hadde bidratt til å hindre en god lønnsvekst. Dette var prioriteringer mellom jobb og fritid, som reduserte undervisningstiden for lærerne.⁴¹ Dette førte til en reduksjon i arbeidstid som var større enn den andre arbeidstakere opplevde, og gav lavere lønnsvekst. Det han da sa var at hadde lærerne fulgt den generelle reduksjonen i arbeidstid ellers i samfunnet, og satt mer inn på lønnskampen, ville de sannsynlig vis hatt en bedre lønnsutvikling i denne perioden. Men det var flere faktorer som var utenfor lærernes kontroll, slik som den statlige inntektspolitikken og resultatene av det korporative samarbeidet mellom LO, NHO og staten.⁴² Høgsnes var en ivrig tilhenger av desentralisert lønnsdannelse, og en faktor som i følge han ville snu den negative lønnsutviklingen ville være å overføre forhandlingsansvaret fra staten til kommunene.⁴³ Kommunene ville, i følge Høgsnes, se seg bedre tjent med å gi

⁴⁰ Geir Høgsnes 1996 *Relativ lønnsutvikling for ulike utdanningsgrupper i staten og privat næringsliv 1975 til 1995* fra *Søkelys på arbeidsmarkedet* Oslo: Institutt for samfunnsforskning 2/96:149–153.

⁴¹ Geir Høgsnes, "Lærerforbundets informasjonshefter nr4 1999"- Høgsnes kunne ikke skaffe originalen, men jeg fikk tilsendt utkastet til artikkelen og sidetallet i denne er s8.

⁴² ibid s2.

⁴³ ibid s9 og 10.

lønnstillegg til en mindre gruppe med høyere utdanning enn den store gruppen ansatte uten utdanning. Mens hos staten var det motsatt. Staten så seg bedre tjent med å prioritere de lavtlønte uten utdanning, for de disse var i mindretall. Høgsnes sine råd var å gå over fra sentrale forhandlinger til lokaleforhandlinger, og å endre sin egen organisering.

I tillegg til disse to faktorene vi har sett på, begynte det å gå opp for politikere at skolen ville stå foran en større utfordring enn misfornøyde lærere. En rekke omfattende og ressurskrevende reformer hadde øket lærerbehovet, samtidig som det var færre som søkte denne utdanningsveien. Mange yrkesaktive lærerne vurderte andre karrieremuligheter, og et stort antall lærere var begynt å nærme seg pensjonsalder. Lærerorganisasjonene mente at det var lønna som var årsaken til rekrutteringsproblemen.

Skolepolitikk og samarbeid før 1997

Hverdagen for lærerne var på 90-tallet preget av svekket innflytelse over egen arbeidshverdag og redusert innflytelse i de fora som utformet skolepolitikken. Grunnen til dette var den kritikken de skolepolitiske utvalgene fikk som pekte på problemet med at lærerne som yrkesutøvere og tjenestemenn, skulle legge premissene for sin egen arbeidsutførelse, og dermed den nasjonale skolepolitikken; i 1988 ble det lagt frem en utgreining av OECD, som hevdet at lærerne hadde for mye innflytelse på skolepolitikken, og Statkonsult hevdet det samme året etter.⁴⁴ Lærernes innflytelse gjennom ulike skolepolitiske utvalg ble sett på som et demokratisk problem. Denne kritikken stemte også overens med, den kommende KUF-minister, Gudmund Hernes sine egne konklusjoner etter å ha ledet arbeidet med Makturedningen som var ferdig i 1982. Da han inntok departementskontorene i KUF i 1991, fjernet han etterhevert representantene fra lærerorganisasjonene og ulike fagpedagogiske miljøer, og erstattet dem med representanter fra den opplyste allmennheten som biskop Finn Wagle, forfatter, tidligere lektor i nordisk og tidligere kulturredaktør Karsten Alnæs og jussprofessor Jon Bing.⁴⁵ Hernes hevdet at bare et politisk styrt utdanningssystem kunne gi et godt nok utdanningstilbud i et lite land som Norge. Dette svekket den korporative påvirkningen og førte makta til sentrale myndigheter. En viktig endring under Hernes-

⁴⁴ Rovde 2004, s246.

⁴⁵ Sylvi Stenersen Hovdenak, "90-tallsreformene – et instrumentalistisk mistak?" Gyldendal Akademisk, Oslo 2000, s20.

perioden, var utviklingen av forsøkvirksomheten i skolen. Tidligere hadde forsøksordningene gitt lærerne muligheter til å påvirke nye reformer, igjennom evaluering av forsøkene, før de ble realpolitikk.⁴⁶ Denne muligheten forsvant, og det rett før de store reformene som skulle prege 90-tallets skolepolitikk. Fagplanene ble ikke lenger utformet i samråd med lærerne, men flyttet til departementet. I følge tidligere leder i Lærerforbundet, Anders Folkestad, ble lærerorganisasjonene sin rolle redusert til observatører til utformingen av skolepolitikken. De hadde ikke større å si enn mannen i gata.⁴⁷

Med dette som bakteppe ble det initiert og gjennomført omfattende reformer som innbefattet hele utdanningssektoren, fra barnehage, til høyskole og universitet. To av disse var Reform 94, som skulle gi alle rett til videregående opplæring og Reform 97 som gav obligatorisk 10-årig grunnskole. I følge en uttalelse fra nestleder i Lærerforbundet, Laila Fossum, til Skolefokus stod lærerne for gjennomføringen ”med knapper og glansbilder” til takk⁴⁸.

Lærerne følte at lønna ikke lenger stod i forhold til det som ble krevd av dem.

Prøvde lærerne å stå på krava ved bruk av lovlige kampmidler som streik for å få lønnskravene igjennom, ble de som nevnt møtt med tvungen lønnsnemnd. Dette skjedde også i 1994 og 1996. Lønna gikk som sagt ned i forhold til andre yrkesgrupper, og lærernes lojalitet til moderasjonslinja ble svekket. Slik den var praktisert, følte lærerne at det ikke lenger ble ført reelle lønnsforhandlinger.

Riktig nok var ikke Gudmund Hernes sitt anliggende lønnspolitikk eller lærernes lønsplassering, men utdanningspolitikk og den samfunnsrolle utdanningsinstitusjonene burde ha. Ut ifra et korporativt perspektiv, er likevel ikke lærernes lønsspørsmål og skolepolitikk helt separate anliggender. Hernes sin samarbeidsform førte til at det tidligere relativt nære forholdet mellom KUF og organisasjonene kjølnet. Et viktig poeng for Hernes var at lærerne ikke skulle vinne frem på bekostning av samfunnsinteressene. Derfor ble det et poeng i seg selv at skolepolitikk måtte skapes uten disse særinteressegruppene. Hvis en ser på arbeidsvilkår og lønnsforhold som de to viktigste rammene ved et arbeidsforhold, hadde lærerne ved Hernes-periodens start, en oppfatning av at de hadde innvirkning på i hvert fall ett

⁴⁶ Rovde 2004, s245.

⁴⁷ Intervju med Anders Folkestad 25.01.2007 på hans kontor, Oslo.

⁴⁸ Fra Skolefokus 1997, nr20 s12 kommentar fra nestleder i Lærerforbundet, Laila Fossum, på Lærerforbundet sitt landsmøte 1997.

av to viktige forhold ved arbeidet, nemlig skolepolitikken. Med Hernes mistet lærerne også dette.

Grove og Michelsen kaller sitt kapittel om Reform 94, ”*Reform 94 – lærerarbeid under offentlig administrasjon*”.⁴⁹ Under en evaluering av reform 94 som ble foretatt av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) i 1998, ble det påpekt at lærerne ikke hadde noe eierforhold til reformen. Deler av reformen gikk på tvers av mange læreres oppfatning av kunnskap, pedagogikk og læringsinnhold. Den var gjennomført raskt, det tok to år fra Stortinget vedtok reformen, til den ble effektivert. Noe som var med å prege lærernes arbeidshverdag var en øket byråkratisering av arbeidet, og måten den ble utført på. De pålagte møtene ble flere og papirbunkene ble høyere. Lærerne oppfattet dette, kanskje også med rette, som en misnøye med hvordan lærerne tidligere hadde utøvd sin lærergjerning. Grove og Michelsen skriver videre at den statlige løsrivelsen fra det korporative samarbeidet rundt skolepolitikken, utløste en negativ utviklingsdynamikk. Forholdet mellom KUF som arbeidsgiver og lærerne som arbeidstakere og profesjonsutførere, ble forverret. Forbundene ble ikke medspillere, men motstandere av den aktuelle skolepolitikken. Lærerne i Lærerforbundet, som organiserte de fleste lærerne i videregående skole, visste også å sabotere deler av påleggene. Et av de store konfliktområdene var etterutdanningen i forbindelse med den nye yrkesfagopplæringen, og da særlig gjennomføringen av den. Lærerne hevdet at slik gjennomføringen ble lagt frem fra departementet, gikk det på bekostning av arbeidstidsavtalen. Lærerforbundet oppfordret til boikott, og flere lokale kurs ble avlyst på grunn av dårlig oppslutning. En annen sak det var turbulens rundt i forbindelse med reform 94, var Opplæringsboka. Den var tidligere brukt som kvalitetssikring i lærlingopplæringa, og KUF ønsket å utvidet ordningen til også å gjelde allmennfaglig opplæring. Dette skulle etter hvert bli et av de mest kontroversielle elementene i forholdet mellom KUF og Lærerforbundet. I forhold til Lærerlaget kom konflikten først og fremst i de endringer som lå i lærerrollen. Lærerlaget så viktige verdier truet i det som ble forelagt av endringer. Hernes ville styrke faglæreren på bekostning av allmennlæreren i grunnskolen. Dette viste ideologiske forkjeller mellom Lærerlaget og Hernes. Hernes ønsket å styrke kunnskapsskolen, noe Lærerlaget oppfattet som en høyre-vridning i måten å tenke skole på. Han ble beskyldt

⁴⁹ Grove og Michelsen 2005, s308.

for å innføre en intellektualistisk skole som var for teorivridd og fagsentrert.⁵⁰ Lærerlaget sitt syn gikk på at skolen skulle være rettet mot hele eleven, og ikke bare enkelte sider. Det var her en konflikt mellom synet på intellektuell dannelse og sosial dannelse. I desember 1995 ble Gudmund Hernes flyttet over til Helse- og Sosialdepartementet, og Reidar Sandal overtok ministerposten i KUF. Sandal utmerket seg ikke i særlig grad i noen retning, i følge Rovde og Grove og Michelsen, uten det å videreføre og administrere gjennomføringa av reformene Hernes hadde satt i gang.

Lærerne satt i 1997 med følelsen av at de ikke fikk gjennomslag. Lønna var dårlig, og de følte at de ikke lenger hadde innflytelse på egen arbeidshverdag. Frustrasjonen var stor.

Noe av det siste KUF-minister Sandal gjorde som minister, var å trekke Lærerforbundet for Arbeidsretten i striden om tolkningen av Opplæringsboka. Striden stod om den økte byråkratiseringa Opplæringsboka førte med seg. Målet med Opplæringsboka var at alle elever, individuelt, skulle ha en detaljert oversikt over hva de var blitt undervist i.

Lærerforbundet mente at Stortinget hadde vedtatt at dette bare skulle gjennomføres for de yrkesfaglige studieretningene, mens KUF mente at den kunne innføres i alle videregående studieretninger. Dette mente Lærerforbundet var en utilbørlig økning i arbeid, og Lærerforbundet oppfordret derfor medlemmene til å boikotte Opplæringsboka. Dette hevdet Regjeringa, ved KUF og Planleggings- og Samordningsdepartementet, var tariffstridig og ulovlig, og trakk forbundet for Arbeidsretten. Lærerforbundet på sin side hevdet at Opplæringsboka kunne gå utover lærernes arbeidstidsavtale. Dom var ventet samme høst.

oppsummering

Lærernes lønnsnivå var påvirket av både forhandlingsystemet og det korporative systemet, og de satte begge begrensinger på hva det er mulig å få forhandlet frem i lønnforhandlingene. Lærerne hadde hatt en mindrelønnsutvikling som forsterket seg på 90-tallet. Bakgrunnen var frontfagsmodellen som satte rammene ved at de andre forhandlingssektorene ikke kunne gå utover disse rammene i sine oppgjør. Dette var basert på at offentlig sektor, og da spesielt utdanningsgruppene, ikke skulle være lønnsledende. Tjenestetvistloven, forsterket denne utviklingen med å begrense lærernes streikerett, og ved å kun gi forhandlingsrett til de store

⁵⁰ Rovde 2004, s239.

hovedorganisasjonene. Lærernes interne problem ble at de ikke klarte å organisere seg i forhold til dette forhandlingssystemet. De var organiserte i ulike forbund og klarte ikke å samle seg om en felles lønnsstrategi. De rammene som forhandlingssystemet satt gjennom frontfagsmodellen, befestet lærernes mindrelønnsutvikling gjennom forsterket moderasjonslinje på slutten av 80-tallet, og Solidaritetsalternativet som skulle være den rådende rammen for oppgjørene på 90-tallet.

OECD-rapporten og analysene til Høgsnes bekreftet, for lærerne, at de tjente lite. Dette ble vektige argumenter i tiden fremover for å argumentere for at lønna måtte opp. Sammen med rekrutteringsproblemet var det ikke bare lærerne som hadde et problem. Lærerne koblet lønnsnivået og rekrutteringsproblemet samme. Etterspørselen etter lærere var klart større enn tilbudet. For å løse dette måtte lønna opp. Samarbeidsklimaet mellom lærerorganisasjonene og skoledepartementet KUF, var på et absolutt bunn nivå. Lærerorganisasjonene hadde prøvd å nå frem med dialog overfor det gamle KUF, men ikke nådd frem. Lærerne hadde tapt både lønnskampen og den skolepolitiske kampen.

3 Regjeringsskifte og et nytt samarbeid

”Det er første gang vi virkelig føler at våre lønnskrav langt på vei er innfridd” slår leder i Bergen Lærerlag fast i Bergens tidende 30. mai 2000.⁵¹ Helga Hjetland mottar trampeklapp under lokallagets årsmøte etter det som blir karakterisert som et historisk oppgjør, ikke bare for lærerne, men i nasjonal sammenheng. Resultatet er avtalen med Arbeids- og administrasjonsminister Jørgen Kosmo, som sikrer en opptrapping av lærerlønna de neste 3 årene, utover de ordinære forhandlingene. Som motytelse går lærerne inn i et mer fleksibelt avtaleverk om arbeidstid, og etter hvert øker også undervisningstiden. I ettertid skal det altså vise seg at lønna for lærerne generelt gikk opp 23,5% i løpet av en drøy tariffperiode.⁵²

Hvordan var dette mulig? Hva er det som har skjedd? Lærernes forhandlingssystem, og det norske forhandlingssystemet gav tilsynelatende ikke noe særlig spillerom for å gi en så stor gruppe arbeidstakere et ekstra løft. Vi så i forrige kapittel at det var flere faktorer som hadde gjort lærernes lønsplassering til slik den var. Den norske inntektspolitikken hadde privat sektor i førersetet, med LO som en viktig premissleverandør fra arbeidstakersidens side gjennom frontfagsmodellen og rolle i trepartssamarbeidet. En organisasjonsmessig delt lærerstand med ulike lønnsstrategier, gav heller ikke noe særlig gjennomslagskraft som utgangspunkt for endring. Har det ha ligget særskilte premisser til grunn, som gjorde det mulig å bryte med tradisjonen?

Som vi ser skjedde det noe uvanlig som likevel gjorde det mulig å løfte en gruppe arbeidstakere betraktelig høyere lønnsmessig enn andre. I et sterkt begrenset handlingsrom begynner det å skje noe høsten 1997.

⁵¹ Fra Bergens Tidende 30.05.2000 s4.

⁵² Denne tariffperioden gikk fra 1.mai 2000 til 30.april 2002. Siste lønnsdel av denne pakken ble iverksatt per 01.08.2002, men i utregningene på hva en de økonomiske resultatene var for skolepakke 1 og 2 regnes ikke tariffoppgjøret som ble gjeldene fra 1.mai 2002. Men i skolepakke 1 og 2 regnes tariffoppgjøret 2000, med virkning fra 1.mai med i hva som totalt ble det samlede løftet for lærerne gjennom skolepakke 1 og 2.

Døråpning – ny regjering og nye muligheter

Etter stortingsvalget i 1997 dannet Venstre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, ledet av statsminister Kjell Magne Bondevik Sentrumsregjeringa. Denne Regjeringa erstattet Arbeiderpartiregjeringene som hadde styrt så langt på 90-tallet, og var ledet av henholdsvis Gro Harlem Brundtland og Torbjørn Jagland. Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet var et sentralt departement i forholdet mellom staten og lærerorganisasjonene, og var før dette stortingsvalget ledet av henholdsvis Gudmund Hernes og hans etterfølger Reidar Sandal. Departementet blir etter valget ledet av statsråd Jon Lilletun fra KrF.

Vi skal først se på hvordan de sentrale politiske aktørene i KUF så på situasjonen i 1997. Den påtroppende statssekretæren i KUF, Marit Elisabeth Totland skrev etter at Bondeviks første regjering gikk av i mars 2000, *"Et skolepolitisk "testamente"*. Her sammenfatter hun de ambisjoner Sentrumsregjeringa hadde for skolesektoren. Sammen med Sentrumsregjeringas tiltredelsesprogram, "Voksenåserklæringa", gir dette et grunnlag til å forstå hvordan den nye KUF-ledelsen, og Regjeringa den tilhørte, tenkte om skolepolitikken som var blitt ført frem til høsten 1997, og hvordan de så for seg at den kunne endres. Totland, beskriver tiltredelsestidspunktet som *"uten penger" og med lærerne mot oss*, og begrunner dette med at det var gjennomført flere omfattende reformer i undervisningssektoren før regjeringsskiftet i 1997 og at pengesekken dermed var tom.⁵³ Hun skriver at både folk flest og stortingspolitikere satt med en følelse av at skolen hadde fått sitt gjennom de store økonomiske satsningene som reformene hadde representert. Den ene reformen, Reform 97, ble iverksatt bare et par måneder før den nye Regjeringa overtok. Denne reformen kostet i følge tidligere statssekretær i KUF, Astrid Søgner, fem milliarder kroner.⁵⁴ Voksenåserklæringen gav heller ikke noe økonomisk spillerom for de som ville gjøre noe ytterligere med skolepolitikk, eller noe som hadde med skole å gjøre. Lærerorganisasjonene, på sin side, satt med følelsen at de ikke fikk gjennomslag hos KUF, og var frustrerte. Reformen og skolepolitikk hadde blitt satt ut i livet uten lærerne innflytelse, og avtroppende KUF minister Reidar Sandal hadde rett før sin avgang trukket Lærerforbundet for Arbeidsretten.

⁵³ Marit Elisabeth Totland, *"Skolepolitikken mål og mening under sentrumsregjeringen"* skrevet i 2000.

⁵⁴ Fra Dagbladet 03.09.1997, Replik av Astrid Søgner, Statssekretær i KUF for Arbeiderpartiregjeringa til Thorbjørn Jagland.

Et viktig mål for den nye KUF-ledelsen var å gjenetablere et samarbeid med lærerne. Den nye Regjeringa var kritiske til det forholdet som var mellom KUF og lærerorganisasjonene da de overtok, og hadde som vi har sett ambisjoner om å rette på dette. Totland rettet, i mitt intervju med henne, skarp kritikk mot den avtroppende Regjeringas skolepolitikk. Avstanden mellom beslutningstaker og de som skulle gjennomføre beslutningene var stort.⁵⁵ Regjeringa Bondevik felte således ned i Voksenåserklæringa, punkt 37, at det var et mål for den nye Regjeringa å: ”Gjenopprette dialogen og samarbeidet med berørte parter (skolens ansatte og foreldre) for å sikre en god kvalitet på undervisningen.”⁵⁶

Dette viser en annen skolepolitisk tenkning enn det tidligere KUF-minister Gudmund Hernes hadde forfektet. For Hernes var det en betingelse for god skolepolitikk at den var styrt politisk fra sentralt hold. Hernes hevdet at skolen slik den var da han overtok i november 1990, opprettholdt de sosiale ulikhetene. Grepet var å inkludere flere i skolesystemet ved hjelp av Reform 94 og Reform 97. Reform 94 gav alle rett til videregående opplæring utover ordinær grunnskole. Myndighetene hedde her plikt til å tilby videregående opplæring uavhengig av karakterer fra grunnskolen.⁵⁷ Reform 97 gikk ut på å forlenge grunnskolen med ett år, ved å innføre obligatorisk skolegang for alle barn fra det året de fylte 6 år.⁵⁸ Det vil si at grunnskolen ble utvidet fra 9-årig grunnskole til 10-årig. For lærernes del var det mest omstridte at de som profesjon ble ekskludert fra utformingen av skolepolitikken. Sosiolog og idéhistorikeren Rune Slagstad, rettet senere kritikk mot Hernes for å ha sett på læreren for mye som en ”aktør som maksimerte sine særinteresser”, og at de derfor ble fratatt sin innflytelse i skolepolitikken.⁵⁹ Det ble også ytret kritikk gjennom lærerorganisasjonene sine forbundstidsskrifter at skolepolitiske avgjørelser hadde vært tatt bak lukkede dører, under de to siste arbeiderpartiregjeringene, uten lærerne tilstede. Nå var lærernes forbundstidsskrifter positive til den forventede endringen som ville følge et regjeringsskifte. Lilletun hadde tidligere vist seg som lærernes talsmann som opposisjonspolitiker på Stortinget. Han hadde

⁵⁵ Intervju med Marit Elisabeth Totland 16.01.2007, i hennes hjem, Husnes.

⁵⁶ Voksenåserklæringa punkt 37 - Voksenåserklæringen var sentrumsregjeringens sitt politiske manifest ved tiltredelsen høsten 1997.

⁵⁷ NOU 1991:4 og de generelle utdanningspolitiske prinsippene for reformen er presentert i Innst. S. nr.200 (1991-92).

⁵⁸ ”Reform 97- dette er grunnskole reformen” brosjyre/ veiledning publisert 14.11.1996, Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet.

⁵⁹ NOU 2000:14 ”Frihet med ansvar – om høgre utdanning og forskning i Norge”, vedlegg 1:9 av Rune Slagstad. Denne ble initiert ved kongelig resolusjon under **Sentrumsregjeringen** 30.april 1998, og avgitt under KUF, ledet av Arbeiderpartistatsråd Trond Giske 8.mai 2000.

argumentert for lærerne i kritikken av reformgjennomføringene, og en av hans første uttalelser etter regjeringsskiftet virket lovende.⁶⁰

”Eg har tru på norsk skule. Eg har tru på lærarane som gjer han til det han er. Lærarrolla kan skifte i takt med utvikling og trendar. Til og med pedagogikken fylgjer jo med tida, slik at det som er rett metode i dag, slett ikkje treng vera det same som det som var rett i går. Men om det meste endrar seg i skulestova, med IT, prosjektmetode og elevsamtale som fasit på utfordringa av i dag, står likevel læraren midt oppe i det heile som den avgjerande faktoren.”⁶¹

Til skolefokus sa Lilletun at han ville ha en åpen-dør politikk overfor lærerne.⁶² Den nye ledelsen i KUF så det som vesentlig, å skape, ikke vedta; initiativ, engasjement og motivasjon i skolen. Det ville si å inkludere lærerne i skolepolitikken, og i utformingen av den. Skulle skolen bli bra, måtte lærerne lyttes til. Den nye Regjeringa hadde ikke ambisjoner om å endre eller reversere reformene, men mente at det var tid for å gi disse innhold, på lag med lærerne. Allerede her ser vi at isen mellom departement og lærere er begynt å smelte. Lærerorganisasjonene behøvde ikke å oppmode om samtaler og samarbeid, det var allerede innbakt i den nye Regjeringa gjennom tiltredelsesdokumentet.

Som vi har sett nevnte både Voksenåserklæringa og tidligere statssekretær Totland at forholdet til lærerne som yrkesutøvere og profesjon måtte gjenopprettes. Her gikk den nye KUF-ledelsen lærerne i møte, gjennom dialog, men ville den nye ledelsen kunne gjøre noe med lønna? Ville KUF som departementet kunne gjøre noe? Deres anliggende var skolepolitikk, og største delen av lønna ble avgjort i de sentrale forhandlingene med Arbeids- og Administrasjonsdepartementet, ikke med KUF. Totland beskrev som sagt tiltredelsen som ”uten penger” og med lærerne i mot oss.” Hva ville et slikt departementet kunne bidra med?

På Lærerlaget sitt landsmøte høsten 1997 ble Lilletun møtt med stående applaus fra delegatene.⁶³ Medlemsbladet til Lærerlaget skrev at ”neppe noen gang har en statsråd fått en

⁶⁰ Rovde 2004, s 262.

⁶¹ Fra Skolefokus nr.20, 1997, s 18- sitat fra Jon Lilletun.

⁶² Fra Skolefokus nr 17 1997, s16.

⁶³ Fra Skolefokus nr 17 1997 .

slik mottakelse på et landsmøte i Norsk Lærerlag”. Lilletun uttalte at det var urimelig at de som var i omsorgsyrker og hadde med barn å gjøre, tjente mindre enn de som jobbet innen tekniske fag. Jobben som lærer var for viktig til dette.⁶⁴

På samme landsmøte vedtok delegatene at de skulle arbeide for å samle lærerne i én stor organisasjon, og at Lærerlaget skulle ta initiativ til at premisser og konsekvenser av en slik samling ble utgreidd. På Lærerforbundet sitt landsmøte samme høst ble det fattet et liknende vedtak; at det eksisterende samarbeidet skulle videreutvikles, med mer regelmessige møter mellom politisk ledelse og sekretariatledelse i de to organisasjonene.⁶⁵ Lærerforbundet ønsket også et bedre samarbeid mellom organisasjonene sine fylkeslag.

Samarbeidet mellom organisasjonene og KUF artet seg i tidlig fase som idémøter, der lærerne fikk legge frem det de var misfornøyde med.⁶⁶ Kommentarer gitt i Skolefokus, viser at dette gjorde inntrykk på organisasjonene, og gir forventninger.⁶⁷ Det var stor misnøye med de administrative oppgavene som lærerne ble pålagte av den gamle regjeringen gjennom Reform 94 og Reform 97. Lærerne ønsket å undervise, ikke administrere.⁶⁸

Avgjørelse i striden om Opplæringsboka for videregående skole, mellom Staten og Lærerforbundet, kom i Arbeidsretten den 25.oktober 1997.⁶⁹ Arbeidsretten vedtok enstemmig at Lærerforbundet hadde opptrådt tariffstridig, ved å oppfordre til boikott av Opplæringsboka. Men den 29.oktober uttalte den nye KUF-ministeren at han mislikte at denne konflikten havnet i Arbeidsretten, og han lovet å gå i dialog med lærerorganisasjonene for å finne en praktisk løsning på problemet.⁷⁰ KUF sin nye tilnærming til lærerorganisasjonene kommer tydelig til uttrykk i at Opplæringsboka for videregående skole senere ble fjernet.⁷¹

Det ble også gjort endringer i en rekke særavtaler etter ønske fra lærerorganisasjonene, i følge statssekretær Totland, med det mål å vise lærerne tillit.⁷² Dette var forenklinger av avtalene

⁶⁴ Fra Dagbladet 19.02.1998 s.13

⁶⁵ Fra Skolefokus nr18 1997 s12.

⁶⁶ Intervju med Totland 16.01.07.

⁶⁷ Fra Skolefokus nr 20 1997.

⁶⁸ Viser til brev Totland mottok som statssekretær fra en lærer som uttrykker misnøye med en byråkratisert skolehverdag, og intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

⁶⁹ Dom i Arbeidsretten 25.10.1997, sak nr.35/1997, Inr.33/1997.

⁷⁰ Fra NTB 29.10.1997.

⁷¹ Fra NTB 10.09.1999.

⁷² ”Et nytt og forenklet særavtaleverk for skolesektoren”, [Rundskriv F-042-98](#), 27.05.1998.

mellom staten og lærerorganisasjonene, som bidro til å redusere de administrative oppgavene. Det å etablere et tillitsforhold var en overordnet sak.

Vi ser her en radikal endring i hvordan KUF utformer sin skolepolitikk, igjennom samarbeid med organisasjonene, blant annet ved at de endret særavtaler som berørte skolehverdagen, og ved å gi lærerne medhold i striden om Opplæringsboka ved å trekke den tilbake.

For lærerne sitt vedkommende var det viktig å få et konstruktivt forhold til den nye politiske ledelsen i Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet. For departementet var det viktig å gripe fatt i de utfordringene som lå i skolen i kjølvannet av reformene. Slik forbundene så det, var den gamle konfrontasjonslinja fra KUF over.

Det begynner å blåse... i riktig retning

Den 24. desember 1997 hevdet AF sin ledelse at det neste tariffoppgjøret kunne bli vanskelig for Bondevik.⁷³ AF-leder Magne Songvoll og leder i AF-stat og Lærerforbundet, Anders Folkestad, forlangte at både statsminister og finansminister skulle komme på banen i lønsspørsmålet for utdanningsgruppene i staten. De viste til at lønnsutviklingen hadde vært skjev, og at på kun ett år hadde lønnsnivået for statsansatte gått ned med 1,6% i forhold til det private. Folkestad uttalte at *”det er vi som har vist solidaritet, uten å få noe igjen”*, og siktet til solidaritetsalternativet. I oppgjøret i 1998 måtte statsansatte få en reallønnsøkning på 5%, og i tillegg en plan som sikret at lønna ble trappet opp over tid. AF-lederne hadde allerede lagt dette frem for AAD- minister Eldbjørg Løwer og aktet å få statsministeren og finansministeren på banen før årets oppgjør. Slik det var, hevdet de, lønte det seg ikke å ta utdanningse.

Til Dagbladet uttalte Finansminister Gudmund Restad at både lærere og sykepleiere hadde for dårlig lønn, og at han unte dem mer.⁷⁴ Men han presiserte at lønsspørsmålet hørte til i forhandlingssystemet, og at det ikke var opp til verken Regjeringa eller Stortinget å ta stilling til en yrkesgruppes lønsplassering. Det var noe partene i arbeidslivet måtte bli enige om. Restad flagget også sine sympatier med lærerne og sykepleierne fra Stortingets talerstol i spørretimen 18. februar. Dette fikk finansministeren senere kritikk for av AAD-ministeren

⁷³ Fra Dagbladet 24.12.1997 s 13.

⁷⁴ Fra Dagbladet 08.01.1998 s.47, refererte til programmet *”Til debatt”*, på NRK1.

som hadde ansvaret for de statlige forhandlingene.⁷⁵ Hun hevdet at det av hensyn til andre som også skulle inn i forhandlinger, ville være klokt å ikke flagge sympatier til spesielle grupper av statlig lønsmottakere fremfor andre.

LO-leder Yngve Hågensen uttalte til Dagbladet, at det sterke lønnspresset fra lærerne og sykepleierne kunne true lønssystemet. Men han inviterte AF, på deres tariffkonferanse, til diskusjon om hva som er rettferdig lønn, og til et utvidet samarbeid med LO.⁷⁶ På Lærerforbundet sin tariffkonferanse uttalte han at måtehold ikke var grunnlaget for årets tariffoppgjør.⁷⁷ Han fortalte at han hadde blitt spurt om han fortsatt skulle være bremsen i lærernes lønnskamp, og sa at slikt gjorde han forbanna. Han forkynte at LO heller ville bruke gassen i stedet for bremsen, i spørsmålet om høyere begynnerlønn for langtidsutdannede i offentlig sektor. Lærerne fortjente etter LO sin mening høyere lønn. En kompetent lærerstand var en forutsetning for utdanningsamfunnet. Men skulle lærerne oppnå høyere lønn, med LO sin hjelp, måtte de ikke kreve prosentvise tillegg samtidig som man skulle heve begynnerlønna. Overfor VG ville ikke LO-lederen utdype hvilket lønnsnivå han så for seg, men han sa at Regjeringas ramme på 3,5% ville gi mange lønnskonflikter.⁷⁸

Vi ser her at flere sentrale aktører gir gehør for lærernes rop om høyere lønn. At en finansminister uttaler sympatier for særskilte grupper av lønsmottakere i staten, både i pressen, og fra Stortingets talerstol er uvanlig. Det vanlige fra en finansminister er oppmoding til moderate lønnskrav, og da særlig når en har en uttalt politikk som Solidaritetsalternativet. Vi ser gjennom disse utsagnene at lærerne hadde fått gehør hos den nye Regjeringa, ikke bare i skolepolitikken, men også i lønsspørsmålet. Også LO kom her på banen. Men at vi kan spore en betydelig endring i dette spørsmålet, er åpenbart. LO hadde som en av aktørene i utformingen av solidaritetsalternativet, her åpnet for at de beregningene som lå til grunn for årets tariffforhandlinger, gjennom det Tekniske Beregningsutvalget, skulle settes til side generelt, og for utdanningsgruppene i staten spesielt. Sammen med Restads uttalelser, ser vi her at begge parter, to av tre store aktører bak Solidaritetsalternativet, Regjeringa og LO,

⁷⁵ Fra Dagbladet 19.02.1998 s.13.

⁷⁶ Fra Dagbladet 02.02.98 s17.

⁷⁷ Fra NTB 04.03.98.

⁷⁸ Fra VG 05.03.98.

kunne bryte den moderate inntektspolitikken. Dette tyder på at det var bevegelse i lønsspørsmålet, og at mulighetene for å skape et handlingsrom var tilstede.

En undersøkelse utført av Opinion viste at lærerne også fikk støtt blant folket i lønsspørsmålet.⁷⁹ 64% av de spurte mente at lærerne tjente for lite. Og 62% mente at lønna også ville gi en bedre skole. En annen undersøkelse utført av Opinion, på vegne av AF, viste at ledere i privat og offentlig sektor mente det samme.⁸⁰ Disse mente at lærerne burde tjene mellom 23000 og 50000 mer.

Også Statoil sjef Harald Norvik støttet lærerne og sykepleierne i at de fortjente høyere lønn. NHO-sjef Karl Glad derimot gikk ut og hevdet at det ikke var de som trengte et lønnsløft, men de som besatte de konkurranseutsatte kvinnearbeidsplassene i distriktene.⁸¹ Noe Helga Hjetland gikk kraftig imot, og hevdet at det var uanstendig at det var lavlønte kvinner i offentlig sektor som skulle ta ansvar for lavlønte kvinner i distriktene. Hun hadde problemer med å se solidaritetspolitikken i at de mannsdominerte yrkene i konkurranseutsatt sektor skulle kunne få lønnstillegg, ” *mens kvinnfolk skal ta ansvar for kvinnfolk*”. I samme artikkel tok også Norsk Sykepleierforbunds leder Laila Dåvøy, ett år senere AAD-minister, sterk avstand fra Glads uttalelser. ” *Jeg finner meg ikke i Glads forsøk på å sette lavtlønte opp mot lavtlønte.* ”

Lærerlaget gikk i midten av januar ut med at de aktet å sprengte lønnsrammen, i henhold til AF-lederen sine uttalelser i desember, som var satt til 3,5 %. Helga Hjetland truet med at streikeberedskapen var på topp, og at medlemmene var utålmodige. Hjetland uttalte at offentlig sektor ikke kunne finne seg i å være reguleringsmekanisme for den såkalte overopphetingen i norsk økonomi, og sentralt krav for Lærerlaget var likelønn før år 2000. Hun hadde to løsninger på dette; 1: å sprengte lønnsrammen i statsbudsjettet, og 2: ved å gi kvinnedominerte yrker mer enn mannsdominerte yrker i offentlig sektor.⁸²

⁷⁹ Fra Aftenposten 21.03.1998 s34.

⁸⁰ Fra Dagbladet 31.03.1998 s6.

⁸¹ Fra VG 09.01.98 og Dagens Næringsliv 14.01.98 s4.

⁸² Fra Kommunal Rapport 16..01.1998.

Den 24.februar 1998 møtte lederne i lærerorganisasjonene statsminister Bondevik og KUF-minister Jon Lilletun. På dette møtet ble lønn tatt opp for første gang med representanter fra Regjeringa.⁸³ Et nytt hovedoppgjør stod for døren, og de hadde klart det som Anders Folkestad hevdet var viktig; å få Regjeringa på banen.⁸⁴ Rekrutteringsproblemet, mindrelønnsutvikling og OECD-rapporten, var temaene som ble tatt opp.⁸⁵ Det ble på dette møtet, i følge Helga Hjetland, ikke gitt konkrete løfter om lønn, men hun har notert at hennes budskap var to lønnstrinn ekstra for å ta igjen etterslep, og at på bakgrunn av dette møtet visste lærerne at de skulle bli tilgodesett i det kommende oppgjøret.

Virkingen av dette møtet i det kommende hovedtariffoppgjøret er uklar. Gav Regjeringas representanter instruks til forhandlingssjefen om å gi ekstra til lærerne, var det gitt en ramme? Dette er et spørsmål stats forhandlingssjef, Per Engebretsen ikke ønsker å uttale seg om.⁸⁶ Han viste til at det var tidlig å gi løfter om lønn 24.februar, og på spørsmål om jeg kunne tolke det dit hen at det da ikke var gitt noen instruks for forhandlingene, sa han at slik måtte jeg ikke tolke det, han hadde bare sagt at han ikke ville uttale seg om det. Daværende statssekretær Endre Skjørestad sier at rammen for oppgjøret var satt politisk.⁸⁷ Vanlig fremgangsmåte var at man hadde et statssekretærutvalg som møttes før oppgjørene, der en ble enige om en ramme for oppgjøret blant de involverte departementene, som senere ble godkjent av statsministeren. Skjørestad sier at det som skjedde i dette oppgjøret var at under forhandlingene, lot Restad være med å sette foten ned, når disse rammene ble overskredet.

Det ble ved dette oppgjøret da ikke gitt noen klar instruks til forhandlingssjefen i staten, men det var gitt en ramme en kunne forhandle innefor, satt politisk, som viste seg romsligere enn under foregående oppgjør, som gjorde at Restad lot være med å bremse oppgjøret. Når forhandlingssjefen allikevel la frem et tilbud til de statsansatte på 1,5 kroner per time, etter at det var gitt 3 kroner per time i privat sektor, er det sannsynlig at denne rammen ble satt, etter dette. Resultatet for lærerne var det beste resultatet noen gang.

⁸³ Fra intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

⁸⁴ Tidligere statssekretær, Endre Skjørestad, i finansdepartementet, sa i telefonintervju, 16.09.2007, at finansminister Reistad ønsket å likestille alle fagorganisasjonene, ikke å favorisere LO, som gjorde det lettere for lærerorganisasjonene å hevde sitt syn overfor regjeringen.

⁸⁵ dette er tatt opp i kapittel 2.

⁸⁶ Fra oppfølgingsspørsmål med Per Engebretsen 14.september 2007.

⁸⁷ Fra telefonintervju med daværende statssekretær Endre Skjørestad, 16.09.2007. Skjørestad var statssekretær i finansdepartementet fra oktober 1997 til mars 2000.

Den 9.mars var Lærerforbundet på et underhåndenmøte med KUF.

Tilstedet på møtet var Eva Sibbern og Carl Geving fra KUF, og Hans Erik Pettersen og Rasmus Gjestland fra Lærerforbundet. Et dokument, fra Lærerforbundet, som viser til dette møtet er merket med rød lapp som viser Arbeidsutvalgets vedtak, som sier: *”Det arbeides med nye forhandlingsbestemmelser for skoleverket i tråd med skisse og debatten i Arbeidsutvalget”*.⁸⁸ Dette dokumentet er merket ”fortrolig”. Tema for møtet var ulike skisser fra Lærerforbundet og KUF, til nye forhandlingsordninger for skoleverket. Her gis det i skissen fra KUF, åpninger for en mer aktiv lokal lønnsdannelse, med et differensiert lønssystem.⁸⁹ Dette skulle gi kommune og fylkeskommune mulighet til å gi lønnstillegg utover det som ble forhandlet frem sentralt med AAD og KUF. KUF ville også ha med en intensjonserklæring der det pedagogiske personalet ble fordelt over flere lønnskoder. Forslaget fra KUF, vil slik jeg ser det, ville vært et brudd med tidligere forhandlingsordning som hadde gitt en klar sentralisert lønnsdannelse, uten et differensiert lønssystem. I Lærerforbundet sin skisse til forhandlingsordning ble det lagt vekt på at sentrale og lokal forhandlinger måtte slås sammen til en forhandlingsrunde.⁹⁰ Altså at Lærerforbundet ønsket mer sentralisert lønnsdannelse enn det KUF la opp til. Dette møtet var mellom KUF og Lærerforbundet, uten at de andre organisasjonene hadde vært tilstedet. Det kommer også frem på slutten av følgenotatet at Lærerforbundets Hans Erik Pettersen *”er redd Lærerlaget er for ”slepphendte” i forhold til nye forhandlingsbestemmelser slik at vi får en klart dårligere ordning enn dagens”*. Det var avtalt nytt møte 16.03.1998. Selv om det ikke kommer frem hva en kom frem til i dette møtet, viser det likevel at det ble diskutert hvordan forhandlingene skulle føres i fremtiden, dette var sensitivt, og derfor konfidensielt.

Dette viser for det første at Lærerforbundet har diskutert en annen forhandlingsordning enn den eksisterende, og at den som har ført notatet i pennen mener det er avstand i dette mellom Lærerforbundet og Lærerlaget. Vi ser at Lærerforbundet så etter en ordning som ville gi flere virkemidler i hvordan en skulle kunne forhandle om lønn, men at Lærerforbundet fremdeles så for seg en forhandlingsordning i tradisjonell forstand. Dokumentet viser også at KUF har gjort sonderinger for å finne andre forhandlingsløsninger enn de eksisterende.

⁸⁸ Dokument 98/00487-710 fra Lærerforbundet datert 11.03.1998.

⁸⁹ vedlegg 1 til dokument 98/00487-710 fra Lærerforbundet datert 11.03.1998.

⁹⁰ vedlegg 2 til dokument 98/00487-710 fra Lærerforbundet datert 11.03.1998.

Den 12.mars 1998, la Arbeiderpartirepresentanten Sigvald Oppebøen Hansen frem en interpellasjon i Stortinget, adressert Kirke-, Utdannings- og Forskningsminister Jon Lilletun.⁹¹ Oppebøen Hansen resonerte med at omlag halvparten av dagens lærere ville nå pensjonsalder innen 8-15 år, i tillegg til at antall søkere til lærerutdanningene var gått ned. Han la vekt på at behovet for utdanning ville øke etterspørselen av kompetente pedagoger, og med øket etterspørsel, var det viktig at unge mennesker ville finne det attraktivt å velge læreryrket. Hva slags tiltak ville statsråden sette i gang for å hindre mangel på lærere og sikre rekrutteringen til læreryrket? I innlegget trakk Oppebøen Hansen også frem den etterspørselen det var i det private næringslivet etter utdannede lærere. Han var bekymret for at arbeidsforholdene til lærerne var noe av årsaken til problemet med å holde på og å få nok nye lærere til skolene. Lilletun svarte at han delte bekymringen for rekruttering og avgang i skolen. Lilletun hevdet at en av de viktigste utfordringene var å prøve å gjenreise læreren sin status, og respekten for læreren sitt viktige pedagogiske arbeid. Han hadde også fått signaler fra grasrota om at lærere opplevde en øket byråkratisering.⁹² Sammen med flere tette reformer hadde dette heller ikke oppfordret andre til å tre inn i læreryrket. Dette måtte motvirkes uttalte ministeren. Lærerne burde først og fremst brukes til det lærerne hadde særlig kompetanse til, å møte elevene i klasserommet og skolemiljøet, i tett samarbeid med foreldrene. Ministeren vektla at samarbeidet med lærerne ville være viktig og måtte vurderes i den videre prosessen med en kommende handlingsplan. Debatten som kom i Stortinget, etter dette, viste at alle var urolige for skolen, på tvers av partiskillene, og at det var en allmenn oppfatning om at noen grep måtte tas. Lønn ble trukket frem som et viktig element for å rekruttere og beholde lærere, men flere av debattantene påpekte at lønsspørsmålet hørte til tarifforhandlingene, og ikke kunne være politisk styrt.

Debatten endte med at interpellasjonen som representant Oppebøen Hansen la frem på vegne av Arbeiderpartiet, fremlegg 3, ble vedtatt: “*Stortinget ber Regjeringa om å legge fram ein eigen handlingsplan for rekruttering til læreryrket. Handlingsplanen må innehalde vurderingar av alle sider ved lærarens arbeidsforhold og tiltak for å sikre både ny rekruttering og stabilitet i læreryrket*”. Hvorfor ble dette tatt opp av en

⁹¹Interpellasjon ”*Stortinget Møte torsdag den 12. mars kl. 10 1998*”, sak nr 7, [interpellasjonsdebatten](#).

⁹²brev fra Lilletuns statssekretær, 16.01.2007, bekrefter at det var gitt tilbakemelding på dette til sentrale skolemyndigheter.

arbeiderpartirepresentant nå, et halvt år etter at Arbeiderpartiet selv hadde måttet gi fra seg makten? Hadde ikke de da hatt mulighet til å gjøre noe med dette selv? Oppebøen Hansen hevder at han kom i befatning med dette gjennom arbeidet i KUF-komiteen på Stortinget.⁹³ Før 1997 var han medlem av Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité, og hadde ikke befatning med skolepolitikk. Han hevder at det heller ikke var noen motsetninger innad i Arbeiderpartiet som gjorde at dette var lettere å ta opp nå, i opposisjon, enn i posisjon. Foranledningen var kontakten mellom han, som komitémedlem og lærerorganisasjonene, der det spesielt ble pekt på avgangen fra yrket, og de problemene dette medførte, og ville medføre i fremtiden.

I Dagens Næringsliv, dagen etter interpellasjonen, stod det at lærerne ble omfavnet av samtlige partier unntatt Venstre.⁹⁴ Det ble uttrykt stor bekymring for både lønn og rekruttering. Dette var en måned før lærerne leverte sine lønnskrav til staten. Høyres Petter Løvik uttalte at man kunne ikke komme utenom lønn når man diskuterte status og rekruttering. Men da SV la fram et forslag om at Regjeringa skulle ta spesielle hensyn til lærerne i det kommende hovedoppgjøret, fikk de kun støtte fra Frp.⁹⁵ Aps Kjell Engebretsen grunn gav dette med at Stortinget ikke kunne drive lønnsforhandlinger. Statens personaldirektør og forhandlingssjef, Per Engebretsen, uttalte til Dagens Næringsliv i samme artikkel at det her var snakk om mye penger. Det var 83 000 lærerårsverk i staten, og en prosent til lærerne ville koste 200 millioner. Skulle lærernes krav etterkommes kunne dette koste staten opp mot 2 milliarder eller mer. Lærerlaget sitt krav var på 25 000, mens Lærerforbundet hadde antydnet sitt krav til 35 000. Helga Hjetland uttalte som kommentar til den kommende handlingsplanen, som ble bebudet i Stortinget, at det som trengtes ikke var en plan, men penger.⁹⁶ Den gitte rammen på 3,5% i 1998 oppgjøret fra Regjeringa, ville ikke gi det som trengtes for lærerstanden. Arbeidsgiver måtte ta et økonomisk ansvar for å hindre en rekrutteringskrise. Hun presiserte at Lærerlaget ikke ønsket et markedsbasert system. Alle

⁹³ Fra telefon samtale med representant Sigvald Oppebøen Hansen 10.10.2007.

⁹⁴ Fra Dagens Næringsliv 13.03.1998 s4.

⁹⁵ Fra voteringsforslag etter debatten i forbindelse med interpellasjonen « Stortinget ber Regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 1999 legge fram en plan for hvorledes en vil sikre rekruttering til læreryrket. I planen bør en særlig vurdere hvorledes lønnsnivået påvirker tilbudet av lærere. Planen må legge til rette for at Stortinget kan vedta en lønnspolitisk opptrappingsplan for lærergruppene.» Forslagene fra Sosialistisk Venstreparti ble med 87 mot 19 stemmer ikke bifalt. [lenke til votering](#).

⁹⁶ Fra Bergens Tidende 21.03.1998 s8,

kommuner måtte ha like muligheter til å sikre seg den samme arbeidskraften, da dette var en del av velferdstilbudet.

På Landsstyremøtet til Lærerforbundet 25.mars ble det vedtatt å be om at AF gikk ut med en ramme på lønnskrevet på minst 7%, og at det ble satt i verk særskilte lønnsmessige tiltak for utdanningssektoren i hovedforhandlingene.⁹⁷ I et dokument lagt ved det foregående, trolig et internt saksfremlegg til landsstyremøtet, merket fortrolig, nevnes trusselen om at forhandlingsansvaret ville bli overført til KS, Kommunenes Sentralforbund.⁹⁸ Dette forsterket behovet for en samlet strategi for arbeidstakergruppene i AF. Medlemmene måtte engasjere seg sterkere i forpliktende samarbeid for å oppnå sterkere innflytelse på en bredere arena. Utfordringene internt i AF gjorde også at forbundet burde vurdere hvilken tilknytning som ville tjene medlemmene best. Lærerforbundet ville også jobbe for å få samlet alt undervisningspersonale i en organisasjon. Samarbeidet med Lærerlaget burde videreutvikles, der regelmessige møter mellom politisk ledelse og sekretariatsledelsen var viktig. Dette burde også gjøres på fylkesnivå. Dette fremgikk som viktig i og med at AF som organisasjon hadde endret seg.

Dagbladet skrev dagen etter at forhandlingene for lærerne var i gang, at finansminister Restads drøm om et moderat oppgjør var blitt til et mareritt, og at oppjøret allerede hadde gått av hengslene.⁹⁹ Dette skyldtes blant annet at det i privat sektor var gitt en økning fra 10000 kroner og oppover. Ønsket man å rette opp spriket mellom utdanningsgruppene i privat og offentlig sektor, ville dette oppjøret bli kostbart for arbeidsgiverne i offentlig sektor. Med den politiske støtten som lærerne hadde fått for sine krav, til og med fra AAD minister Eldbjørg Løwer, var Regjeringa bundet til å gi raust til lærerne. Hvis ikke ville de ha et troverdighetsproblem. Kilder Dagbladet hadde i det lønnspolitiske miljøet bekreftet Dagbladets anslag. Forhandlingsleder for kommunene Erling Bartnes, uttalte overfor Dagbladet, at dette ville koste kommunene dyrt, og at det ville bli nødvendig å be staten om penger på grunn av de økte utgiftene de ville bli påført.

⁹⁷ Fra Lærerforbundet dokument 98/00067-710 sak nr.:013/98 datert 25.03.1998.

⁹⁸ Samme arkivreferanser som sak nr 013/98, men merket "fortrolig".

⁹⁹ Fra Dagbladet 25.04.1998 s12.

Splid og konsolidering – veien mot to ensrettede forbund

Forhandlingene mellom staten og det statlige tariffområdet 1998, startet 31.mars. Etter en måned ble det brudd, og partene gikk til mekling. Fra staten sin side var tilbudet 1,50 kroner i timen, vel 3000 kroner i året, mens det i privat sektor allerede var avtalt et minimum på 3 kroner. De offentlig ansatte ble tilbudt halvparten av det som var blitt gitt til ansatte i privat sektor. På bakgrunn av oppgjøret i privat sektor hadde arbeidstakerorganisasjonene i offentlig sektor krevd mellom 7 og 10% . Høgsnes mener dette også reflekterte at de ansatte i offentlig sektor hadde en del å ta igjen i forhold ansatte i privat sektor, på basis av oppgjørene tidligere på 90-tallet.¹⁰⁰ Samtidig kom det frem at Regjeringa ikke så på dette som et endelig tilbud fra statens side. Bondevik uttalte til Dagsavisen at han ikke trodde meklingsmannens forslag ville stoppe ved det som var statens åpningstilbud.¹⁰¹ Etter at meklingen var over 27.mai, la meklingsmannen frem en skisse til løsning, som gav et tillegg på 10 000 kroner per år på alle trinn på hovedlønnstabellen.¹⁰² For lærernes del ble det gjennomsnittlige tillegget på 15-20 000 kroner.¹⁰³ Dette var påvirket av at begynnerlønna til nyansatte lærere gikk opp 25000 kroner, tilsvarende tre lønnstrinn.¹⁰⁴ På tross av et godt oppgjør sammenlignet med de som hadde vært så langt på 90-tallet, gikk Lærerforbundet ut i streik sammen med AF. Grunnen til at Lærerforbundet gikk ut i streik var to delt. For det første AF tilhørigheten, som forplikter alle medlemsforbund til å stille solidarisk opp, når noen medlemsorganisasjoner ikke var fornøyde.¹⁰⁵ Denne gangen var det solidariteten til statsviterne, prestene og sosialøkonomene som utløste streik. Folkestad uttalte i forbindelse med streiken at ambisjonene lå langt unna den lønnspolitiske strategien som lå til grunn for AF sine krav.¹⁰⁶ For det andre var streiken fra AF sin side et opprør mot en oppgjørsform de opplevde som grunnleggende urettferdig. I forhandlingene ble de ikke møtt med reelle tilbud, som da gav brudd i forhandlingene, så mekling, så streik og til slutt vant staten ved hjelp av tvungen lønnsnemnd. Kritikken gikk videre mot selve det korporative systemet der AF, og derved lærerne, ikke var representert eller hadde noen annen form for innflytelse. Oppgjøret var ikke dårlig i seg selv for lærerne,

¹⁰⁰ Høgsnes 1999, s183.

¹⁰¹ Trond Bergh og Yngve Nilsen ”*Et akademisk fellesskap - Akademikernes Fellesorganisasjon 1975-2001*” Vigmostad og Bjørke, Bergen 2004, s212, ref.: Dagsavisen Arbeiderbladet 07.05.1998.

¹⁰² NOU 1998:13 ”*Etter inntektsoppgjørene 1998*” vedlegg 2, pkt 2.2.2.

¹⁰³ Trond Bergh og Yngve Nilsen 2004, s212.

¹⁰⁴ [SSB årbok 2000- tabell 293](#) gir en gjennomsnittlig økning på 21 288 kroner. Da er tallene fra det generelle oppgjøret 1998, for lærerne lagt sammen med økningen i begynnerlønn. I følge [NOU 2004:14, tabell 3.1](#) ”*Etter inntektsoppgjørene 2003*” tabell 3.1 vises det til en lønnsøkning for ansatte i skoleverket på 5.8% .

¹⁰⁵ Fra NTB 28.05.1998.

¹⁰⁶ Fra Skolefokus nr 11 1998 ”*Forbundskommentaren*” ved Anders Folkestad.

men for AF som organisasjon. Mens Lærerlaget gav sin tilslutning til oppgjøret, var Lærerforbundet forpliktet til å streike. Helga Hjetland uttaler at oppgjøret er en seier, men at det ikke på noen måte demper kampviljen i neste runde. Selv om hun beklager streiken blant Lærerforbundsmedlemmene, ser hun at AF som hovedorganisasjon har andre medlemmer å ta seg av. Da AF trappet oppstreiken med å ta ut flygelederne i streik, i tillegg til de allerede streikende lærerne og sykepleierne, gikk staten inn med tvungen lønnsnemnd, og Riksmeklingsmannens forslag ble stående.

Stein Aabø, journalist i Dagbladet, kalte streiken i AF for en dødskamp, en de var nødt til å tape. Poenget for organisasjonen var å vise urettferdigheten i forhandlingssystemet. Problemet med streik i offentlig sektor var at den rammet publikum, som de da kunne få i mot seg. Dette visste arbeidsgiver å utnytte i følge Aabø. Politikerne var egentlig på AF sin side, men nå hadde arbeidsgiver gitt så det kjentes, og det var ikke mer å hente. Det AF klaget på var at de ikke fikk mest, og da ble folket og politikerne sin sympati erstattet med irritasjon. Det synes åpenbart at eneste løsning var tvungenlønnsnemnd, eller retrett. Det verste som kunne skje var at den sympati som var vunnet, kunne gå tapt. VG skrev samme dag at AF drev et uhyre høyt og farlig spill.¹⁰⁷ Gunnar Kagge i Aftenposten hevdet i sin kommentar til AF streiken at i motsetning til LO og YS, pleide AF å kreve det de ønsket seg, ikke litt mer enn det trodde de kunne få, og at de derfor måtte tape.

Tidligere KUF-minister Gudmund Hernes kommenterte oppgjøret og AF streiken på følgende måte;¹⁰⁸ Lønnsystemet forsøker å løse en umulig oppgave. Han sa at et element i oppgjørene var misunnelse. *”Vi er mer opptatt av hva andre får enn hva vi selv får, før forhandlet man om hva man kunne få, nå indirekte om hvem som fortjener mest.”* De som gikk først ut i forhandlingene viste dette. De forhandlet nemlig om at ingen andre skulle få mer enn det de selv fikk, derfor skjedde det viktigste før oppgjøret. Oppgjørene var også en medlemskonkurrans, der hensynet til rekruttering gjorde at organisasjonene måtte gå lenger enn det publikum ville være med på.

Jon Lilletun fikk kritikk i slutten av mai fra Grethe Knudsen fra Høyre, etter å ha uttalt på Stortinget at han var fornøyd med læreroppgjøret, og at partene i arbeidslivet hadde bidratt til

¹⁰⁷ Fra VG 14.06.1998.

¹⁰⁸ Fra Dagbladet 16.06.1998 s14.

en oppgradering av læreryrket.¹⁰⁹ Grunnlaget for kritikken var at oppgjøret ikke var ferdig og at lærere tilsluttet Lærerforbundet gikk ut i streik. Lilletun sa at oppgjøret som gav begynner lønna et løft, var et første bidrag til å komme videre lønnsmessig for lærerne. Han understreket at oppgjøret i sin helhet var blitt for dyrt, men for lærerne sin del, var dette riktig

Helga Hjetland tilla, i Dagens Næringsliv, LO æren for at oppgjøret ble så bra som det ble.¹¹⁰ uten LO sin tyngde bak kravet om at oppgjøret skulle bli et skoleoppgjør, ville veien vært tyngre. I intervjuet med Helga Hjetland hevdet hun at lærerlaget sin støtte til LO sin lønnspolitikk på 90-tallet, begynte å gi uttelling med 98-oppgjøret.¹¹¹ Det var LO sin tur til å gi lærerne sin støtte. Min tolkning av LO sin rolle, blir at LO ikke på noen måte la føringer på Riksmeklingsmannen i dette oppgjøret, men de lot være med å protestere, da det viste seg at lærerne fikk et gunstigere oppgjør enn det som ble gitt i frontfagene.

Den generelle tolkningen av dette oppgjøret er at dette var et oppgjør der staten hadde mistet kontrollen, og at oppgjørene gikk ”av hengslene”.¹¹² Jeg vil hevde at dette for lærerne sitt vedkommende i stor grad var styrt av regjeringen. Statssekretæren i Finansdepartementet, hevder at det ved dette oppgjøret var mulig å tilgode se lærerne utover det som var vanlig, og at det ble gjort.¹¹³ Ut ifra det vi vet fra tidligere var det regjeringen som la føringene i dette oppgjøret. Det var ikke gitt konkrete løfter til lærerorganisasjonene om høyere lønn, men det var etablert en klar forståelse fra regjeringen av at lærerne ville bli tilgode sett i dette oppgjøret. Uttalelsene jeg har gjengitt fra statens forhandlingssjef, går også i retning av at regjeringen var inne og la føringer for oppgjøret. En var også blitt enige i statssekretærutvalget om hvilke rammer som skulle ligge for oppgjøret. Da oppgjøret kom til mekling uttalte statsministeren at tilbudet fra Riksmeklingsmannen nok kom til å ligge over det som var gitt som åpningstilbud fra staten. Hva staten ønsket å gi var også diskutert i statssekretærutvalget på forhånd og underveis.

¹⁰⁹ Fra NTB 28.05.1998.

¹¹⁰ Fra Dagens Næringsliv 29.05.1998 s4.

¹¹¹ Intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

¹¹² Høgsnes 199, s177.

¹¹³ Fra telefon intervju med Endre Skjørestad; han hevdet at det ved dette oppgjøret var en unik mulighet økonomisk til å gi ekstra til lærerne, noe som ikke var muligheten senere. At dette endret seg i negativ retning etter dette berodde på internasjonale økonomiske konjunkturer.

Konsolidering - utviklingen etter 1998 oppgjøret

Opgjøret dette året tilgodeså i første rekke de nytilsatte lærerne, for å stimulere til rekruttering. Men det gjorde at store grupper med lærere fremdeles hang etter, i at det først og fremst var de nyutdannede lærerne som ble tilgodesett. Ett skritt var tatt i riktig retning, men det var flere å ta. Lærerforbundet sentralt begynte etter dette å se på hva som kunne endres for å bøte på lærernes generelle lønnsnivå. Det måtte gjøres forandringer i både måten det ble forhandlet om lønn på og det systemet som beregnet den lønna læreren skulle ha. Denne nyorienteringen kommer fram i sentralstyrets behandling av lønn og arbeidsvilkår, som en del av forberedelsene til landsmøte, høsten 1998.¹¹⁴

Utfordringene lå i at det eksisterende forhandlingssystemet ikke ga god nok lønsmessig uttelling for lærerne. Systemet ble vurdert som viktig for å bevare viktige verdier, men det var utsatt for press uten fra, gjennom forhandlingssystemet, som ga en negativ utvikling lønsmessig. Det ble lagt vekt på at disse faktorene påvirket lønnsdannelsen i så stor grad at lærerne tapte i konkurransen om lønn. Det eksisterende forhandlingssystemet ga staten for mange redskaper i lønnsreguleringen, som bruken av tvungenvoldgift, som hadde vært hyppig brukt fra staten sin side.

Behovet for et nytt forhandlingssystem for skolen var tilstede, og forbundsledelsen ville åpne for å øke mulighetene for lokal lønnsdannelse. Den ville også arbeide for fleksibilisering av arbeidstidsordningene. Muligheten for omfordelig av arbeidstid, slik det var, var minimal. Det økende presset i løpet av arbeidsdagen ga et behov for å kunne omfordele i større grad enn det som var mulig med nåværende ordning. Forbundsledelsen vurderte det dit at det ikke var mulighet til å oppnå sentrale reduksjoner i undervisningsplikten, uten at det ville gå ut over lønn. Ledelsen ønsket et sentralt minimumssystem som ga grunnlag for lokale tilpasninger, ut ifra det ansvar og oppgaver som var pålagt av arbeidsgiver. Det ble påpekt at lærernes arbeidshverdag var gått mot mindre fleksibilisering, mindre muligheter til hjemmearbeid, mens arbeidslivet ellers gikk i motsatt retning. Organisasjonen sentralt ønsket å endre sin politikk ved å åpne for drøftinger hva angikk arbeidstidsbestemmelsene i retning av fleksibilisering. For å oppnå høyere lønn måtte en åpne for andre løsninger enn det en hittil hadde sett på.

¹¹⁴ Fra Lærerforbundet dokument 98/00129-710, datert 17.06.1998- sakspapirer sendt til sentralstyret.

Denne endringen fra forbundet sentralt førte til intern debatt på Landsmøte, og motsetningene overfor Lærerlaget ble igjen tydelige.¹¹⁵ Helga Hjetland uttalte til Dagens Næringsliv at Lærerlaget sine medlemmer aldri ville godta en lønnspolitikk der lønnsdannelsen skulle skje lokalt. Hun uttalte også at Lærerlaget ville følge spent med på resultatet av Lærerforbundet sitt landsmøte, og at utfallet kunne få stor betydning for en mulig fusjon mellom de to forbundene. Anders Folkestad hevdet at en ikke ensidig kunne forvare et statlig forhandlingssystem bare ved å vise til et likeverdig skoletilbud. I følge Folkestad var det like før det mest likeverdige var at alle hadde like dårlig lønn. Debatten på landsmøte viste at Lærerforbundet sine medlemmer for en stor del fremdeles var skeptiske til lokal og individuell lønnsdannelse. Frykten for store lønnsforskjeller i skolen var stor, og Folkestad ble dermed nedstemt. fikk derfor bare begrenset støtte.¹¹⁶

Tilhørigheten til AF var også problematisk. AF sin taktikk under streiken tidligere samme år, gav tvungenlønnsnemnd, og gjorde at lærerorganisasjonene ikke nådde frem med egne lønnskrav. De som gikk sterkest inn for en større grad av lokal lønnsdannelse var medlemmene i det sentrale østlandsområdet, som slet med høyere bokostnader enn resten av landet. Her kan vi igjen se konfliktene fra 50-tallet mellom Oslolærerne og resten, da det ble etablert et sentralisert lønssystem for skolesektoren,(se kapittel 2). Delegat Asle Nævdal fra Hordaland, ville holde på det sentraliserte systemet, men gikk inn for å ta i bruk ulovlige virkemidler i lønnskampen, som i 1988, og viste til at lærerne da gjennomførte en ulovlig streik som faktisk gav resultater, og at de hadde tapt alle lønnsoppgjør etter dette.

Store deler av lærerstanden var altså fremdeles skeptiske til å gjøre endringer i forhandlingssystemet. Ikke bare Lærerlaget, men også store deler av Lærerforbundet var skeptiske. Lærerstanden var fremdeles tradisjonelle i sin tilnærming til hvordan lønna skulle fastsettes. Et flertall av lærerne var lojale til ”enhetsskolen” som bærende prinsipp. Andre måter å forhandle lønn på ble sett på som en trussel mot dette.

¹¹⁵ Fra NTB 08.11.1998, Dagens Næringsliv 10.11.1998 s12, og Bergens Tidende 10.11.1998 s4.

¹¹⁶ Fra NTB 12.11.1998.

På våren 1999, i en artikkel i Aftenposten, vises det likevel til enighet mellom Lærerlagets Helga Hjetland og Lærerforbundets Anders Folkestad på viktige områder.¹¹⁷ De var begge kritiske til utviklingen i Sverige der lønnsforhandlingene var blitt lokale. De svenske lærerorganisasjonene var positive, men begge de norske lederne pekte på at lønnsnivået forble lavt, tiltross for flere år med lokale forhandlinger. De lokale forhandlingene hadde altså ikke generert flere lønnsmidler, enn under statlig forhandlinger. Det de hadde fått i øket lønn skjedde gjennom rasjonaliseringen som igjen hadde gått utover trivselen. Folkestad hevdet at KS sin vilje til lønnspåslag var dårligere enn den var hos staten, og at det gav et dårlig grunnlag for overføring av forhandlingsansvaret. Helga Hjetland sa at KS sin motivasjon var å spare lønnsmidler og at det ikke ga grunn til å tro på bedre forhold under KS. Som eksempel trakk hun frem at KS hadde ansvaret for førskolelærerne, og disse hadde ikke profitert på KS-forhandlinger. Likevel åpnet de begge for noe større lønnsdifferensiering ved at det kunne betales ekstra for tilleggsoppgaver som for eksempel veiledning og drift av skolebibliotek. De åpnet her for kriterier for lønnsberegning utover ansiennitet og utdanning, og ansvar kom inn som et tilleggskriterium.

I interpellasjonsdebatten i Stortinget tidligere på året uttalte Lilletun at samarbeid med lærerne for å finne tiltak og løsninger var viktig. Den 21.oktober innkalte KUF-ministeren til møte 5.november, mellom lærerorganisasjonene, og departementet.¹¹⁸ Brevet blir sendt til Lærerlaget, Lærerforbundet, Skolenes Landsforbund, Norsk Skolelederforbund og Landslaget for Norges lærerstudenter. Han informerte om at departementet (KUF) skulle lage en handlingsplan for rekruttering til læreryrket og at han ville orientere organisasjonene om departementet sitt arbeid i saken, og drøfte den med organisasjonene. I brevet står det at meldingen skulle sendes over til Stortinget i løpet av våren, men dette skjedde ikke før på høsten 1999. Lilletun sendte 30.oktober også ut et oppfølgingsbrev, med invitasjon til etterfølgende middag. Som svar sendte Lærerlaget og Lærerforbundet 30.oktober svar i form av et fellesbrev.¹¹⁹ I dette brevet viste de til at de samme dag hadde blitt gjort kjent med kjennelsen i en tvist om leseplikt mellom KUF og organisasjonene. Tvisten gjaldt konverteringsressurser ved spesialundervisning, leseplikter, klassestyrerressurser med mer i

¹¹⁷ Fra Aftenposten 10.03.1999 s12.

¹¹⁸ Fra Lærerforbundet dokument nr. 98/12801-527 datert 21.10.1999.

¹¹⁹ Fra Lærerforbundet dokument nr. 98/00620-550 datert 30.10.1998.

skoleverket.¹²⁰ Organisasjonene bemerket at resultatet av kjennelsen som gikk i lærernes disfavør, ikke medvirket til bedre rekruttering. Hvis departementet forventet innspill fra organisasjonene, ble det forventet det at det ble lagt frem forslag som også kunne koste penger. De påpekte at KUF generelt hadde vist liten vilje til å bedre arbeidssituasjonen for lærerne, gjennom konkrete tiltak. I lys av disse sakene hadde organisasjonene nøye vurdert grunnlaget for møtet. De så det som positivt at ministeren ville ha dialog om emnet, men det er viktigere hva som blir gjort enn hva som blir sagt. Brevet var signert leder i Lærerlaget, Helga Hjetland, og leder i Lærerforbundet, Anders Folkestad.

Et sentralstyredokument fra Lærerforbundet 20. april 1999, viser at kampen for lærerlønn, fortsatte gjennom fokus på rekrutteringsproblematikken.¹²¹ I møtet med Lilletun 5. november (vist til overfor) overleverte forbundet en del materiale i forhold til fremtidig behov for lærere, og i kontakt med grunnskoleutvalget (i KUF) hadde forbundet vektlagt sine synspunkter i forbindelse med rekruttering. Det hadde også vært uformell kontakt med ekspedisjonssjef i grunnskoleavdelingen i KUF, og uformell kontakt med Rolf Reikvam (SV), saksordfører i KUF-komiteen. Det ble i dette sentralstyredokumentet også referert til andre møter med KUF der forbundet hadde trukket frem lønn som viktig faktor for rekruttering.

I samtaler forbundsrepresentanter hadde med Rolf Reikvam (SV) hadde han gitt uttrykk for behovet for en statistisk analyse basert på økonomiske modeller. I disse samtalene viste Lærerforbundet til en engelske forskningsrapport. Lærerforbundet viste til at denne la stor vekt på lønn som viktig rekrutteringsfaktor. Det står i dokumentet, at Lærerforbundet i denne forbindelse hadde kontakt med Lærerlaget, som hadde vist stor interesse for prosjektet. Lærerforbundet vedtok å bevilge 100 000 kroner til et tilsvarende forskningsprosjekt som det som var gjennomført i England.¹²² Det ble også tatt sikte på samarbeid med Lærerlaget om prosjektet. Lærerlaget økte også sin innsats i rekrutterings spørsmålet.¹²³ Etter Lærerlagets beregninger ut ifra offentlige statistikker var det behov for 10-15 000 nye lærere innen 2005. Første ledd i arbeidet var å fremskaffe ytterligere årsaksdokumentasjon ved at Lærerlaget og Lærerforbundet sammen ville rette en henvendelse til aktuelle forskningsmiljøer om

¹²⁰ Fra Skolefokus nr19 1998, s42- her gjennomgås kjennelsen, og Lærerforbundet sin vurdering av utfallet.

¹²¹ Fra Lærerforbundet dokument nr. 98/00620-550 sak: 130/99 datert 20.04.1999.

¹²² Fra Lærerforbundet dokument sak.nr. 98/00620-550 datert 20.04.1999.

¹²³ Fra Lærerlaget dokument sak.nr. 199801458-3 datert 20.08.1999.

utarbeidelse av en undersøkelse vedrørende rekrutteringsproblematikken. Problemstillingen var å finne svar på hvor viktig lønn var som påvirkningsfaktor for tilgang på og avgang av undervisningspersonalet i skolen. Lærerlaget mente at metodene som var benyttet i England kunne overføres til norske forhold, og at tilsvarende forskning i Norge ville kunne gi nyttige og ønskede svar på sammenhengen mellom lønn og rekruttering.

I januar 1999 arrangerte LO en konferanse om langtidsutdannede og rettferdig lønn.¹²⁴ Gerd Liv Valla, daværende nestleder i LO, gikk ut med støtte til de langtidsutdannede i offentlig sektor. Hun pekte på at av LO sine 800 000 medlemmer var rundt 100 000 langtidsutdannede. For å holde medlemstallet oppe måtte denne gruppen prioriteres klarere. Gerd Liv Valla ledet på dette tidspunktet et utvalg som skulle definere hva som var ”*Rettferdig lønn for langtidsutdannede*”. Målet var å sette akademikerne på dagsordenen fra og med hovedoppgjøret, i 2000. Det var i første rekke de langtidsutdannede i offentlig sektor LO ønsket å nå. I følge Valla tapte denne gruppen økonomisk på å ta utdanning, og LO mente dette var en urettferdighet man måtte gjøre noe med. Som respons på dette, ønsket lederne i AF forbundene Norsk Sykepleierforbund og Lærerforbundet et tettere lønnsamarbeid med LO.¹²⁵ Norsk Sykepleierforbunds leder Bente Slåtten tok til orde for at AF sitt eksisterende samarbeid med LO måtte utvides til også å omfatte lønnsamarbeid. Anders Folkestad sa at LO hadde mye å bevise da de i mange år hadde vært en bremsekloss for de langtidsutdannede i offentlig sektor sin lønnsutvikling. Slåtten hevdet videre, at i kommunal sektor hadde man opplevd LO som et større hinder i lønnskampen, enn arbeidsgiver.

Etter Høyres årsmøte kunne Bergens Tidende fortelle at skolepolitikk kunne se ut til å bli den store valgkampen i høstens kommune- og fylkestingsvalg.¹²⁶ På dette årsmøtet kom økte lærerlønninger opp som et viktig element i Høyres varslede skolepolitikk. Høyres stortingsrepresentant Inge Lønning, sa at partiet åpenbart hadde undervurdert lærernes lønnsutvikling, og at den negative lønnsutviklingen hadde bidratt til synkende status for læreryrket.

¹²⁴ Fra NTB 07.01.1999.

¹²⁵ Fra Dagens Næringsliv 08.01.1999.

¹²⁶ Fra Bergens Tidende 14.03.1999 s8.

Etter lønnsoppgjøret i 1998 hadde lærerorganisasjonene funnet sammen, og samarbeidet var langt mer koordinert enn noen gang tidligere. Den synlige splittelsen i forbindelse med oppgjøret hadde vært vist en splittet lærerstand, noe lærerorganisasjonene ikke så seg tjente med. Uenighetene ble lagt til side, og fokuset ble rettet mot det de var enige om; nemlig at lønnsnivået måtte opp. En viktig del av arbeidet var å fortsette å fremskaffe dokumentasjon for rekrutteringskrisen.

Mellomoppgjøret 1999

Før mellomoppgjøret for 1999 startet for lærerne fremmet igjen sosiologen og lønnsforskeren Geir Høgsnes sitt syn på hvordan lærerne skulle få oppnådd høyere lønn.¹²⁷ Han hevdet at det ikke hjalp at ”halve Norge” unte lærerne høyere lønn, og siktet til den sympatibølgen lærerne red på. Han konkluderte med at lærerne var for mange til å få høye generelle tillegg. De utgjorde opp mot 30% av statens lønnsmasse, noe som ville gjøre en lønnsøkning for kostbart for staten. Han gjentok at måten å oppnå lønn på var å satse på lokale oppgjør, ved å bytte forhandlingsmotpart fra staten til kommunene. Det ville kun igjennom lokale oppgjør være mulig å gjøre noe radikalt med lærerlønningene. Høgsnes øynet håp for Lærerforbundet fordi Anders Folkestad, hadde uttalt at man måtte se på alt som kunne bidra til å heve lærerlønnen. Høgsnes pekte på at sykepleierne hadde satset på lokale oppgjør, og ved det hadde kommet bedre ut av oppgjørene på 90-tallet enn lærerne. Dette hadde skjedd, i følge Høgsnes, som en følge av at kommunene hadde måttet by over hverandre i kampen om kvalifiserte arbeidstakere. Lokale oppgjør kombinert med økende mangel på lærere ville kunne bli en bra kombinasjon for lærerne i lokale forhandlinger i tiden fremover, hevdet Høgsnes.

Den 4.mai skrev Kommunal Rapport at lærerne hadde godtatt et lønnsstilbudet fra staten, som ikke gav tillegg i lønn, men som gav kommunene muligheter til å kunne øke lønna for å rekruttere skoleledere og lærere. Åpningen som ble gitt for å kunne øke lønna lokalt for å rekruttere ble forbundenes første aksept for en slik linje. Dette kunne gjøres innen hele lønnsrammen, spennet mellom begynnerlønn og topplønn. Eventuelle lønnsøkninger lokalt skulle diskuteres med den lokale tillitsvalgte, og forutsatte at partene ble enige i hver enkelt sak. For skolelederne kunne dette gjøres uten den tillitsvalgte. Helga Hjetland kalte dette et interessant tilbud fra arbeidsgiveren, fordi Lærerlaget så problemet mange kommuner hadde

¹²⁷ Fra NTB 07.03.1999.

med rekruttering. Angående en overføring til KS, sa hun at argumentene for å gjøre dette nå falt bort i og med at kommunene ble gitt de nødvendige virkemidlene til å rekruttere og beholde lærere. Mange lærere ville reagere mot dette, sa hun senere, og det var viktig at det ble en felles holdning blant organisasjonene om praksis. Leder for Oslomedlemmene av Lærerlaget, Berit Eliassen, uttrykte tilfredshet overfor den nye avtalen.¹²⁸ Den gjorde at lærere og skoleledere i Oslo kunne få kompensert for blant annet høyere levekostnader. Eliassen fremholdt at selv om det ble gitt åpninger for nye måter å oppnå lønn på skulle det være objektive kriterier som lå til grunn for avlønning, som for eksempel funksjonsstillinger.

Hvordan Lærerlaget så for seg lokale lønnstillegg i praksis vises i hvilke krav som ble stilt for at dette skulle kunne gjennomføres. Etter sommeren 1999 nærmet de lokale forhandlingene seg, og arbeidet med å lage retningslinjer for disse var i gang. Måten de lokale lønnstilleggene skulle behandles på kommer fram i vedtaket om retningslinjer for det lokale oppgjøret som startet 1. september 1999.¹²⁹ Foruten å ta for seg krav ved mellomoppgjøret, legges det vekt på at det i de lokale forhandlingene skal kjøres et tradisjonelt system som fremmer likelønn, etter Lærerlaget sine objektive kriterier. Personlig lønns plasseringer kunne kun godtas i helt spesielle tilfeller. Lagene ble bedt om å arbeide for å rette opp i skjevheter som hadde oppstått lokalt i avlønning og å vektlegge grupper som var kommet dårlig ut over tid i sentrale og lokale oppgjør. Videre ble det lagt vekt på å ta hensyn til behovet for å rekruttere kvalifisert pedagogisk personale. Organisasjonen ønsket fortsatt et tradisjonelt system med prinsippet; lik lønn for likt arbeid. Men de så også muligheten til å rette opp skjevheter gjennom å bruke de lokale pottene strategisk. Utstrakt bruk av personlig lønns plassering (individuell lønnsfastsettelse), var de fremdeles kritiske til, om enn ikke helt avvisende i spesielle tilfeller. Det ble oppfordret til at lokallagene utarbeidet en lokal lønnspolitikk, ut i fra at det så ut som at det ville ta tid å endre det kommunale lønns- og forhandlingssystemet, og at gammel forhandlingsmodell ville kunne vare noen år til. Forbundet sentralt var også usikre på om det var riktig å utforme så klare retningslinjer fra sentralt hold som det som var blitt gjort tidligere år. Og de så behovet for et visst lokalt spillerom i spesielle tilfeller. Grunnen var at dette kunne gå utover mindre medlemsgrupper og at det var behov for å arbeide for bedre lokale tilpassinger, for å sikre lik lønn. Dette dokumentet inneholder også konkrete krav overfor motparten. Her ble det lagt i hovedsak lagt vekt på å kreve 2 – 3 lønnstrinn for klassestyrere,

¹²⁸128 Fra Aftenposten 14.05.1999 s11.

¹²⁹129 Fra Lærerlaget dokument sak.nr. 199900755 datert 16.08.1999.

som viser endringen som lå i at de ønsket å vektlegge ansvar i tillegg til ansiennitet og utdanning. Viljen til å gå inn i lokale forhandlinger var liten, men Lærerlaget gikk med på en viss oppmykning i forhold til dette.

I forbindelse med forberedelsene til inntektsoppgjøret i 1999 ble det satt ned et partssammensatt utvalg den 4.januar 1999, ledet av Oluf Arntsen. ”Arntsen-utvalget” sin oppgave var å belyse den økonomiske situasjonen foran oppgjøret og sette de økonomiske rammene oppgjøret skulle være innenfor.¹³⁰ I dette utvalget satt alle de sentrale aktørene i norsk arbeidsliv LO, AF, YS, NHO, KS, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Finansdepartementet og Arbeids- og administrasjonsdepartementet. Det som skjedde her var uvanlig. For første gang ble et utvalg som skulle bli enige om rammene for et lønnsoppgjør åpnet opp for andre aktører i det korporative systemet enn staten, LO og NHO.¹³¹ Dette betydde en radikal endring av det korporative systemet i Norge. Dette brøt et gammelt hegemoni som hadde preget norsk inntektspolitikk og lønnsdannelse siden krigen. Målsetningen med dette utvalget var å gi de andre partene i arbeidslivet, slike som lærerorganisasjonene, og hovedorganisasjonene utom LO, et mer forpliktende forhold til solidaritetslinja, ved å la dem være med å sette rammene for det kommende inntektsoppgjøret. lønnsveksten ble av Arntsen-utvalget foreslått til rundt 4,5% for 1999, og 3,5% for 2000. Dette for å unngå renteøkning og arbeidsledighet. Gikk en utover 3,5% grensen ville det gå utover konkurranseevnen overfor utenlandsk industri, arbeidsledigheten kunne øke og det samme med renten. Oluf Arntsen advarte senere under valgkampen mot et ensidig lønnsloft til lærerne, da det ville gå på bekostning av andre yrkesgrupper hvis rammene skulle holdes.¹³² AF som Lærerforbundet sin representant i Arntsen-utvalget, var med å fastsette disse rammene, og bandt seg da til å forhandle frem moderate oppgjør på vegne av sine medlemmer i kommende oppgjør. Rammen som var satt ble sett på som et absolutt mål, og hvis lærerne skulle få en større del av kaken ville det gi mindre til de andre. Det er nærliggende å tro at lærerorganisasjonene da så for seg et læreroppgjør på siden av de ordinære oppgjørene, som da ikke ville gå utover den generelle rammen for lønnsoppgjørene. Lønnsforskeren Geir Høgsnes advarte også, og sa at uansett ville et lønnsloft til en så stor

¹³⁰ Arntsen-utvalgets arbeid og mandat er gjengitt i [Nou 1999:14](#).

¹³¹ Heiret, 2003b s234.

¹³² Fra NTB 18.08.1999.

yrkesgruppe ha smitteeffekter på de andre oppgjørene.¹³³ Og han advarte særlig mot hva LO kunne gjøre. Lokale forhandlinger derimot angikk LO i mindre grad i følge Høgsnes, og ville være lettere å gjennomføre. Her bærer Høgsnes igjen frem sin argumentasjon fra tidligere. Disse løsningene og advarslene fra Oluf Arntsen og Geir Høgsnes viser at disse ikke ser andre løsninger enn å gå via den ordinære forhandlingsveien.

Arntsen-utvalget var et viktig bidrag til å endre en viktig institusjon i det norske forhandlingssystemet. Etter dette ble også det Tekniske Beregningsutvalget åpnet opp for de samme aktørene som var med i Arntsen-utvalget. Altså fra å være et særtilfellet med Arntsen-utvalget, fikk de andre hovedorganisasjon og Lærerlaget nå fast plass i TBU, som hadde vært forbeholdt NHO(tidligere NAF) og LO, i tillegg til staten og sentrale departementer, og SSB (Statistisk Sentralbyrå).¹³⁴ Dette var et hegemoni som LO hadde hatt fra arbeidstakersiden siden 1967.¹³⁵ I følge lederen i LO-stat, Morten Øye, var den symbolske betydningen større enn de praktiske konsekvensene.¹³⁶ Men Øye sier i ettertid at dette var en sunn utvikling, i det at det var begynt å bli en viss maktarroganse i LO. LO mistet noe av sin ensidige makt, men var fremdeles toneangivende i den norske inntekstpolitikken.

Parallelt med det åpne sporet som følger forhandlingsgangen, med hovedoppgjøret i 1998, og mellomoppgjøret 1999, og det skjulte som går via uoffisielle møter mellom representanter fra Sentrumsregjeringen og lærerorganisasjonene, nedsetter Bondevik fire utvalg. Dette er Arntsen-utvalget, som vi har fått presentert, Colbjørnsen-utvalget 19.mars 1999, som skulle vurdere arbeidsmiljøloven, Holden-utvalget 23.april som skulle se på hvordan inntekstpolitikken kunne bidra til fortsatt høy sysselsetting, og Stabel-utvalget 28.mai, som skulle se på forhandlingssystemet.¹³⁷ To av disse, Arntsen-utvalget og Stabel-utvalget, hadde som oppgave å finne løsninger på problemene som forhandlingssystemet og det korporative systemet stod overfor, og som hadde blitt mer og mer tydelige mot slutten av 90-tallet, både før, og særlig etter 98-oppgjøret.

¹³³ Fra NTB 08.09.1999- utvidet artikkel med kommentarer fra Geir Høgsnes.

¹³⁴ Stokke, 2003c s285.

¹³⁵ Før 1967, var dette preget av de samme maktforbindelsene men da gjennom regjeringens kontaktutvalg fra 1962.

¹³⁶ Intervju med Morten Øye 02.10.2007, på hans kontor, Oslo.

¹³⁷ Heiret 2003b, s234.

Disse fire utvalgene ble i Dagens Næringsliv 9.august, kalt ”Bondeviks stille revolusjon”. Målet med utvalgene var å finne et system som kunne kombinere lav arbeidsledighet og moderat lønnvekst.¹³⁸ Endre Skjørestad uttalte til avisen at det ble viktig å ansvarlig gjøre de andre arbeidstakerorganisasjonen, etter oppgjøret i 1998, for å skape en bred konsensus for lønnspolitikken fremover. Oppgjøret hadde ikke bare gitt en lønnsvekst som skulle vise seg å overstige den våre handelspartnere hadde, men AF-streiken hadde også gitt tydelige signaler om misnøye i offentlig sektor, over forhandlingssystemet og manglende innflytelse. Det er tydelig at både forhandlingssystemet og det korporative systemet var under sterkt press, og det ble viktig for Sentrumsregjeringa å befeste disse systemene, for å sikre videre vekst og høy sysselsetting. En sterk koordinering av lønnsdannelsen var nøkkelelementer for fortsatt nasjonal styring av norsk økonomi.¹³⁹ Å gi forhandlingssystemet legitimitet på en bredere basis ser ut til å være Sentrumsregjeringens ambisjoner med disse utvalgene.

Utviklingen så langt etter regjeringsskiftet, viser at situasjonen for lærerne er radikalt endret etter under ett år med Sentrumsregjering. Dialog er på plass som basis for samarbeid. Allerede er det foretatt endringer både arbeidstidsmessig og lønnsmessig for lærerne. Begge i lærernes favor. For lærerorganisasjonene sitt videre arbeid for høyere lønn, er premissene klart endret i positivt retning. Fokuset er definitivt satt på rekruttering og lønn, både politisk og igjennom media.

Valgkamp og handlingsplan

Materialet som foreligger fra høsten 1997 til høsten 1999 viser et jevnt arbeid med å bygge opp argumentasjon og å dokumentere problemet med rekruttering av lærere til undervisningssektoren. Lærerorganisasjonene hadde fått gehør for at dette var et problem som måtte gjøres noe med, og de hadde fått gjennomslag for at det var lønna som var det primære virkemidlet for å løse den kommende krisen. Mobiliseringen av politikere i både posisjon og opposisjon var tydelig. Høsten 1999 var det tid for kommune- og fylkestingsvalg.

Læremangel og lønn var ikke bare temaer i valg kampen, men ser ut til å ha dominert den i stor grad. Grove og Michelsen skriver at valgkampen dette året blir husket nettopp på grunn

¹³⁸ Fra Dagens Næringsliv 09.08.1999 s14.

¹³⁹ Heiret 2003b, s234.

av de skolepolitiske diskusjonene og at lærerne klarte å få dette til å handle om lønsspørsmålet.¹⁴⁰

Høyres skolepolitiske talsmann, Inge Lønning, var den som gikk høyest ut og mente det var et klart behov for å gjøre noe med lærerlønningene, som han mente burde ligge fra 50 000 til 100 000 over der de lå.¹⁴¹ Dette var imidlertid noe som måtte gjøres over tid, gjerne over en fem års periode. Et viktig element var at lærerne måtte tåle større forskjeller i avlønning, og han pekte på likhetsprinsippet i forhandlingsløsningene som organisasjonene holdt fast på som årsak til at lærerlønningene hadde blitt liggende etter.¹⁴² Helga Hjetland uttalte at hun var glad for innspill, men at Høyre da måtte kjempe disse kravene frem i budsjettssammenheng. SV sin nestleder, Øystein Djupedal, kalte innspillet for et frieri uten substans, men var enig i at lærerne trengte et skikkelig lønnsloft. Han viste til at i vårsesjonen i Stortinget hadde SV lagt frem et forslag for en forpliktende opptrappingsplan for lærerlønnen, men at det bare var SV som stemte for. Han sa videre at SV ville foreslå at staten la frem en pott til lærerne som partene i arbeidslivet kunne forhandle om. Dette ble uttalt om sommeren, og fram mot valget fikk disse spørsmålene større og større plass i media.¹⁴³

Valgkamp om skole – Kommune- og fylkestingsvalget 1999

10.september, tre dager før kommune- og fylkestingsvalget uttalte Jon Lilletun at lærerne måtte få høyere lønn. Han sa at han lette etter en måte å gjøre det på *uten* å bryte med hele forhandlingssystemet.¹⁴⁴ Han sa at lønn var et av elementene som måtte til for å beholde å rekruttere lærere, og at lønnsloftet de fikk året før ikke var nok. Han opplyste om at Regjeringa arbeidet med en stortingsmelding om lærerrekuttering. Der ville lønn være et av tiltakene.

Samme kveld som Lilletuns uttalelser ble Anders Folkestad intervjuet i NRK1 på Dagsrevyen angående rekrutteringsproblematikken.¹⁴⁵ Han uttalte at det trengtes en nasjonal skoleavtale der lærerne og organisasjonene gikk inn og tok sine forpliktelser for blant annet fornyings og utviklingsarbeid. Han inviterte de rette politikerne med statsministeren i spissen til å lage en

¹⁴⁰ Grove og Michelsen, 2005, s345.

¹⁴¹ Fra Aftenposten morgen 23.06.1999 s2.

¹⁴² Han refererte her til "enhetsskoleprinsippet" gjennom sentrale forhandlinger.

¹⁴³ Fra NTB 18.08.1999.

¹⁴⁴ Fra NTB 10.09.1999.

¹⁴⁵ NRK1 1999.09.10 kl 19-1930 **Dagsrevyen** – Ordre V-0843b Nasjonalbiblioteket.

nasjonal skoleavtale, en nasjonal opptrappingsplan, der lærerne måtte tilby sitt og staten tilby lønn og andre kvalitetstiltak. Her roper Folkestad hva som på dette tidspunktet var en skjult løsning på lønns- og rekrutteringsproblemene i skolen. Han sier ikke mye konkret, men han gir klare signaler om at en byttehandel mellom staten og lærerne er en løsning.

Senere på kvelden var det partilederdebatt på samme kanal. Da skolepolitikken kom opp til debatt, uttalte Statsminister Bondevik at KUF-minister Lilletun hadde vært i samtaler med lærerorganisasjonene.¹⁴⁶ Statsministeren ønsket et samspill med lærerne der de sa seg villige til å jobbe litt mer mot at staten økte resursene til skolen og så til lønninger. Programlederen spurte om Folkestad sitt utspill tidligere på kvelden ville ha direkte innvirkning på Lilletuns budsjett. Til det svarte Bondevik at det kom til å gå rett inn i rekrutteringsdebatten. Han sa at Lilletun hadde vært i underhåndensamtaler med lærerorganisasjonene om det Folkestad gikk ut med.

På spørsmål fra programleder om statsministeren mente at lærerne burde få øket lønn, svarte Bondevik, *”Ja, det mener vi, for læreryrket må oppgraderes.”* Han pekte på at oppgjøret året før faktisk gav lærerne en del mer og at det også burde skje fremover. Han sa videre at det var muligheter for et løft hvis *”lærerne sier seg interessert i å jobbe meir og kan de i tillegg bli avlasta administrative oppgava så kan virkelig læreryrket bli spennende og interessant, og dette er en gladnyheit til alle oss som e opptatt av ein god skole.”* Programlederen spurte videre om lærerne skulle være neste års lønnsvinnere, og Bondevik sa at de i alle fall skulle være blant dem, men det måtte skje på en slik måte at fagbevegelsen aksepterte dette, slik at det ikke endte i streik og kaos. Litt senere i debatten bekreftet Bondevik igjen hva han mente ville være en god løsning: *”for kan en der gjøre et bytte, at de jobbe meir(lærerne), så er det selvsagt enklere å heve status og lønn for de at da får du meir for pengan, og det blir ikkje de netto ekstra utgiftan.”* Folkestad og Bondevik er her inne på det samme sporet, penger i form av lønn mot gjenytelser fra lærerne. Bondevik er mer konkret enn det Folkestad var i å nevne økning i arbeidsmengde, og at en gjenytelse fra staten som gikk på øket lønn teknisk måtte gjøres på en slik måte at fagbevegelsen generelt godtok dette.

¹⁴⁶ NRK1 1999.09.10 **Partilederdebatt** – Ordre V-0843 Nasjonalbiblioteket.

At det hadde vært bevegelse i lønsspørsmålet i løpet av de to årene som var gått med Sentrumsregjeringen har vi sett, og en var nå mer konkret i å diskutere løsninger. Dette kom frem gjennom uttalelsene som kom i media fra statsminister Bondevik, og KUF-minister Lilletun. Og det hadde i følge Bondevik foregått underhåndensamtaler med KUF-ministeren. Før partilederdebatten var Bondevik i kontakt med LO-leder Yngve Hågensen, for å informere om at han kom til å komme med uttalelser om forhandlinger med lærerne, og fikk aksept fra Hågensen på at dette var greit.¹⁴⁷

To dager etter partilederdebatten måtte Bondevik beklage deler av lønnsutspillet.¹⁴⁸ SV-leder Kristin Halvorsen mente Bondevik var en bløffmaker og krevde at Bondevik måtte bekrefte eller avkrefte om Regjeringa planla en større skolesatsing i budsjettet, utover de 250 millionene som var foreslått i neste års budsjett.¹⁴⁹ Bondevik beklaget at dette kom ”ensidig ut”, angående uttalelsene fra Folkestad. Bondevik mente lærerne jobbet nok, men sa det heller var snakk om å gi et annet innhold, et annet fokus på undervisningen. Bondevik ville, i dette intervjuet med Dagbladet, ikke kommentere høyere lønn. Det ville være uansvarlig fra en statsminister å diskutere lønnstrinn. Dette hørte til i forhandlingsprosessen, men de ville drøfte spørsmålet om lønn og arbeidstid i forbindelse med stortingsmeldingen om rekruttering til undervisningssektoren. Bondeviks respons på Halvorsen sine anklager var heller en form for taktisk retorikk, enn et tilbakatog.

LO-forbundet Skolenes Landsforbund og Lærerlaget slo fast, at alle ordene under valgkampen nå måtte følges av handling.¹⁵⁰ Skolenes Landsforbund mente et lønnsloft måtte oppnås gjennom forhandlinger på særskilt grunnlag, mens Lærerlaget mente det var Stortinget som nå måtte på banen. Lærerlagets Helga Hjetland sa at lønnsloftet ikke nødvendigvis skulle skje gjennom lønnsforhandlinger, og viste til den kommende Rekrutteringsmeldinga og at i den forbindelse måtte det legges frem en løsning som ville gi lærerne lønnstillegg utenom de ordinære lønnsforhandlingene. Hvis politikerne ville, var dette mulig. Hun avviste at en skolepakke ville være en innblanding i forhandlingssystemet. Det var ikke mulig å øke lønna tilstrekkelig gjennom ordinære de forhandlinger.

¹⁴⁷ Bekreftet av Kjell Magne Bondevik i e-post 20.09.2007.

¹⁴⁸ Fra Dagbladet 12.09.1999 s23.

¹⁴⁹ Dette var en del av en satsning på IKT i skolen over 4 år, som til sammen skulle koste 1 milliard.

¹⁵⁰ Fra NTB 21.09.1999.

En handlingsplan - ”... og yrket skal båten bera...”

”Kunnskap skal styre rike og land, og yrket skal båten bera,
og ingen må være en styresmann, som ikkje ein mann kan vera”¹⁵¹

Dette sitatet er hentet fra Åsmund Olavsson Vinje, og ordene ”*og yrket skal båten bera*” var tittelen på den meldinga Regjeringa la frem for Stortinget denne høsten, som handlingsplan for rekruttering til læreryrket. Sitatet viste ikke bare ambisjoner, men også at lærerne ble tillagt en viktig funksjon i det kunnskapssamfunnet en ønsket å ha. Det er kunnskapen som skal styre, og her har læreren en viktig rolle.

I innledningen til meldingen stod det at barn og unge var den viktigste fremtidsressursen i samfunnet, og at læreren var blant de viktigste personene i oppveksten og utviklingen til barna. En forutsetning for en god skole var mange nok, og gode nok lærere. Bidro denne meldinga til å løse rekrutteringskrisen og ville den kunne løse lønnsproblemet for lærerne?

Stortingsmelding nr.12 (1999-2000), ble lagt frem for Stortinget 29.oktober 1999, av Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet.¹⁵² Dette dokumentet fremstår som viktig da det viser hvordan Regjeringa ved Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet vurderte tilstanden for lærerne i skolen. Meldinga fremstår både som en statusrapport og en tiltakspakke. Den tar opp lærertilgang og lærerbehov, kompetanse og kompetanseutvikling, og organisering av lærernes arbeidstid og lønssystemet. Av særlig interesse er kapittel 4 og kapittel 5 som tok opp arbeidstid og lønn.

Kapittel 4 viser foruten hvordan arbeidstiden var organisert og fordelt, lærernes vurderinger av egen arbeidssituasjon, basert på undersøkinger gjort av Statistisk sentralbyrå.¹⁵³ Denne viser at lærerne i forhold til andre yrkesgrupper opplevde et større arbeidspress, samtidig som at de opplevde relativt stor frihet til å organisere arbeidet. Departementet vurderte friheten

¹⁵¹ Diktet ”*Kunnskap skal styre rike og land*” skrevet av Åsmund Olavsson Vinje, stod på trykk i ”Dølen” nr.24 s3 1859.

¹⁵² ”*Stortingsmelding nr. 12 (1999-2000) ...og yrket skal båten bera... Handlingsplan for rekruttering til læreryrket. - Tilråding frå Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet av 29. oktober 1999, godkjend i statsråd same dagen.*”.

¹⁵³ Pkt 4.1 i meldinga.

lærerne oppfatter som positiv, men også som mulig årsak til at lærerne opplevde stort arbeidspress og tyngende arbeidsmengde. Friheten gav stort ansvar for den enkelte, og kunne dermed virke tyngende. En positiv utvikling i de senere årene hadde vært økende teamarbeid. En mulig endring i positiv retning kunne være å redusere oppgaver som ikke hadde med undervisning og forberedelser å gjøre. Større fleksibilitet ble vurdert som en fordel. Lærernes lønssystem, var sentralisert, noe som gjorde det vanskelig å forhandle frem individuelle tillegg for lærerne.¹⁵⁴ Men fra 1.mai 1999 kunne den lokale arbeidsgiveren endre lønsplasseringa, eventuelt gi tilleggsansiennitet ved særskilte problem med rekruttering av undervisningspersonale. Det ble også pekt på at forskning kunne tyde på at lærerne hadde lav gjennomsnittlig årsinntekt og lav livsløpsinntekt, sammenlignet med andre yrkesutøvere med tilsvarende utdanningslengde. Dette tilla departementet de generelle rammene som var satt gjennom inntektoppgjørene i staten.

Departementet viste også til den offentlige debatten der det ble hevdet at lærerlønningene var årsak til dårlig rekruttering, da særlig blant menn. Departementet regnte med at lønnsnivået hadde innvirkning på rekrutteringen og at sammenlignet med andre europeiske land var de norske lærerne relativt lavt avlønnet, men samtidig hadde de relativt mindre undervisningstid (leseplikt). Lav leseplikt ga behov for flere lærere og dermed høyere samlede utgifter til lønn. Departementet advarte om at en reduksjon i leseplikten ville være problematisk i lønnsforhandlingssammenheng fordi lavere leseplikt ikke kunne gi høyere lønn på grunn av dertil høyere utgifter for arbeidsgiver. Samtidig virker det som at det her ble pekt på en åpning når departementet peker på kombinasjonen lav lønn – lav leseplikt. Åpner de her for høyere leseplikt og mer lønn? Den nye ordningen med større grad av lokalt forhandlingsspillerom fra 1.mai 1999 vurderes som et positivt incentiv.

I kapittel 5, under ”Tiltak for rekruttering og stabilitet”, ble det slått fast at lønns og arbeidsvilkår var ett av flere forhold som hadde innvirkning på rekrutteringen til læreryrket. Et fleksibelt avtaleverk ville kunne endre dette, og derfor måtte en se nærmere på hvordan lønssystemet for lærerne ble praktisert. Av tiltak ville derfor departementet gå inn for en forenkling av avtaleverket, og ta initiativ til et utvalg som skulle vurdere øket bruk av lokal

¹⁵⁴ pkt 4.5 i meldinga.

lønnsdannelse og fleksible arbeidstidsordninger. I forbindelse med dette ville departementet legge til rette for dialog med lærerorganisasjonene om viktige rekrutteringstiltak.

Rekrutteringsmeldinga kan tilsynelatende virke vag, slik Rovde hevder i sin fremstilling. Jeg vil likevel hevde at det var viktige punkter som ble tatt opp som viste den veien det gikk i retning en avtale mellom staten og lærerne. Rekrutteringsmeldinga viste at viktige tanker var satt ned på papiret og ble realitetsbehandlet av KUF. Ut i fra det vi har av informasjon fra forbundene og media, viser meldinga at det er løsninger på gang, og meldinga virker som et konstruktivt bidrag. Rovde sin vurdering, som er den samme som organisasjonene sin offisielle vurdering etter fremleggelsen, viser at det her kjøres to spor. Det offisielle sporet som fulgte den offentlige debatten på Stortinget og i media, og det uformelle sporet, som viste at det var løsninger på gang, og at forhandlingene var konstruktive. Et bidrag var her gitt til den videre behandlinga av både lønnsproblematikken og rekrutteringsproblemet.

Oppsummering:

Når Rekrutteringsmeldinga var lagt frem for Stortinget var et viktig grunnarbeid for den videre prosessen gjort. Mye gjenstod, men viktige elementer som gav grunnlag for å gå videre var kommet på plass. Et hovedpremiss for dette arbeidet var et bedret samarbeidsklima, etter regjeringsskifte i 97, og dermed muligheter for dialog om det som opptok partene av ulik art. Dialogen og samarbeidet var i hovedsak mellom KUF ledet av Jon Lilletun og lærerorganisasjonene. Det var her man begynte å diskutere lønn og rekrutteringskrise, og etter hvert kom frem til komponenter som kunne være med å generere en lønnsøkning, og som kunne gi løsninger på rekrutteringsproblemet. At dette alt var på plass kommer klart frem under valgkampen i '99 med uttalelser fra Lærerforbundsleder Anders Folkestad og statsminister Kjell Magne Bondevik. Vi vet også at LO-leder Yngve Hågensen var klar over, og godtok disse elementene. Stortinget var kommet på banen i mars 98 gjennom interpellasjonen, og samtlige partier hadde under valgkampen, før Rekrutteringsmeldinga ble lagt frem, uttrykt en unison støtte til at grep måtte tas for å få løst rekrutteringskrisen, og øket lønn ble pekt på som et viktig tiltak. Man var da orientert rundt konkrete elementer, og det var klart at det var politisk støtte til å gjøre noe, men hvordan det teknisk skulle gjennomføres, var fortsatt uvisst.

4 Samarbeid og resultat

Etter at Rekrutteringsmeldinga var lagt frem gikk prosessen, som endte med skolepakkeavtalene, over i en ny fase. Denne fasen har jeg delt inn i tre deler.

Første del er tiden fra Rekrutteringsmeldinga var lagt frem, til forhandlingene om hovedtariffoppgjøret tok til i 10.april 2000. I denne delen blir prosessen tydeligere og vi får se at de to lærerorganisasjonene fremstår som mye mer samlet enn tidligere. Vi skal videre følge stortingets behandling av Rekrutteringsmeldinga og KUF-komiteens forberedelser. Alle opposisjonspartiene hadde vært kritiske til Rekrutteringsmeldinga da den ble lagt frem, men resultatet viste at Stortinget ikke var arenaen å løse lønnsproblemet. Ved å ta for oss forberedelsene, til Stortingsbehandlninga, får vi også et innblikk i LO sitt dobbeltspill, hva de sier til pressen, og hva de faktisk gjør i lukkede fora.

Del to vil ta for seg disse forhandlingene i hovedtariffoppgjøret, og resultatet av dem. Hovedtariffoppgjøret ser ut til å gå som et normalt tariffoppgjør, helt til det blir klart at lærerne har oppnådd noe spesielt ved disse forhandlingene. Det ble da tydelig for de som ikke var involverte i prosessen at det hadde foregått parallelle forhandlinger. De ordinære, og det som blir kalt skolepakkeforhandlingene.

Skolepakke 2. Forhandlingene tok offisielt til i januar 2001 og skulle være fullført før sommeren. Men de var altså ikke ferdig forhandlet før 13.okotber. I denne perioden fortsetter lærerorganisasjonene samarbeidet med det mål å danne en ny stor utdanningsorganisasjon. Erfaringene viste at samarbeidet mellom lærerorganisasjonene hadde vært vellykket, og for første gang hadde de lønnspolitiske målene blitt så godt som oppnådd.

En samlet lærerstand viser styrke

Både Lærerlaget og Lærerforbundet gikk hardt ut mot Rekrutteringsmeldinga når den var lagt frem. Lærerlaget skrev i en pressemelding at at det var utrolig at regjeringen la fram en handlingsplan som ikke tok opp tiltak for å løse hovedproblemet, nemlig lønn.¹⁵⁵ Kritikken fra Lærerforbundet i Østfold gikk i samme retning; ”*De tiltakene regjeringen foreslår, nærmer seg ikke en gang kjernen av problemet med å få nok lærer til skolen*” Lærerlaget og

¹⁵⁵ Fra Lærerlaget Pressemelding ”*Til redaksjonen*” datert 29.10.1999.

Lærerforbundet hadde nå lagt bak seg det meste av motsetninger.¹⁵⁶ De var ens i kritikken av rekrutteringsmeldinga, og en av reaksjonene var en rekke politiske markeringer. Aksjonene startet i Harstad, Ålesund og Stavanger og spredte seg utover landet. De artet seg som politiske protestaksjoner, der lærerne etter å ha varslet foreldrene på forhånd, la ned undervisningen fra kl 12 og ut dagen. De første aksjonene startet 15.november, og de siste ble avsluttet 2.desember med en stor protestaksjon med rundt 6000 deltagere i Oslo, under parolen ”bedre arbeidsforhold, høyere lønn”.¹⁵⁷ Den dagen var det, i Oslo alene, 12 skoler som var omfattet av aksjonene.

Lærerorganisasjonene mente at Rekrutteringsmeldinga ikke gav noe godt håp om endrede lønns og arbeidsforhold. Det fremlgte statsbudsjettet tok heller ikke høyde for noe radikal økning i lønna til lærerne i følge lærerorganisasjonene. Lærerlaget påpekte allerede samme dag som fremleggelsen, i en pressemelding, at meldinga ikke tok på alvor den lærermangelen som ville komme som følge av både lav lønn og manglende tiltak for å beholde de eldre lærerne.¹⁵⁸ Lærerforbundet sine uttalelser til KUF-ministeren går i sammen retning. De hevdet at Regjeringa ikke en gang nærmet seg kjernen i rekrutteringsproblemet gjennom denne meldinga.¹⁵⁹

Lederne i Lærerforbundet og Lærerlaget ble etter at aksjonene hadde startet, innkalt til KUF-minister Lilletun og AAD-minister Dævøy. Disse uttrykte uro over at streikene tok oppmerksomheten bort i fra primæroppgavene til lærerne.¹⁶⁰ Lilletun uttalte, ved første møte, at han ikke hadde tatt stilling til om aksjonene var ulovlige, men han uttalte at his dette var snakk om lønnsstreik, var det å regne som brudd på fredsplikten mellom partene i arbeidslivet. Men at var dette reaksjoner på kommunale og fylkeskommunale budsjetter, så var det adgang til denne type aksjoner. Helga Hjetland uttalte at hun forsto at lærerne aksjonerte, men at hun ikke kunne ”*sette seg på 80 000 lærere*” for at de skulle slutte å aksjonere. Det eneste hun kunne gjøre, var å henstille dem til å holde fred.

Anders Folkestad stilte, i følge han selv, villig opp på ministerkontoret for å drøfte læreraksjonene, men at det var årsakene til aksjonene som måtte drøftes, ikke lovligheten i

¹⁵⁶ Fra Lærerforbundet dokument 98/00620-550 datert 04.11.1999.

¹⁵⁷ Fra Aftenposten 03.12.1999 s22.

¹⁵⁸ Pressemeling fra Lærerlaget 29.oktober 1999.

¹⁵⁹ Fra Lærerforbundet, dokument 98/00620-550, datert 09.11.1999.

¹⁶⁰ Fra NTB 17.11.1999.

dem. Han hevdet at dette var spontane aksjoner utenfor organisasjonene sin kontroll, og politiske ytringer som måtte kunne tolereres. Han uttrykte likevel et visst håp med tanke på statsbudsjettet, etter at Arbeiderpartiets Grete Knudsen hadde lovet mer penger til skolen. Med AP som støtteparti til det kommende budsjettet, var det håp om at dette kunne gi utslag for de endelige bevilgningene.

Statens forhandlingssjef i AAD, Per Engebretsen, hevdet at aksjonene var ulovlige, og ba i møte med lærerlederne et par dager senere, om at aksjonene ble avblåst.¹⁶¹ Engebretsen viste til avisoppslag der lærerne krevde høyere lønn, og sa at dette var tariffstridig, det vil si brudd på den fredsplikten som er mellom parter i arbeidslivet, mellom tariffoppgjørene. Han gav dem en frist til 22.november til å få avsluttet aksjonene. Trusselen om Arbeidsretten hang i lufta, etter at Lilletun truet med dette dagen før.

Olav Rovde skriver at myndighetene prøvde å kvele aksjonene ved å stemple dem som ulovlige, men uten å lykkes.¹⁶² Lilletun sin senere uttrykte sympati med lærerne kan peke i retning av at forsøket var mer halv- enn helhjertet. Jon Lilletun sa da at *”..det er åpenbart at lærerne har et poeng”* og viste til at lærere og sykepleiere ikke hadde hatt noen lønnsmessig gevinst på å ta utdanning.¹⁶³ Videre svarte han på spørsmålet om hvor lenge læreraksjonene kunne fortsette, at han forutsatte at de holdt seg til lovlige aksjoner, og at myndighetene da ikke kunne gripe inn.

Helga Hjetland går i intervjuet jeg hadde med henne tilbake på at aksjonene ikke var sentralstyrte, slik hun uttalte til pressen høsten 1999, og hun innrømmer at de var en del av lærerorganisasjonene sin strategi.¹⁶⁴ Hun hevder også at det var lønna som var årsaken til aksjonene. Det vil si at spontaniteten ikke var reell, men at aksjonene var sentralstyrt fra de to forbundsledelsene. Lønna var også motivet for aksjonene, noe som gjorde dette til ulovlige markeringer, som brøt med fredsplikten. Hun forklarer at siden lønnsproblematikken ble så knyttet opp til både Rekrutteringsmeldinga og statsbudsjettet, var det lett å bruke disse to som

¹⁶¹ Fra NTB 19.11.1999.

¹⁶² Rovde 2004, s303.

¹⁶³ Fra Aftenposten 24.11.1999.

¹⁶⁴ Intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

alibi for aksjonene. Et viktig trekk her er at dette er noe de to lærerorganisasjonene fronter sammen. Lærere fra begge forbund aksjonerer, også i koordinert regi.

Vi vet dermed at aksjonene var en del av lærerorganisasjonene sitt taktiske spill. Regjeringa likte det nok ikke, men Lilletun var en mann som ønsket fred og dialog. Regjeringa aksepterte aksjonene ved ikke å gripe inn, men gjorde det som var forventet ved å true med Arbeidsretten i henhold til Arbeidstvistloven. Det er også nærliggende å anta at AAD-minister Laila Dāvøy, som tidligere fagforeningsleder i sykepleierforbundet, forstod at dette var styrt, noe Hjetland da også hevder både Dāvøy og Lilletun forstod.¹⁶⁵

Til tross for at lovligheten av disse aksjonene var tvilsom, kom flere sentrale opposisjonspolitikere med solidaritetserklæringer. Ap-leder og tidligere statsminister Torbjørn Jagland, uttalte utvetydig at han hadde sympati med læreraksjonene.¹⁶⁶ Han sa at Ap og regjeringspartiene, som budsjettpartnere, måtte ta sin del av skylda for bråk og frustrasjon i skolen. Høyres leder Jan Petersen uttrykte også stor forståelse for aksjonene. Lærernes alibi holdt.

Fortsatt forhandlinger med staten

Parallelt med disse aksjonene ble det nedsatt et utvalg ledet av Per Engebretsen fra AAD, med representanter fra hovedsammenslutningene, Lærerlaget og KUF. Dette utvalget skulle utrede en ordning som gav mer desentraliserte forhandlinger for skoleverket innen det statlige tariffområdet og ”*se nærmere på mer fleksible arbeidstidsordninger for lærerne*”.¹⁶⁷

Lilletun og Dāvøy innkalte, etter fremleggelsen av Rekrutteringsmeldinga, Anders Folkestad og Helga Hjetland til møte. Til lærerledernes overraskelse var tema for møtet overføring av forhandlingsansvaret til kommunal sektor. Dette var et gammelt tema, som i følge Anders Folkestad hadde ligget i vannskorpa i flere regjeringstider.¹⁶⁸ KS ønsket å overta forhandlingsansvaret for lærerne, men avgjørelsen om det lå hos Regjeringa. Lilletun hadde tidligere hatt tro på at det skulle være mulig å komme til enighet ved dialog mellom

¹⁶⁵ Intervju Helga Hjetland 25.01.2007- Hun hevder at AAD-ministeren forstod at dette var styrte aksjoner, og at det var lønsspørsmålet som var årsaken til dem.

¹⁶⁶ Fra Aftenposten 24.11.1999.

¹⁶⁷ ”Rapport fra partssammensatt utvalg som mer desentraliserte forhandlinger for skoleverket innenfor det statlige tariffområdet og mer fleksible arbeidstidsordninger” datert og fremlagt 11.januar 2000.

¹⁶⁸ Intervju Anders Folkestad 25.01.2007.

lærerorganisasjonene og KS, men etter et års samtaler innså Lilletun at dette ikke bar noen vei. Strategien til de to ministrene var, ifølge Hjetland, å bruke trusselen om KS til å få satt sammen det partssammensatte utvalget, bebudet i rekrutteringsmeldinga, ledet av AADs Per Engebretsen.¹⁶⁹ Mandatet var å utrede ordninger for mer desentraliserte forhandlinger for skoleverket, for så å legge frem en anbefaling.¹⁷⁰ Dette utvalget skulle se på hvorvidt lærernes sentraliserte lønssystem kunne endres slik at det ble mer likt det i kommunene.

En overføring til KS ville ha endret forhandlingsystemet. Fordi det ville bli vanskelig å binde kommunene og fylkene til et sentralt forhandlingsresultat?¹⁷¹ Dette ville uten tvil kunne rokke ved lærerorganisasjonene viktigste hjertebar, enhetsskolen. I følge lærerorganisasjonene forutsatte Enhetsskolen et sentralisert forhandlingsystem både for å sikre like forhold for lærer landet over og likt undervisningstilbud i alle kommuner.

Utvalgsarbeidet startet opp 15. november og førte til et omfattende arbeid med flere arbeidsgrupper (fra lærerorganisasjonene sin side) som arbeidet med spørsmålene som ble tatt opp.¹⁷² Utvalgets arbeid med endringer i forhandlingsystemet ble, i følge Helga Hjetland, etter hvert en åpning for å få til en skolepakkeløsning.¹⁷³ Det var før utvalgsarbeidet startet, på et møte 9. november 1999, at forbundslederne brukte begrepet ”skolepakke” overfor sine tillitsvalgte for første gang.¹⁷⁴ Dette var på et fellesmøte for alle fylkeslederne i begge de to lærerorganisasjonene. For første gang åpnet forbundsledelsene for at skulle de få til høyere lønn, måtte de også selv gi noe. Det ble orientert om at det hadde vært et møte med AAD-ministeren, der de hadde sagt at de ville være løsningsorienterte. Signalene fra fylkeslederne var positive til å fortsette dialogen med AAD og KUF. Planen var å gå inn i dette utvalget, og se om det var mulig å bruke settingen til en kamp mot KS, og for en totalløsning for skoleverket, som ville sikre både staten som forhandlingspart og et lønnløft.¹⁷⁵ Møtet bekrefter at forbundene nå kjørte en fellesstrategi, ikke bare eksternt overfor forhandlingsmotparten, men også internt ved å ha felles fylkeslagsmøter.

¹⁶⁹ Intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

¹⁷⁰ AAD-rapport fremlagt 11.01.2000.

¹⁷¹ Fra Lærerforbundet, dokument 99/00362-713, under punkt 6, datert 17.11.1999.

¹⁷² Fra intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

¹⁷³ Fra intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

¹⁷⁴ Fra intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

¹⁷⁵ Intervju med Helga Hjetland og Per Engebretsen.

Lærerforbundet diskuterte på landsstyret to dager etter at utvalget var satt ned, hvilke hensikter en ”pakkeløsning” (skolepakkeløsning) skulle tjene.¹⁷⁶ Den ene var å gi et lønssløft til skoleverket, og det andre var å redusere presset på Regjeringa fra KS. Ved å gi KS noe de oppfattet som formålstjenlig ville det gi Regjeringa legitimitet for å beholde forhandlingsansvaret. De var her i gang med den tenkningen som skulle bli en del av utvalgets anbefaling om forhandlingsordninger.

Resultatet som ble lagt frem 11.januar var et enstemmig forslag. Utvalgets modell for de desentraliserte forhandlingene, var at det kunne føres årlige forhandlinger i kommuner og fylkeskommuner, men at disse skulle slutføres sentralt av KUF og lærerorganisasjonene. Dette ble kalt preliminare forhandlinger. Man skulle i tillegg se på de gjeldende særavtalene mellom staten og lærerne som gikk på arbeidstidsreguleringer, i retning av friere disponering av undervisningstiden.¹⁷⁷ Ønsket her var å få til bedre lokale tilpasninger i undervisningen. Som Folkestad uttalte til Lærerforbundet sitt medlemsblad Skolefokus, hadde kommunene og fylkeskommunene fått en hånd på rattet, men kjøretøyet var fremdeles statlig.¹⁷⁸ Forbundslederne innkasserte seieren i første omgang. Staten var beholdt som forhandlingsmotpart, nå gjenstod Regjeringas avgjørelse i saken. 10 dager etter bestemte Regjeringa at forhandlingsansvaret skulle ligge hos staten, i samsvar med utvalgets innstilling. Lilletun uttalte at dette ville sikre stabile rammevilkår for lærerne, samtidig som det ville bli gjort endringer i lønns- og arbeidsvilkårene, som ville gi større handlingsrom.¹⁷⁹ Her var Lilletun klar på at det ble skapt handlingsrom, som ville kunne åpne for å løse både rekrutteringskrisen og lønsspørsmålet.

Dette peker i retning av at lønsspørsmålet ble tatt seriøst av Regjeringa og KUF, og at en ønsket å finne alternative måter å generere lønnsmidler. KUF så de begrensingene som lå i det eksisterende forhandlingssystemet og det var behov for å finne alternativer. Dette passer bra med Lærerforbunds ledelsen sine tanker fra høsten 1998 om behovet for nye måter å forhandle om lønn på og behovet for nye virkemidler. I forbindelse med disse forhandlingene virker det som at begge forbund hadde kommet til en felles løsningsorientering. Slik jeg ser

¹⁷⁶ Fra Lærerforbundet, dokument 99/00362-713, under punkt 3, datert 17.11.1999.

¹⁷⁷ Friere disponering av undervisningstiden betyr i denne sammenhengen fleksibilisering.

¹⁷⁸ Fra Skolefokus nr.2 2000, s16.

¹⁷⁹ Fra NTB 21.01.2000.

det lå det nå en genuin vilje hos partene til å finne løsninger. At Rekrutteringsmeldinga kunne virke vag, slik det blir hevdet, var heller et utslag av politisk manøvrering og språklig måtehold, enn at viljen til å gripe fatt i dette faktisk var svak.

Her kom viktige elementer på plass; forhandlingsansvar/-ordning og revisjon av arbeidstidsbestemmelsene. Hva som skjer burde være mere synlig for utenforstående, men det var det tydelig hvis ikke. Årsaken kan ligge i at lønn ikke ble nevnt eksplisitt. Spørsmålet blir da hvorfor lærerne gikk med på å endre forhandlingsordningen, hvis det ikke lå penger på bordet? Dette kan tyde på at lønn ble drøftet, men at disse elementene som utvalget tok opp måtte komme på plass først. Helga Hjetland sine uttalelser referert til tidligere underbygger dette.

Et samlet Storting for lærerne

Rekrutteringsmeldinga bidro til å holde interessen oppe blant både Stortingspolitikere, presse og opinion, både om rekrutteringsproblematikken og lønna, og det var knyttet spenning til hvordan opposisjonspartiene ville følge opp valgkamputtalelsene og hvordan de ville behandle Rekrutteringsmeldinga når den kom opp for Stortinget. Først skulle den behandles i Kirke-, Utdannings- og forskningskomiteen og en knapp uke etter det, voteres over i Stortinget. Ville de også i Stortinget øve press på Regjeringa? Hvor langt ville de gå i å målbare det de hadde uttalt om høyere lønn?

Da meldinga ble lagt frem var opposisjonspartiene kritiske.¹⁸⁰ SVs Rolf Reikvam kalte den tynn, og var redd Regjeringa var for avslappet i forholdet til behovet for nye lærere. Høyres Inge Lønning kalte den lite konkret og sa at Regjeringa tydeligvis ikke våget å gripe fatt i det aller viktigste, nemlig lønna. Arbeiderpartiet mente den inneholdt lite nytt. Grete Knudsen, utdanningspolitisk talskvinne i AP, var mest betenkt over at Regjeringa ønsket å utstyre den enkelte rektor med en pott til lokale lønnstillegg. Det som imidlertid kom som en positiv overraskelse på Grete Knudsen, var at det ikke ble lagt frem konkrete forslag om overføring av forhandlingsansvaret til kommunene. Da Stortinget skulle behandle meldinga, var dette som vi har sett tidligere avklart, til fordel for statlig forhandlingsansvar.

¹⁸⁰ Fra NTB 29.10.1999.

Lærerorganisasjonene holdt oppe presset og red på en oppmerksomhetsbølge fra både media og opposisjonspolitikere. KUF-komiteen hadde bedt om organisasjonenes uttalelser til Rekrutteringsmeldinga, og arbeidet med å argumentere for eget syn, og dokumentere lærersituasjonen fortsatte. Nye konstellasjoner ble til ved at SV inviterte Høyre til å inngå en skolepolitisk allianse med Lærerforbundet.¹⁸¹ Høyre leder Jan Petersen var ikke avvisende. SV-leder Kristin Halvorsen oppfordret Lærerforbundet til å skryte av de to partiene, ”for da ville de andre bli nervøse”, og presse Regjeringa til å følge opp. Hun mente videre at det ville være mulig å få Stortinget til å vedta en opptrappingsplan under behandling under Stortingets behandling av Rekrutteringsmeldinga. Høyres Petersen påpekte imidlertid, at til tross for at han var for at lærerne skulle få høyere lønn, at det ikke var lett for politikere å håndtere lønsspørsmålet, når en gruppe skulle prioriteres fremfor andre.

Organisasjonene anklaget offisielt forslagene til tiltak i Rekrutteringsmeldinga for å være ”uvanlig grå og kraftløse”.¹⁸² De mente også at meldinga gav et dystert bilde av skolen og skolemyndighetenes evne til å styre. ”..den er egnet til å avskrekke også de som kunne tenke seg skolen som arbeidsplass.” De sa at det var oppsiktsvekkende at en statlig myndighet viste så lite tiltakslust og pågangsmot overfor de utfordringene en stod overfor. Det eneste som ville hjelpe på situasjonen var et kraftig lønnhopp og effektive seniortiltak. Lærerlaget sitt håp var at Stortinget i sin behandling av stortingsmeldinga, ville gi klare signaler om effektive rekrutteringstiltak, som ville gjøre yrket mer attraktivt.¹⁸³ Her var lønnsøkning et viktig virkemiddel.

LO sin rolle er her interessant. I media kunne LO virke splittet i sine uttalelser. På den ene siden hadde de første uttalelsene om at lærerlønn måtte opp kommet så tidlig som våren 1998. På den andre siden, var de flittige til å vise til Arntsen-utvalgets rammer for inntekstoppgjøret, og at det ikke var noen grunn til å prioritere lærerne fremfor andre yrkesgruppers legitime krav. I månedsskifte januar/februar 2000 gikk lederne for de to LO-

¹⁸¹ Fra NTB 18.11.1999.

¹⁸² fra Lærerlaget, dokument 199901402-5 datert 16.11.1999.

¹⁸³ fra Lærerlaget, dokument 199901402-9 (det kan se ut som oppfølgingsdokumentet er tiltenkt dokument nr 199901402-13, dette er usikkert, da tallet 13 er ført på selve saksfremlegget til Landsstyre- dokumentet 199901402-9).

forbundene Fellesforbundet og Norsk Kommuneforbund ut og advarte mot et særskilt oppgjør for lærerne, og truet med å bryte det inntekstpolitiske samarbeidet.¹⁸⁴

Nestleder i LO, Gerd Liv Valla, hadde talt de langtidsutdannedes sak, ved å si at kvalifikasjoner skulle lønne seg, men uten innblanding fra politikerne, mens Hågensen aktivt advarte mot innblanding i oppgjøret fra politisk hold. Han gikk ut og advarte Bondevik-Regjeringa som flere ganger hadde gitt uttrykk for at lærerne burde få mer i lønn.¹⁸⁵

1. februar sendte LO og Lærerlaget et felles brev til Stortingets Kirke-, Utdannings- og Forskningskomité om Rekrutteringsmeldinga. Dette brevet ble fulgt opp av et møte mellom LO-leder Hågensen, Helga Hjetland og KUF-komiteen. Brevet ble mye diskutert i media, og flere politikere stilte seg undrende til det, og møtet som Hågensen og Hjetland hadde med KUF-komiteen. Bakgrunnen for undringen var at lønsspørsmålet som lærerorganisasjonene hadde hatt som bærende element i sin kritikk av Rekrutteringsmeldinga, knapt ble nevnt i dette fellesbrevet.¹⁸⁶ SV sin representant i komiteen, Rolf Reikvam, og Høyres Inge Lønning, gav uttrykk for forbauselse over at de besøkende var så forsiktige med å reise konkrete lønnskrav overfor komiteen. Reikvam uttalte at han lurte på om Lærerlaget vurderte enigheten med LO som viktigere enn lønnskrav.

Reelt var LO inne i den hemmelige prosessen, og var med å arbeide fram en løsning, en løsning som også var på LO sine premisser. LO kunne ikke åpent støtte lærerne, men ble med på møtet med KUF-komiteen, som offisielt var for en bedre skole, med andre virkemidler enn lønn. Avtalen mellom Helga Hjetland og Yngve Hågensen, før møtet, var at LO ble med på møtet, skole ble diskutert, og så skulle Helga Hjetland på slutten si at det var lønn dette egentlig dreide seg om.¹⁸⁷ Det avgjørende lobbyarbeidet ble imidlertid ikke utført i møte med stortingskomiteen.

I følge Helga Hjetland og Gerd Liv Valla satt de sammen med Aps Grete Knutsen og Rune Kristiansen, på Grand Kafé i Oslo, og gikk igjennom Lærerlaget sitt forslag til kommentarer,

¹⁸⁴ Fra VG 27.01.2000 , Aftenposten 31.01.2000 s14 og VG 03.02.2000 .

¹⁸⁵ Fra Bergens Tidende 04.02.2000.

¹⁸⁶ Fra Aftenposten 11.02.2000 s13.

¹⁸⁷ I intervju med Helga Hjetland 25.01.2007.

som AP da ville arbeide for å få inn som flertallskommentar i innstillingen til stortinget.¹⁸⁸ Grete Knutsen var leder i KUF-komiteen, og Rune Kristiansen var sekretær i KUF-komiteen. Hjetland kom med forslag, Valla silte ut det som ikke passet LO, og forslaget var klart. I denne merknaden som altså ikke bare var ført i pennen av Lærerlagets leder, men også redigert og godkjent av LO sin nestleder, het det at lønna var en viktig faktor for både å rekruttere nye lærere og beholde de gamle, og at lønna måtte være konkurransedyktig. I følge Valla var fremgangsmåten spesiell, og viste hvor alvorlig LO tok denne saken.¹⁸⁹

LO-ledelsens utspill overfor media peker altså i en retning, mens handlingene i lukkede fora peker i en annen. Davidsen og Bjørndalen holdt, en lav profil etter å ha fremsatt trusselen om å bryte det inntektssamarbeidet. Denne saken kan tyde på at skolepakkeprosessen i utgangspunktet var forbeholdt noen få ledere i LO-organisasjonen, og at Davidsen og Bjørndalen i før dette ikke var informerte om den.. I følge Morten Øye, da nyinnsatt leder i LO-stat, er det sannsynlig at LO-lederen selv hadde vært i kontakt med disse to, og informert dem om et samarbeid mellom LO/LO-stat og lærerorganisasjonene.¹⁹⁰ LO sin utydelige rolle, fungerte tydeligvis bra etter hensikten. Å holde et samarbeid om lærerlønna skjult.

KUF-komiteens innstilling ble lagt fram som sak nr.1 på Stortingets møte 24.februar 2000, og skulle være utgangspunktet for debatten om Rekrutteringsmeldinga på Stortinget 2.mars.¹⁹¹ Samtlige partier argumenterte for at lærerlønna måtte opp for å sikre rekrutteringa. Men hvordan dette skulle gjøres var det uenighet om. Komiteens flertall Arbeiderpartiet, Krf, Senterpartiet og Venstre, la vekt på at det var viktig at lønnsnivået i de pedagogiske yrker ble oppfattet som tilfredstillende. Det var viktig at skolen lønnsmessig var konkurransedyktig i forhold til andre yrker, og at dette også innvirket på lærernes generelle anseelse i samfunnet. Det ble vist til at det fra og med mellom oppgjøret året før, ble gitt adgang til å bruke lokale lønnsmidler for å rekruttere og beholde pedagogisk personale, og at det var viktig å følge virkningen av dette fremover for å se hvilke effekter en slik åpning kunne gi. Men de understreket tilslutt at det var partene i arbeidslivet som forhandler frem lønnsavtaler. Det er disse punktene Helga Hjetland og Gerd Liv Valla har fortalt var ført i pennen av Hjetland,

¹⁸⁸ Intervju med Helga Hjetland januar 2000, og telefonsamtale med Gerd Liv Valla 19.oktober 2007.

¹⁸⁹ Telefon intervju med Gerd Liv Valla 29.10.2007.

¹⁹⁰ Fra intervju med Morten Øye.

¹⁹¹ [Innst. S. nr. 120 \(1999-2000\)](#)- ”Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om ... og yrket skal båten bera ... Handlingsplan for rekruttering til læreryrket st.meld. nr. 12 (1999-2000)”.

redigert av Valla, og fremlagt av Grete Knudsen og Rune Kristiansen.¹⁹² Høyre og Frp tok til orde for overføring til KS, og la dette frem som forlag til flertallsinnstilling, noe som ble nedstemt av de andre partiene. Fremskrittpartiet ville differensiere lønna, og la frem et forslag om å utrede individuell avlønning. Dette ble nedstemt. Det forslaget som gikk lengst i positiv retning for lærerne var SV og Høyres forslag til å vedta at lærerlønna måtte heves. Her fulgte SV og Høyre opp sine utspill etter at Rekrutteringsmeldinga ble lagt frem, men disse ble også nedstemt.

Tilrådingen til vedtak som gikk fra KUF-komiteen til Stortinget tok ikke opp lønn, men den ba Regjeringa komme med vurderinger av lærerutdanningen, videreføre bevilgningene til etter- og videreutdanning, innføre et sabbatsår for lærerne, og at den enkelte skole skulle få større frihet til å organisere arbeidet og til å disponere arbeidstiden for å gi rom for lokalt utviklingsarbeid og gi plass til den enkelte lærers kreativitet.

Stortingsbehandlninga førte altså ikke til noen endring av Stortingsmelding nr.12. De kommer ikke med noen radikale innvendinger, og representerer i så måte heller ikke noe nytt. Regjeringa får imidlertid signaler gjennom flertallsmerknadene om at det vil være politisk ryggdekning for å øke lønna til lærerne. Men at dette må skje mellom ”*partene i arbeidslivet som forhandler fram lønnsavtaler.*” Merknadene viser altså et ønske om og en aksept for økning i lærerlønna, men Stortinget kommer ikke med noen innspill på hvordan dette kunne gjøres. Ser vi dette i lys av den kritikken som kom fra stortingspolitikerne gjennom pressen på Rekrutteringsmeldinga da den ble lagt frem, virke dette underlig. Stortinget var samlet i sin støtte for lærerne, men dette var feil fora for å øke lønna i følge flertallet, og det ble vist til forhandlingssystemet. Men det altså gjennom flertalls kommentarene klart at regjeringen kunne øke lønna utover det som var normalt, og at dette ikke ville være politisk kontroversielt.

Samme dag sendte Lærerlaget og Lærerforbundet ut en felles pressemelding; ”*Grønt lys for høgare lærerlønn*”.¹⁹³ Lærerlederne skrev at KUF-komiteen hadde understreket viktigheten av lønn for å beholde og rekruttere lærere, og dermed gitt grønt lys for at noe måtte gjøres med lønnsnivået. Lederne i forbundene, Helga Hjetland og Anders Folkestad, hadde riktig

¹⁹² Innst. S. nr. 120 (1999-2000), punkt 2.4 andre og tredje avsnitt.

¹⁹³ Fra Lærerlaget, dokument 199901402-17 –datert 24.02.00.

nok ønsket at komiteen hadde gått lenger i å gi et klart pålegg om en opptrappingsplan for lærerlønna, men flertallet i komiteen hadde i hvert fall sagt klart ifra om at noe måtte gjøres. Forbundslederne sa videre at det var Regjeringa som etter dette hadde utspillet, og at den nå hadde fått ryggdekning til å handle. Lærerlaget sendte også ut et ”fylkes-info” til fylkeslagene i organisasjonen.¹⁹⁴ Her kom forbundet med en foreløpig presentasjon av innstillingen fra KUF-komiteen. Innstillingen presenteres, også her, som et klarsignal til Regjeringa om å gripe inn i lønnsfastsettinga.

Stortingets behandling av Rekrutteringsmeldinga skjedde vel en uke etter at KUF-komiteen hadde lagt frem sin innstilling.¹⁹⁵ Forslagene til vedtak fra komiteen ble bifalt, og ble stående slik de fremkom i Innstilling nr 120 (1999-2000). Flertallskommentaren som tar opp lønn er ikke med her.

Pressen hadde fyldig dekning av debatten rundt lærernes lønnsproblemer, og skolens rekrutteringsproblemer. De fleste mediene viste til at det ikke kom til å være mulig å gi lærerne et løft, basert på Arntsen-utvalgets 3,5% ramme, motstanden i LO-organisasjonen og forhandlingssystemets begrensninger. Noen gikk også så langt som å hevde at hvis Bondevik-regjeringa gikk inn med penger, ville det ikke bare velte det kommende oppgjøret, med det ville skape uro i de neste oppgjørene også. Av all den interessen som forelå, var det frem til storingsbehandlinga av Rekrutteringsmeldinga, kun en journalist som var på sporet av det som skjedde. Dette var Dagbladets Stein Aabø.¹⁹⁶ Han trekker frem legeoppgjøret i 1996, som et eksempel på at løsningen kunne ligge i å være kreative, og at dette ble gjort i legeoppgjøret på kammeret mellom menn i viktige posisjoner.¹⁹⁷ Han var i artikkelen inne på flere momenter som faktisk lå i løsningen. Er det vilje er det råd!

¹⁹⁴ Fra Lærerlaget, dokument 199901402-15 –datert 24.02.00.

¹⁹⁵ ”Møte torsdag den 2.mars kl 10” og ”Møte torsdag den 2.mars kl 18” [hele dokumentet ligger i pdf under denne lenken](#).

¹⁹⁶ Dette er basert på tilgjengelige artikler fra A-tekst for denne perioden.

¹⁹⁷ Fra Dagbladet 04.02.2000 s2. Aabø hadde bidratt til avsløringen av prosessen rundet dette oppgjøret i 1996. Han skrev at ”*I realiteten satt alle forhandlere på samme side av bordet. Etter ti år med moderasjon og lavlønsprofil fikk legene endelig lov å forsyne seg. Det var enighet om et lønnspolitisk røvertokt.*” Bakgrunnen var problemene i sykehussektoren med å skaffe nok leger og spesiallister til at de offentlige sykehusene kunne utføre de oppgavene de var pålagte.

Regjeringsskifte – krise eller kontinuitet?

17.mars blir Sentrumsregjeringa avløst av en ny arbeiderpartiregjering, ledet av Jens Stoltenberg. Statsminister Kjell Magne Bondevik hadde den 10.mars søkt avskjed på bakgrunn av gasskraftsaken, etter å ha stilt kabinettspørsmål, og fått flertallet i Stortingeti mot seg. Den 17.mars ble Bondevik og hans sentrumsregjering, avløst av Jens Stoltenberg.¹⁹⁸ Det vil si at Laila Dåvøy ble erstattet av Jørgen Kosmo som minister i Arbeids- og Administrasjonsdepartementet og Jon Lilletun ble erstattet av Trond Giske i Kirke- Utdannings- og Forskningsdepartementet. Kosmo hadde sittet som forsvarsminister i den Regjeringa som ble avløst av Sentrumsregjeringa i 1997, fra 1993 til 1997. Dette hadde gitt han betydelig administrativ erfaring, i tillegg til lang parlamentarisk erfaring etter å ha sittet på Stortingetsiden 1985. Trond Giske hadde sittet på Stortingetsiden valget 1997, og hadde ikke tidligere noen skolepolitisk erfaring. Dette var ifølge han selv et felt han ikke hadde noen særlig kunnskap eller erfaring fra.¹⁹⁹

Da Sentrumsregjeringa overtok for Arbeiderparti-regjeringa Jagland to og et halvt år tidligere, hadde forholdet mellom lærerorganisasjonene og KUF vært kjølig i nærmere to valgperioder, og vært preget av avstand og konfrontasjon. Spørsmålet nå var om den nye Arbeiderpartiregjeringa ville fortsette forhandlingslinja til Lilletun etter hvert som hovedtariffoppgjøret nærmet seg denne våren.

Gjennombrudd gjennom samarbeid

Da det nærmet seg tariffoppgjøret denne våren var forutsetningene annerledes enn det de har vært tidligere for lærerne. De hadde stått sammen i snart 2 år på en annen måte enn før. Strategiene og argumentasjonen over for arbeidsgiver hadde vært samkjørt, og ikke preget av tidligere motsetninger. Tidligere hadde organisasjonene hver for seg vært avhengige av å stå sammen med hver sine hovedsammenslutninger, men etter 98-streiken hadde fokuset vært på lærerne som en arbeidstakergruppe. Dette hadde gjort kampen lettere for lærerorganisasjonene, og de hadde klart å mobilisere Stortinget, Regjeringa, og til og med

¹⁹⁸ Den 10. mars 2000 søkte Sentrumsregjeringen avskjed, etter å ha stilt kabinettspørsmål og fått flertall mot seg i Stortinget. Regjeringen ville her ikke følge Arbeiderpartiet og Høyres krav om å endre forurensningsloven dersom dette viste seg nødvendig for å kunne utbygge gasskraftverk basert på allerede eksisterende teknologi.

¹⁹⁹ Fra Intervju med Trond Giske 04.06.2007, på Hotell Norge.

LO. Før tariffoppgjøret tok til dette året, var tre premisser kommet på plass. Regjeringa hadde i samarbeid med lærerorganisasjonene kommet frem til en forhandlingsløsning som begge parter kunne leve med. Premissene for en løsning lå i å bytte arbeidstid og arbeidsordning med lønn. Det var mulig gjennom det forarbeidet som hadde blitt gjort frem til rekrutteringsmeldinga, og gjennom AAD-utvalgets arbeid. Stortinget hadde gitt signaler om at det stod bak en særlig løsning for lærerne, i hovedsak gjennom KUF-komiteens flertallsmerknader til rekrutteringsmeldinga. Uoffisielt var LO inne, og hadde gått langt i å støtte lærerne gjennom arbeidet med de nevnte flertallsmerknadene. Regjeringsskiftet betydde en utfordring, men Arbeiderpartiet hadde som vi har sett vært inne i prosessen, offisielt gjennom innspill i pressen, og uoffisielt gjennom samarbeidet med LO og Lærerlaget om utformingen av flertallskommentarene. Hvilken betydning for den videre prosessen ville regjeringsskiftet ha?

Forhandlingene i statlig sektor

De som var førts ute i forhandlinger dette året var som vanlig frontfagene, partene i LO-NHO området. Forhandlingene ble ferdige, etter brudd i forhandlingene, med riksmeklingsmannens hjelp 1.april. Resultatet ble et gjennomsnittlig tillegg på 5000 kroner.²⁰⁰ I tillegg skulle den femte ferieuken innføres med to dager dette året og to året etter, med full lønnskompensasjon. I tillegg skulle de lokale forhandlingene være baserte på den enkelte bedriftens overskudd.

Før forhandlingene i offentlig sektor tok til, fremmet Lærerlaget internt forslag overfor Landsstyret å kreve 10 lønnstrinn i løpet av den neste tariffperioden for lærerne. Lærerforbundet gjorde det samme på landsstyremøtet 29.mars. Listen var med dette lagt høyt.

Forhandlingssystemet setter som vi har sett tidligere, lærerne sammen med andre arbeidstakere i det statlige tariffområdet, og disse forhandlingene startet 10.april.²⁰¹ Alle organisasjoner som har staten som arbeidsgiver forhandler samlet. På grunn av uenighet med staten for de andre arbeidstakergruppene i det statlige tariffområdet, ble det brudd i

²⁰⁰ det genelle tillegg ble beregnet til 2,20 kroner timen. I tillegg skulle de som tjente under gjennomsnittlig industriarbeiderlønn bli tilgodesett med ekstra tillegg, noe som til sammen utgjorde rundt 5000 kroner i gjennomsnitt i de sentrale forhandlingene; NOU 2001:17 "Om inntektsoppgjørene i 2000-2001" vedlegg2.

²⁰¹ Lærerorganisasjonene, representert ved AF-stat og Lærerlaget, forhandlet sammen med hovedsammenslutningene AF-stat, YS-stat og Akademikerne.

forhandlingene 4.mai, og Riksmeklingsmannen ble koblet inn.²⁰² Bruddet kom beleilig for forhandlingene mellom lærerne og staten i det at det ble gitt ekstra tid til å komme frem til enighet. Dette vil si at det var Riksmeklingsmannen som ledet forhandlingene etter dette, som nøytral part, og partene var pliktige til å møte.²⁰³ Partene er også underlagt frist-regler på til sammen 21 dager.²⁰⁴ Denne fristen er i utgangspunktet absolutt. Av og til varer meklingen lenger, men da utvidet med bare noen timer, til utpå natten eller morgenen etter at fristen er løpt ut, hvis det blir vurdert at en er nært en løsning. Dette var tilfellet i denne meklingen, og den 26.mai, på morgenen ble partene, AAD og hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag, enige om et meklingsforslag som gav et generelt tillegg på 5000 kroner på lønnstabellen i statlig sektor, på lik linje med oppgjøret i LO-NHO området.²⁰⁵ Som i LO/NHO området ble det også enighet om en femte ferieuke. Den skulle innføres med 2 dager i 2001, og 3 dager i 2002, med full lønnskompensasjon.

I et intervju i Aftenposten, noen dager før meklingsfristen gikk ut, lettet KUF-minister Trond Giske på sløret.²⁰⁶ Han sympatiserte med lærernes krav om høyere lønn, og pekte på lønn som det klart viktigste rekrutteringsmiddelet. Men han ønsket fleksibilitet i bruken av lærerressursene, slik at en kunne få mer undervisning ut av de ressursene som var tilgjengelig. Han viste også til OECD rapportene som viste at lønna til lærerne var lav, men det var også antall undervisningstimer. Slik sett var lønna per undervisningstime ikke spesielt lav. Hvis en økte antall undervisningstimer opp på OECD-nivået, ville det utgjøre tre timer mer i undervisning per lærer i uka. Dette ville kunne gi rom for 15% økning. Han understrekte at dette ikke var et forhandlingsutspill, men et tankeeksperiment, men fremholdt at en bedre ressursutnyttelse ville kunne gi økte lønninger uten at utgiftene økte. Reaksjonene fra lærerlederne er tilsynelatende undring.²⁰⁷ Helga Hjetland og Anders Folkestad forventet etter dette å bli kalt inn til møte med ministeren, for å drøfte slike muligheter. Begge hevdet at lærerne jobbet nok, og at det var urimelig å ta utgangspunkt i OECD-rapporten, da den sa lite om lærernes totale arbeidsbelastning. Anders Folkestad avslutter likevel med at det var

²⁰² Fra Lærerforbundet dokument 200000665-4 datert 12.mai 2000 - Møte møteprotokoll, fra møte mellom AAD og hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag 04.05.2000, signert forhandlingslederne.

²⁰³ Stokke 2003b, s166. Meklingsmannen har stor innflytelse på hvordan forhandlingene legges opp, og kan ta i bruk blant annet særmøter med partene. Stokke, 2003b, s167.

²⁰⁴ fristene er underlagt Arbeidstvistloven.

²⁰⁵ [NOU 2001:17 vedlegg 2](#), se "Oppgjørene i offentlig sektor".

²⁰⁶ Fra Aftenposten 21.05.2000, s10.

²⁰⁷ Fra Aftenposten 21.05.2000, s3.

positivt at statsråden i det hele tatt ga uttrykk for tanker rundt et lønnsløft og lønnsøkning for lærerne.

Som kommentar til dette skrev Dagblad journalist Stein Aabø, at Giske sine tanker, var interessante tanker, men at de kom på et tilsynelatende håpløst tidspunkt.²⁰⁸ Han viste til at faren ved slike uttalelser er at hvis lærerne fikk mistanke om at et eventuelt lønnsløft skulle betales av dem selv, kunne et anbefalt meklingsforsøk bli nedstemt av medlemmene.

I aftenpostens morgenutgave 26.mai ble det spekulert på utfallet av meklingen.²⁰⁹ Ble det streik eller ville et framlagt forslag bli anbefalt av organisasjonene? Avisen skrev at Kosmo, tre timer før fristen gikk ut for en meklingsløsning kl 24 25.mai, møtte forhandlingslederne, og luftet tanker om at lærerne kunne få en opptrappingsplan, som inkluderte effektivisering og produktivitetsøkning. Kl. 23 hadde AAD-ministeren ikke vært villig til å kommentere den pågående prosessen. Ved midnatt hadde meklingsmann Dag Nafstad opplyst at det var skjedd en betydelig tilnærming mellom partene. To dager tidligere hadde han sagt at han ikke var sikker på om det i det hele tatt var mulig å legge frem en skisse til løsning.

Gjennombruddet - på vei mot målet

26.mai la Riksmeklingsmannen fram en anbefalt skisse i det statlige tariffområdet, samtidig ble det også presentert et brev fra AAD-minister Jørgen Kosmo til Hovedsammenslutningene og Norsk lærerlag.²¹⁰ Dette brevet offentliggjorde innholdet i en intensjonsavtale inngått 19.mai mellom staten og hovedsammenslutningene/ Norsk Lærerlag.²¹¹ Brevet fra Kosmo fortalte at Regjeringa var innstilt på et samarbeid med lærerorganisasjonene om å utarbeide en ”3-årig handlingsplan tilpasset behovene i dagens og morgendagens skole”.²¹²

I denne Intensjonserklæringen, går det frem at den var blitt forhandlet frem på basis av stortingsmeldingen som Regjeringa Bondevik 1 la fram 29.oktober året før, AAD-utvalgets

²⁰⁸ Fra Dagbladet 23.05.2000, s2.

²⁰⁹ Fra Aftenposten 26.05.2000, s38.

²¹⁰ Brev fra ”Det Kongelige Arbeids- og administrasjonsdepartement” ved statsråd Jørgen Kosmo, ref. 00/200 datert 26.05.2000, signert Jørgen Kosmo.

²¹¹ Fra Lærerforbundets arkiv dokument 199901402.527.0 ”Intensjonserklæring” signert av forhandlingssjef i AAD, og lederne i hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag. Hovedsammenslutningene er LO-stat, AF-stat, YS-stat, Akademikerne og Norsk Lærerlag.

²¹² Brev fra AAD-minister Jørgen Kosmo.

rapport som ble lagt frem 11.januar 2000, og Stortingsvedtaket fra 2.mars 2000.²¹³

Hovedinnholdet i intensjonserklæringen var at lærerne var villige til ”*alternative og fleksible arbeidstidsordninger som gir bedre ressursutnyttelse og økt tilgjengelighet*”, og ”*at undervisningen organiseres slik at årsrammen for leseplikt i større grad skal styre det antall undervisningstimer lærerne faktisk utfører*”. I motytelse : ”*Det er partenes forutsetning at eventuelle gevinster som oppnås skal kunne tas ut i form av lønnskompensasjon, første gang med virkning fra 1.august 2000*”.²¹⁴ Dette betydde at hvis lærerne var villige til å jobbe mer fleksibelt skulle de få mer i lønn. Dette var kjernepunktene i Skolepakke 1. For at den skulle la seg realisere, måtte særavtalene om arbeidstid reforhandles.

Dette brevet som ble offentliggjort av Kosmo, forteller oss lite om hva lærerne konkret fikk i dette oppgjøret. Anders Folkestad uttalte til Skolefokus, som kommentar fremleggelsen av Skolepakka, at det på dette tidspunktet ikke var mulig å synliggjøre hva som lå i den, men at de kunne karakterisere Skolepakkeløsningen som et vendepunkt.²¹⁵ Ett av premissene for Skolepakke 1 var at innholdet, det som gikk på øket fleksibilisering og mer lønn, skulle forhandles etter de ordinære tarifforhandlingene. Det var den forbindelse gitt løfter underhånden om et større lønnstillegg.²¹⁶ Intensjonen lå klar, i intensjonsavtalen, men de enkelte avtalepunktene måtte forhandles frem i ettertid. Skolepakke 1 skulle være ferdig forhandlet innen 1.august 2000. Justeringer ut over dette i særavtalene, kunne også generere lønnskompensasjoner, etter hvert som de var forhandlet frem, og satt i verk.²¹⁷ Da forhandlingene om Skolepakke 1 var over, gav den i gjennomsnitt 27 500 kroner per lærerer, avhengig av stilling.²¹⁸ Da hadde lærerne sagt fra seg den utvidelsen av ferien som ble gitt

²¹³ Dette er Stortingsmelding nr.12 (1999-2000) ”...og yrket skal båten bera...”, vedtak gjort i Stortinget 2.mars basert på Innst.S.120 (1999-2000) KUF-komiteens innstilling til Stortinget angående foregående stortingsmelding, og ”Rapport fra partssammensatt utvalg..” avlevert 11.januar 2000

²¹⁴ fra intensjonserklæringen signert 19.mai- punkt 2 ”*For skoleåret 2000/2001 er partene enige om; - at det skal gjennomføres forsøk – også sentralt initierte forsøk – med alternative og fleksible arbeidstidsordninger som gir bedre ressursutnyttelse og økt tilgjengelighet. Dette skal føre til enklere organisering, bedre tilrettelegging av skolens undervisning og bedre fordeling av lærernes arbeidsoppgaver, økt grad av teamarbeid og gi elevene en bedre lærings situasjon. – at undervisningen organiseres slik at årsrammen for leseplikt i større grad skal styre det antall undervisningstimer lærerne faktisk utfører. – at arbeidsgiverne får større mulighet til å legge til rette for økt fleksibilitet vedrørende periodisering av undervisningen og til å omfordele undervisningstimer til andre pedagogiske oppgaver ved bortfall av disse. – økt grad av teamarbeid*”

²¹⁵ Fra Skolefokus nr 11, 2000 s4

²¹⁶ Rovde 2004, s303

²¹⁷ Særavtalene regulerer lærernes arbeidstid, og arbeidsfordeling i forskjellige bolker, som samlet utgjør lærernes arbeidstid.

²¹⁸ Fra KUF; ”*Pressemeling – Mer lønn til lærerne*” datert 30.juni. I følge NOU 2001:17, ble det til sammen gitt for 2000 oppgjøret, et tillegg på 5000,- kroner per 1.mai 2000, likt de andre forhandlingsområdene i statlig

andre arbeidstakerere, og godtatt å bruke mer av sin frie arbeidstid på skolen, til skolelederens disposisjon. Den økonomiske gevinsten var basert på fire elementer; 5000 kroner (ca 1,5 lønnstrinn) igjennom hovedtariffoppgjøret som var felles med alle ansatte i offentlig sektor, justeringsoppgjøret gav 9000 kroner (2 lønnstrinn), kompensasjon for ferie 4500 kroner (1 lønnstrinn), og resultatet av forhandlingene om øket fleksibilisering gav 9000 kroner (2 lønnstrinn).

Forklaringer og premisser

Giske sa i intervjuet jeg gjorde med han, at mye av arbeidet med første del av Skolepakkeavtalen, det vil si den som ble presentert 26.mai 2000, var ferdig da han overtok som minister i KUF etter Jon Lilletun, i mars 2000.²¹⁹ Hjetland bekrefter også at selv om det var med Arbeiderpartiet skolepakkeavtalene kom, var det Krf (Sentrumsregjeringen) som hadde lagt grunnlaget for at det kunne bli slik.²²⁰

I følge Helga Hjetland lå det, når selve forhandlingene startet, ikke noen åpenbare løsninger i dagen. En del kom på plass slikt som resultatene av utvalgsarbeidet som ble presentert 11.januar. Dette førte til at det under tariffforhandlingene 1.mai ble tatt inn nye forhandlingsbestemmelser for mer desentraliserte lønnsforhandlinger, det som i AAD-utvalgets rapport blir kalt preliminare forhandlinger.²²¹ I den innledende runden i tariffforhandlingene en natt i Lærerforbundet sine lokaler, var partene kommet i gang med formuleringene og var begynt å regne på kostnader.²²² I forhandlingene var forbundsstyrene fra organisasjonene, og en rekke byråkrater fra de involverte departementene inne i prosessene, ved å gå igjennom de avtaleforslag som måtte komme. Hjetland beskriver prosessen underveis som åpen og ærlig partene i mellom, men at det var viktig å holde dette skjult for pressen. At dette lot seg gjøre imponerte KUF-ministeren, og viste i følge han, både disiplin og lojalitet til det de forhandlet om.²²³ Dette gjorde det lettere å forhandle videre om skolepakkeavtalene. Dette var intensive og arbeidskrevende samtaler, der det var viktig at

sektor. Utover dette ble det gitt 2 lønnstrinn(3 ¼%) i de sentrale justeringene per 15.juli, fleksibilitetsavtalen gav ytterligere 2 lønnstrinn(3 ¼%) fra 1.august, og som kompensasjon for feriedagene i de andre sektorene, fikk lærerne ytterligere ett lønnstrinn (1 ½%) fra 1.januar. dette er beregnet å utgjøre rundt 6% økning per årsverk fra 1999 til 2000, hvorav endringen av særavtalen utgjør vel 1,4%.

²¹⁹ Fra intervju med Trond Giske

²²⁰ Fra intervju med Helga Hjetland

²²¹ Fra Intensjonserklæringa

²²² Fra intervju med Helga Hjetland

²²³ Fra intervju med Trond Giske

ikke bare at KUF, AAD og lærerorganisasjonene var enige, men dette var også noe de andre hovedorganisasjonene måtte kunne godta resultatet av. Det var et viktig poeng at ingen av forhandlingspartene skulle føle seg lurte i ettertid. Faren var at et oppgjør som opplevdes urimelig for de andre arbeidstakerorganisasjonene, ville kunne gi smitteeffekter, og føre til brudd i forhandlingene.

Partene var enige om målet, og viljen til å få i stand en løsning var sterk. Det vanskelige var å enes om tekst-formuleringer, og hva de ulike elementene i løsningen skulle koste.²²⁴ Dette gikk spesifikt på fleksibilisering i arbeidsdagen for lærerne, undervisningsmengde og feriekompensasjon.²²⁵ Derfor ble alle formuleringer analysert av alle parter, før en kom til en tekst en kunne enes om²²⁶. Det var viktig for lærerorganisasjonene å få til en tekst som i størst mulig grad forpliktet arbeidsgiveren.²²⁷ Formuleringer som både ville ”fange” arbeidsgiver i forpliktelser over for lærerne, og samtidig begrense hva en selv måtte gi. Til dette sier forhandlingssjefen i AAD, at det ble gitt maksimalt av det en kunne gi fra Regjeringas side. For AAD sin del var det et premiss at de var villige til å gi noe igjen, og at spørsmålet var å finne løsninger begge parter kunne leve med.²²⁸ Rent praktisk skulle avtalen gjennomføres i forskjellige faser, for å se hvordan dette ville fungere, i forhold til de intensjonene man hadde blitt enige om. Det lå som en sikkerhet i avtalen, at ”...de gevinster som oppnås kan tas ut i form av lønnskompensasjon. Lønnskompensasjon som følge av endringer per 1.august 2000 gis med virkning fra samme dato.”

Forholdet mellom Lærerlaget og LO-stat var viktig i disse forhandlingene. Helga Hjetland sier at det var like ofte i den avgjørende forhandlingsfasen at lederen i LO-stat var med i underhåndensamtaler med AAD-ministeren som Anders Folkestad.²²⁹ Morten Øye forteller, at på kvelden før partene offisielt ble enige, og Jørgen Kosmo sitt brev ble offentliggjort 26.mai, fikk han en telefon fra Helga Hjetland, med forespørsel om et uoffisielt møte.²³⁰ De møttes ti minutter etter, og Helga Hjetland sa til Øye at det var han som nå avgjorde om det ble en

²²⁴ Fra intervju med Anders Folkestad og Morten Øye

²²⁵ Fra telefonintervju med Anders Folkestad 11.10.2007

²²⁶ fra intervju med Per Engebretsen

²²⁷ Fra telefonintervju med Anders Folkestad 11.10.2007

²²⁸ Fra intervju med Per Engebretsen

²²⁹ Dette bekreftes også i intervju med Morten Øye

²³⁰ Helga Hjetland ringte til Morten Øye ut på kvelden, 25.mai 2000, og spurte om de kunne treffes, og de treftes for å spise middag, jfr. Morten Øye i intervju

skolepakkeavtale mellom staten og lærerorganisasjonene, eller om lærerne skulle ut i streik. Han bekrefter også at det før denne kvelden ikke avgjort om det ble en avtale. Ville alle parter være enige før meklingsmannen satte foten ned?

Men hvis intensjonserklæringen ble signert 19.mai, og ikke ved meklingsfristens utløp 25. eller 26.mai, hvorfor ble den da ikke offentliggjort da den var signert av alle forhandlingspartene? Jeg ser to grunner til det. For det første var ikke meklingen i det statlige tariffområdet ferdige, som vi har sett, før 26.mai. Dette gjorde at de ordinære tariffforhandlingene for lærerne sin del heller ikke var fullførte, i det at de i utgangspunktet forhandlet sammen, og elementene som nevnes i intensjonserklæringen kom som et tillegg til resultatene i de ordinære tariffforhandlingene. Den andre årsaken lå i det som Morten Øye hevdet, at man var ikke endelig enige før på kvelden/ natten 25.mai. Ser vi på de to dokumentene, ser vi at det er endringer i det som blir nevnt av lønn, i det siste. I intensjonserklæringen heter det; *”Gevinster ved endringer i særavtalene kan gis i form av lønnskompensasjon med virkning fra 1.august 2000.”* Ser vi på brevet fra Kosmo, heter det : *”Regjeringa er innstilt på at de gevinster som oppnås kan tas ut i form av lønnskompensasjon. Lønnskompensasjon som følge av endringer per 1.august 2000 gis med virkning fra samme dato.”*. Vi ser her at det er kommet en endring i teksten, som åpner opp for at alle gevinster som ble oppnådd kunne taes ut i lønnskompensasjon, ikke bare de som var forhandlet frem før 1.august 2000, altså en utvidelse av avtalens omfang fra 19.mai til 26.mai.

I følge Morten Øye var punktet der lærerne gir gjenytelse mot lønnskompensasjon en forutsetning fra LO sin side for å kunne godta en slik avtale for lærerne. Å få dette solgt inn i LO organisasjonen var ingen enkel sak, og da var det viktig å kunne argumentere med at lærerne gav igjen i form av øket arbeidsmengde, avkall på ferie utvidelse og lignende. Det var et premiss fra LO sin side, at det som i det endelige resultatet skilte seg mest ut i forhold til hva de andre arbeidstakerne i LO fikk, måtte forhandles om utom selve hovedtariffoppgjøret.

Det er lite, per 1.august, som peker i retning av en skolepakke 2, utenom at det skulle arbeides frem en 3-årig handlingsplan (jfr. Intensjonserklæringen). Som vi har sett tidligere var øket arbeid mot lønn, det som kunne bidra til å løse statens sitt problem; rekrutteringskrisen i

skolen. Dette var også betingelsene fra staten sin side for å gå inn på en slik avtale.²³¹ Et rent lønnsløft, uten gjnytelser ville ikke la seg gjennomføre. Lærerne har i Skolepakke 1 fått, og gitt relativt lite i forhold til det som kommer frem som premisser fra staten og LO/LO-stat. I likhet med underhåndenløftene om at det skulle ligge penger i dette overfor lærerne, er det naturlig å anta at det også var gitt underhåndenløfter fra lærerorganisasjonene sin side om gjnytelser i forhold til øket arbeidsmengde, som ville være lærernes bidrag til staten. At en gjnytelse i form av effektivisering lå til grunn bekreftes av alle de involverte parten jeg har intervjuet, selv om det ikke foreligger noe skriftlig materiale som presiserer dette. Det er naturlig å trekke den slutningen at samtidig som det ikke ville være mulig å få aksept for et lønnsløft til lærerne uten gjnytelser, var det også problematisk for lærerorganisasjonene å få aksept for effektivisering. Det vil være nærliggende å anta at akkurat denne delen av helhetsløsningen ble skjøvet frem i tid, til forhandlingene om Skolepakke 2. Mens Skolepakke 1 var avhengig av å h flertallet av lærerne i ryggen, var dette ikke nødvendig for Skolepakke 2. I Skolepakke 1 er lærernes gjnytelser først og fremst knyttet til det som går på fleksibilisering. Målet for tariff perioden på 10 lønstrinn ekstra for tariffperioden fra lærerorganisasjonene sin side, er heller ikke oppnådd her. Dette styrker at dette var noe partene var enige om skulle komme i en skolepakke 2.

Skolepakkeavtalen, var et uvanlig grep, som i seg selv gjorde prosessen komplisert. Dessuten skulle avtalen godtas av medlemmene i lærerorganisasjonene, og de andre hovedsammenslutningene i uravstemningene. Blant disse var LO-stat den største og viktigste. Ikke bare skulle organisasjonene være enige, det vil si godta et bedre oppgjør for en annen gruppe, men en forkasting nederlag i uravstemningene ville ha utløst omfattende streiker. En eventuell forkasting fra lærerne ville ha nullstilt store deler av prosessen. Produktet måtte være salgbart overfor alle parter. For de andre organisasjonene i det statlige tariffområdet ville en gavepakke til lærerne kunne bli brukt som argument for egne lønnskrav. Det var således viktig at resultatet av de videre forhandlignende mellom KUF og lærerorganisasjonene ikke var ferdige før verken medlemmene i de andre organisasjonene, eller lærerorganisasjonen hadde stemt over meklingsforslaget

²³¹ Fra intervju med Per Engebretsen

...så var det opp til lærerne

Anders Folkestad uttalte 26.mai til Skolefokus, at selv om selve skolepakken var vag, kunne lærerne stole på at det lå betydelige økninger i lønna i den.²³² I følge Folkestad hadde organisasjonene sin strategi virket. Lærerorganisasjonene hadde lyktes i å manøvrere dette til en forpliktende avtale gjennom ”*politisk oppmerksomhet gjennom argumentasjon, dokumentasjon og aksjon*”. På spørsmål om hva det kunne forventes at lærerne måtte gi, sa Folkestad at det var uvisst, men at ressursutnyttelse, fleksibilitet og effektivisering, lå generelt i dagen i offentlig sektor. Her nevnte Folkestad noe som var kontroversielt for mange lærere og som førte til kritikk mot avtalen fra flere medlemmer i de to organisasjonene. Folkestad hevdet at det blant lærerne var det en del frykt for endringer, men at endringer også kunne være positive. Til syvende å sist måtte lærerne stole på lederne sine.²³³

En aksjonsgruppe med lærere fra Oslo-skolene, argumenterte imidlertid for at medlemmene burde stemme nei til forslaget. De hevdet at tilbudet var for dårlig og at det var for stor usikkerhet i forhold til skolepakkedelen. ”*Vi har fått et tilbud på kanskje 20 000 kroner. Kravet var 50 000 kroner*” Aksjonsgruppa som var sammensatt av medlemmer fra både Lærerlaget og Lærerforbundet, hevdet videre at skolepakken ikke var en del av tariffoppgjøret, og at den dermed ikke inngår i avstemningsgrunnlaget. Hovedankepunktet ser ut til å være at den usikkerheten som var knytt til effektiviseringskravene i intensjonserklæringa satte lærerne i en gisselsituasjon. Poenget er velbegrunnet, da medlemmene skulle ha avgitt stemme før 21.juni, mens avtaleinnholdet først var klart 30.juni. Det var derfor stor usikkerhet i hva en reelt stemte over. Et ja her, ville i praksis være et ja til resultatet av kommende forhandlinger, uavhengig av resultat.

I medlemsbrevet som gikk ut fra Lærerforbundet i forkant av uravstemningen, presenteres tariffoppgjøret, kompensasjoner for ferie og det man mente lå i skolepakken. Det ble oppfordret til å stemme ja, fordi at dette resultatet gav et generelt godt oppgjør ut i fra rammene som på forhånd var satt for oppgjøret. Sammen med den økonomiske kompensasjonen for ferie, og potensialet i skolepakkeforhandlingene, ville dette kunne bety en økning på mellom 20000 og 30000 kroner per 01.01.2001. Det ble lagt vekt på at

²³² Fra Skolefokus nr.11 2000, s4

²³³ Fra Skolefokus nr11, 2000 s 9-10

leseplikten ikke ville bli reforhandlet dette skoleåret. Den hadde de klart å holde utenfor. Men det var imidlertid klart at både skolepakke delen, og konverteringen av ferie til penger, var avhengig av at medlemmene stemte for meklingsforslaget. Så selv om dette var to separate deler, atskilt i to forskjellige forhandlinger, var de ubønhørlig knyttet til hverandre, og lærerne hadde bare mulighet til å stemme over det første forhandlingsresultatet. Uravstemningen gav flertall for meklingsforslaget, og dermed Skolepakkeavtalen.²³⁴

Uansett hva ulike deler av lærerstanden måtte mene om prosess og gjenytelser, var lærerlønna nå blitt betydelig oppgradert i forhold til det den hadde vært før dette oppgjøret og betydelig høyere enn for 3 år siden. Etter at resultatene av meklinga og de påfølgende forhandlingene dette året var over gikk prosessen over i en mer åpen prosess. De hemmelige forhandlinene med AAD og KUF var over og det partene hadde arbeidet mot, skolepakkeavtalen, var offentliggjort og første del sluttforhandlet. At lærerne skulle få ytterligere lønnsheving, var avtalt, men med forutsetning av at lærerne underviste mer, det vil si en bedre ressursutnyttelse av de 1717,5 arbeidstimene som utgjorde lærernes arbeidsår.²³⁵ I Skolepakke 1 gikk avtalene som vedrørte arbeidsdagen, på endringer i blant annet rektors mulighet til å disponere den arbeidstiden som var innen avtalt arbeidstid i en mer fleksibel retning, ikke i øket undervisningsmengde/leseplikt.²³⁶ Dette betyr at rektor kunne organisere skoledagen i undervisningsblokker av ulik lengde gjennom skoleåret. Her var intensjonen at man skulle kunne legge opp undervisningen slik skolelederen/rektor fant det hensiktsmessig. Det var en forutsetning at det ble gitt nok tid til den enkelte lærer, i løpet av den enkelte arbeidsdag til praktisk tilrettelegging av undervisningen. Endringen dette året var at lærerne hadde plikt til å være på skolen i større grad, enten de underviste eller ikke. Det lå altså ikke noe her som uttrykte at lærerne skulle undervise mer, men at de hadde en øket tilstedeværelsesplikt. Den tiden lærerne hadde hatt innen årsverket på 1717,5 timer, som de hadde kunnet disponere fritt, enten på skolen eller som hjemmearbeid ved kjøkkenbordet, var her borte. Flexibiliseringen lå i at lærerne skulle være mer tilgjengelige på arbeidsplassen, overfor arbeidsgiver, men for arbeidet som helhet gikk det i motsatt retning. Den frihet som lå i et den fleksible arbeidsdagen var blitt redusert.

²³⁴ Fra Dagens Næringsliv 26.06.2000 s14

²³⁵ Fra Lærerforbundet dokument 2000/000/86 datert arkiv 03.07.2000 "Særavtale om arbeidstid for undervisningspersonalet i skoleverket – vedlegg til protokoll av 30.06.00", fra forhandlinger mellom partene

²³⁶ Et viktig punkt her er at dette ikke skulle medføre en byråkratisering av organiseringen jfr. 3.merknad til nevnte særavtale

Endringer i lærernes organisering

Organisasjonsbildet var nå i endring på to plan. Gjennom samarbeid hadde Lærerlaget og Lærerforbundet oppnådd mer enn det fleste trodde var mulig. En sammenslåing av Lærerlaget og Lærerforbundet hadde vært et ønsket for begge de to organisasjonene fra henholdsvis høsten 97 og våren 98. Ved forrige hovedtariffoppgjør, i 1998, opptrådte lærerorganisasjonene delt. Lærerlaget godtok resultatene av forhandlingene, mens Lærerforbundet gikk til streik sammen med de andre medlemsorganisasjonene i AF. Denne konflikten opplevdes av mange lærere som meningsløs, og opinionen opplevde en splittet lærerstand. Skulle en nå frem i videre lønnskrav, måtte en stå samlet. Arbeidet med å følge opp landsmøtevedtakene fra 97 og 98, startet med en felleserklæring fra lærerorganisasjonene sine ledere i mars 1999. Behovet for øket slagkraft i saker som opptok lærerne og ønsket om en mer samordnet og fremtidsrettet lønnspolitikk, stod sentralt.²³⁷

Samarbeide hadde etter dette som vi har sett båret frukter, og arbeidet kunne intensiveres etter at skolepakkeavtalens første del var i boks. Arbeidet overfor egne organisasjoner ble også mer ensrettet i at en kjørte identiske saksfremlegg og innstillinger til vedtak i begge organisasjoner.²³⁸ Organisasjons ledelsene ble fikk fullmakter, fra sine tillitsvalgte, til å gjøre det videre arbeidet. Resultatet skulle så legges frem til rådgivende uravstemning i de to forbundene i løpet av våren 2001. Det ble også anbefalt at sammenslåingen skulle ha virkning fra 1.januar 2002. Uravstemningen i begge organisasjonene gav stort flertall for sammenslåing, og endelige godkjennelsen av sammenslåingen ble gjort 13.juni 2001 med overveldende flertall.²³⁹

AF var vedtatt oppløst, 21.juni 2000, før Skolepakke 1 var ferdig forhandlet.²⁴⁰

Lærerforbundet hadde siden stiftelsen i 1994 tilhørt hovedorganisasjonen AF. I løpet av den tilbakelagte tariffperioden, hadde Lærerforbundet vektet sitt forhold til AF opp mot samarbeidet med Lærerlaget. AF sitt mål hadde vært å gi utdanningsgruppene høyere lønn, men tallene viste at i løpet størstedelen av organisasjonen sin historie hadde dette ikke lyktes. Før oppløsningen, var AF blitt betydelig svekket ved at flere tunge medlemsorganisasjoner

²³⁷ Fra Lærerlaget, dokument 199900379-10, saksfremlegg til landsstyret i Lærerlaget, sendt ut 29.10.2000

²³⁸ Samme som over

²³⁹ Fra NTB 13.06.2001, I Lærerforbundet stemte 150 av 161 landsmøtedelegater for, og i Lærerlaget stemte 170 av 183 for.

²⁴⁰ Bergh og Nilsen, 2004 s 221

hadde gått ut av AF, og stiftet det nye Akademikerne.²⁴¹ Streiken i 1998, hadde i hovedsak vært en AF-streik og ikke en lærerstreik, men hadde stilt lærerorganisasjonene på hver sine side i konflikten. Denne streiken skulle også bli AF sin siste, og Lærerforbundet sine prioriteringer gikk nå i retning en ny stor lærerorganisasjon sammen med Lærerlaget. En ny lærerorganisasjon i AF var ikke aktuelt.²⁴² 21.juni 2000 ble det avgjort at AF skulle oppløses med virkning fra 1.juli 2001.²⁴³ I kjølvannet av dette vedtaket ble det samme høst arbeidet for en ny hovedorganisasjon basert på den nye lærerorganisasjonen, Norsk Sykepleierforbund (NSF) og Politiets Fellesforbund.

Lærerlaget sitt samarbeid med LO gjennom 20 år, hadde i siste instans vært fruktbart, og gitt uttelling i form av avgjørende støtte i skolepakkeprosessen. At LO hadde et håp om at lærerlaget skulle bli en del av LO-familien var ikke noe nytt, og overraskelsen var derfor stor for LO-ledelsen da det ble kjent at den nye lærerorganisasjonen ville gå sammen med NSF og Politiets fellesorganisasjon, i en ny hovedorganisasjon. Morten Øye ble overrasket, og følte dette som et svik, etter den støtten de hadde gitt i skolepakkeprosessen.²⁴⁴ For Gerd Liv Valla var dette også uventet.²⁴⁵ Det var et håp om at lærerne ville velge LO, som de siste årene hadde lagt større vekt på viktigheten av at de langtidsutdannede skulle få skikkelig lønn. Men det lå ikke noen forutsetninger, i retning av LO-tilhørighet, i den støtten som ble gitt i skolepakkeprosessen.²⁴⁶

Den nye hovedorganisasjonen fikk navnet Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon(UHO), senere UNIO, og fikk en hovedtyngde av høyt utdannede i offentlig sektor. Organisasjonen ble stiftet 10.desember 2001.²⁴⁷

²⁴¹ Bergh og Nilsen, 2004 s191 og s200

²⁴² Bergh og Nilsen, 2004 s216

²⁴³ Bergh og Nilsen, 2004, s221

²⁴⁴ Fra intervju med Morten Øye

²⁴⁵ Fra telefonintervju med Gerd Liv Valla 29.10.2007

²⁴⁶ Fra telefonintervju med Gerd Liv Valla 29.10.2007

²⁴⁷ Heiret 2003b s232

Mot målet (et slutførende samarbeid)

Den videre prosessen skilte fra den foregående, ved at det nå var blitt en åpen prosess, der aktørene er tydelige og målet lå åpent i intensjonserklæringen.

18.januar 2001 ble nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe, som skulle gå igjennom særavtalene for undervisningspersonalet i skolen, og legge frem forslag om endringer.

Før dette var frustrasjonen over fylkeskommunene sin håndtering av de nye arbeidstidsordningene, etter Skolepakke 1, blitt betydelig i organisasjonene som truet med å bryte samarbeidet med KUF.²⁴⁸ Et resultat av den nye arbeidstidsavtalen var bedre og effektiv utnyttelse av lærernes arbeidstid. Lærerorganisasjonene hevdet at fylkeskommunene så dette som en mulighet til å kutte i skolebudsjettene. Lærerorganisasjonene på sin side at det man sparte skulle gå til å bedre undervisning. Flere eksempler viste at penger i enkelte fylkeskommuner nå ble flyttet fra skole til for eksempel helse.²⁴⁹ For lærerne sin del førte dette til at misnøyen med de inngåtte avtalene om øket fleksibilisering var blitt betydelig. Fornyelsen av skolesektoren, som skulle komme som et resultat, stod med dette i fare.²⁵⁰ Trond Giske støttet lærerne i misnøyen, og uttalte at han var opprørt over hvordan de nye avtalene ble praktisert. Han ville sende ut brev til kommuner og fylker for å orientere om hva som lå i avtalen mellom staten og lærerne, men samtidig innrømmet han at det var lite han kunne gjøre konkret for å hindre dette, til tross for at de hadde fått kompensert for de økte lærerlønningene.²⁵¹

Samarbeidet var likevel ikke verre enn at forsøksordningene, som ble vedtatt i intensjonsavtalen, ble forberedt. En rekke skoler hadde meldt sin interesse, for å prøve ut nye måter å organisere skoledagen på for både lærere og elever.²⁵² Dette var frivillige arbeidstidsforsøk som skulle initieres for hele skolesektoren først i 2003. Målet var å prøve ut ulike måter å organisere arbeidsdagen på for lærerne. Her kan vi se at gjennomføringen av

²⁴⁸ Fra Kommunal Rapport 10.01.2001

²⁴⁹ Fra Aftenposten 10.01.2001 s21

²⁵⁰ Fra Aftenposten 10.01.2001, s21. De endringene som det ble lagt opp til i skolepakkeavtalens første del, og som følges opp i andre del, går inn i regjeringens prosjekt om fornyelse av offentlig sektor. Fornyelsen av offentlig sektor blir av statsminister Jens Stoltenberg, brukt som et eksempel på hvordan hele offentlig sektor kan fornyes.

²⁵¹ Fra Aftenposten 10.01.2001 s21- av eksempler på kutt nevnes Rogaland Fylkeskommune som har kuttet 27 millioner i undervisningsbudsjettet. Over halvparten med henvisning til arbeidstidsavtalen.

²⁵² Fra NTB 22.03.2001

skolepolitikken ligner tiden før Hernes, i at endringer blir prøvd ut før de innføres generelt. Innholdet gikk blant annet ut på at lærerne skulle ha mer bundet arbeidstid og dermed være mer tilgjengelige for elevene. Den tradisjonelle leseplikten skulle erstattes med bunden og ubunden tid for lærerne. Den bundne tiden skulle brukes til undervisning, og den ubundne skulle lærerne styre selv. En forutsetning for lærerorganisasjonene, var at disse forsøkene skulle kunne generere høyere lønn. Et mer kontroversielt forsøk i dette, var å innlemme skolefritidsordningen(SFO) som en del av skoleundervisningen, for å få en helhetlig organisering av skoledagen.²⁵³

Den første runden i forhandlingene foregikk 3.mai.²⁵⁴ Disse fortsatte utover natten uten resultater. Etter en middag på en restaurant i Oslo noen dager senere hadde Helga Hjetland og Trond Giske en skisse til avtale på en serviett.²⁵⁵ Denne skissen til løsning ble presentert på et mellom de to lærerorganisasjonene, og konklusjonen var at det måtte bli brudd i forhandlingene. Bakgrunnen var at ble det uttrykt stor uro over at forhandlingene gikk for fort frem i forhold til hva medlemmene tenkte og da ville godta, og at den gav for lite. Etter dette møtet tok lederne i lærerorganisasjonene kontakt med Giske for å bryte forhandlingene. Skolepakke 2 ble da liggende åpen, og en viktig del av skolepakkeavtalen som helhet, var uavklart. I følge Giske var Skolepakke 1, i liten grad basert på gjenytelser fra lærernes side.²⁵⁶ Brorparten av Skolepakke 1 kom gjennom tariffoppgjøret, feriekompensasjon og fleksibilisering, mens Skolepakke 2 skulle være en ren gi og ta situasjon. Dette måtte vises både overfor andre lønnstakergrupper, og Stortinget.²⁵⁷ Dette var i følge Giske et betydelig stykke arbeid. Lønna skulle opp, uten at det skulle koste staten noe, og lærerne på dette tidspunktet ikke villige til å gi det som trengtes.²⁵⁸

I slutten av august truer Anders Folkestad Giske med arbeidsretten. Striden ligger i at en ikke er kommet videre i skolepakkeforhandlingene. Folkestad hevder at KUF og statsråd Giske

²⁵³ Fra NTB 22.03.2001 og Dagbladet 24.03.2001. Dette ble møtt med sterk kritikk fra opposisjonen på Stortinget. Argumentet var delt, dels ble dette sett på som en snikinnføring av heldagsskolen, delvis var det problematisk i det at SFO er forelderfinansiert. Frykten var at foreldrene ville bli tvunget til å benytte seg av et frivillig tilbud som kostet penger.

²⁵⁴ Fra intervju med Trond Giske

²⁵⁵ Fra intervju med Trond Giske, bekreftet av Helga Hjetland

²⁵⁶ Fra intervju med Trond Giske

²⁵⁷ Fra NTB 25.04.2001

²⁵⁸ Giske var på reise i Kina, under deler av dette, og forteller om store telefonregninger som en følge av dette, men at det tilslutt strandet på at lærerne ikke var klare til å gi nok til at det var økonomi til en skolepakke 2.

ikke er villige til å følge opp den treårige handlingsplanen(intensjonserklæringen) som ble vedtatt året før, og løper fra sine løfter om å trappe opp lærerlønningene. Problemet ligger i at rektorene skal bestemme lærernes undervisningstid og den tiden lærerne er på skolen.²⁵⁹ Det har vært forhandlet i flere måneder og Giske svarte at han ville innkalle til et møte for å drøfte problemene, og mistenker Folkestad å sette dette på spissen 14 dager før stortingsvalget.

Skolepakkene fullføres

Skolepakke 2 var ferdig forhandlet 13.oktober 2001. Arbeiderpartiet hadde tapt valget den 10.september og det ble etter hvert klart at Trond Giske skulle gå av som KUF-minister og en regjering dominert av Høyre ville overta. Dette skjedde 6 dager etter at avtalen var inngått mellom KUF-minister Trond Giske. Dette var ikke tilfeldig. Regjeringsskiftet ble pressmiddelet som førte partene tilbake til forhandlingsbordet. Frykten var tilstede for at et resultat forhandlet frem med en Høyre-dominert regjering, ville bli dårligere enn det en kunne oppnå med Arbeiderpartiet. Både den da avtroppende KUF-minister Trond Giske og Helga Hjetland mente dette var reelt, og derfor motiverte dette partene til å komme fram til en avtale. Det Hjetland fryktet mest med et regjeringsskifte var en overføring til KS.²⁶⁰ Det vil være riktig å anta dette da Høyre sammen med Fremskrittspartiet, under KUF-komiteens arbeid med Rekrutteringsmeldinga la frem forslag om overføring av forhandlingsansvaret til KS, noe som ikke fikk flertall.

Avtalen som ble klar 13.oktober, var i grove trekk klar på et tidligere tidspunkt.²⁶¹ Den største forskjellen mellom skissen som ble laget i mai og resultatet i oktober, var at lærerorganisasjonen fikk forhandlet frem en bedre avtale for seniorlærerne, enn det som lå i skissen.

Den 2.oktober åpnet lærerorganisasjonene, Norsk Lærerglag og Lærerforbundet, sin stiftelses kongress og KUF- ministeren var invitert til å holde tale. Senere på kvelden ble Giske, Hjetland og Folkestad enige om å ta opp igjen forhandlingene som hadde brutt sammen

²⁵⁹ Tvisten dreier seg om lærernes tid til forberedelse og oppfølging av undervisning. Rektor kunne bestemme hva som ble regnet som undervisning, eller andre gjøremål, i lærernes arbeidstid. Dette kunne gi redusert tid til forberedelser, og øket undervisningsmengde. Dette førte til det lærerorganisasjonene kalte misbruk.

²⁶⁰ Fra e-post fra Helga Hjetland 27.08.2007

²⁶¹ Fra intervju med Helga Hjetland, og intervju med Trond Giske

tidligere på året. I følge Giske ble disse samtalene krevende. Men det var enighet i hva resultatet skulle bli.²⁶² Giske sier at både Hjetland og Folkestad var innstilt på at hoveddelen av lønnsløftet denne gangen skulle betales for i form av øket leseplikt, men at det var viktig for dem at staten bidro økonomisk. Bidraget kom ved at Regjeringa gav penger til en seniorpakke som skulle brukes til å motivere de eldre lærerne til å være lenger i yrket. Dette skulle gjøre det lettere å ”selge” inn øket leseplikt overfor medlemmene. Selv om dette resultatet ikke skulle opp til uravstemning i organisasjonene, var det likevel viktig at lærerne hadde fått noe i tillegg, som kostet staten, ikke bare egenfinansiert lønnsøkning. Denne delen av den samlede skolepakkeløsningen var ikke underlagt bestemmelsene om tariffrevisjon, men var endinger i særavtalene mellom staten og lærerne.

Hjetland fortalte i intervjuet jeg hadde med henne, at det som kompliserte samtalene denne gangen, var det faktum at Giske skulle gå av som minister. Spørsmålet var om en avtroppende minister kunne overlate en så stor regning til neste regjering. Løsningen lå i å ta kontakt med politikere som skulle overta. Det var etter hvert klart at Krf ville bli en del i denne nye Regjeringa, og Krf var i samtaler med Høyre og Venstre om å danne en borgerlig regjering, basert på disse tre partiene.²⁶³ Det var Krf-toppene Einar Stensnes, Dagfinn Høybråten, Jon Lilletun og Kjell Magne Bondevik forhandlingspartene tok kontakt med.²⁶⁴ Einar Stensnes uttalte i telefon samtale, at denne frykten for en dårligere avtale med en kommende regjering var reell, også fra Krf sin side.²⁶⁵ Det er naturlig å anta at Krf som viktig part i forhandlingene om en skolepakkeløsning, hadde et ønske om at lærerne skulle få en god avtale, i henhold til det arbeidet som var lagt ned i forberedelsene til skolepakkeavtalene av blant andre Jon Lilletun og Kjell Magne Bondevik. Dette vises også i at det var Krf sine ledere som fikk henvendelsen fra Folkestad, Hjetland og Giske og Krf godtok det som skulle bli resultatet av forhandlingene mellom Giske og lærerorganisasjonene.

Lærerne fikk i lønsmessig uttelling, tre lønnstrinn som skulle effektueres i løpet av 2002. Første lønnstrinn per 1.januar 2002, og de neste to per 1.august 2002. Motytelsen, eller

²⁶² Fra intervju med Trond Giske: han har notert seg at for 9.oktober, at de holdt på til klokken 5 om natten til 10.oktober.

²⁶³ Forhandlingene om å danne en ny borgerlig regjering startet tirsdag 02.oktober, og denne ble presentert for Kongen i Statsråd 16.oktober. Samme dag fikk også Stoltenberg sin regjering innvilget sin avskjedssøknad.

²⁶⁴ Kjell Magne Bondevik har bekreftet at det var slik kontakt. I e-post fra Kjell Magne Bondevik 20.09.2007.

²⁶⁵ Fra telefonsamtale med Einar Stensnes 18.09.2007

finansieringen, var at antall undervisningstimer skulle opp med til sammen 4%. Dette tilsvarte 38 undervisningstimer i året, eller en time per uke. Tiden til organisert møtevirksomhet ble redusert med 40 timer (tatt fra den tradisjonelle 190-timers rammen). Det kan se ut som at 38 timer mer undervisning utlignes med 40 timer reduksjon i møtevirksomhet, men legger en til forberedelsestiden blir det ikke en slik utligning. Det kan på bakgrunn av manglende kompensasjon i forberedelses tid, se ut som at det her ligger en effektiviserings til grunn for denne endringen.²⁶⁶ Senior pakken gav redusert leseplikt på 2 prosent, i forhold til undervisningsmengden før Skolepakke 2 avtalen ble inngått, for lærere over 58 år.²⁶⁷ Dette gav i forhold til den økningen som kom for de yngre lærerne på 4%, en reduksjon på 6%. Bakgrunnen for seniorpakken var at hver femte lærer over 50 år sluttet i yrket av helsemessige årsaker.²⁶⁸

Dette var avslutningen på skolepakkeløsningen, som skulle gå over tre år, initiert i intensjonserklæringen underskrevet av partene 19.mai 2000 og offentliggjort med Kosmo sitt brev fra 26.mai 2000. Målet var å løse både rekrutteringskrisen som man så for seg ville øke betydelig i omfang de neste årene og øke lønna til lærerne. Det var økningen i undervisningsmengde, som bidro mest til å løse rekrutteringskrisen, fordi antall årsverk i skolen ble redusert med 3000, fra 88 000 årsverk til 85 000. Dette var det som kostet lærerne mest og som nok også var mest kontroversielt. Det faktum at det ble brudd i samtalene om en lignende løsning tidligere på året, vitner om at dette satt langt inne, om ikke hos lærerorganisasjonene, så i alle fall hos lærerne. Det som tilslutt skulle få dette i havn var at det kommende regjeringsskiftet la på forhandlingspartene, som gjorde at lærerorganisasjonene på vegne av medlemmene godtok øket undervisningsmengde som en del av avtalen. Helga Hjetland og Anders Folkestad sendte ut et brev den 13.oktober til de tillitsvalgte, der de medgikk at et forhandlingsresultat oftest inneholder både positive og negative elementer, men at dette var en historisk sjanse til å oppnå et løft på ytterligere tre lønnstrinn.²⁶⁹ De tre lønnstrinnene gav til sammen 15 000 mer i lønn.

²⁶⁶ Utviklingen de siste 20 årene har gått i retning av en mer komprimert arbeidstid, dvs. at arbeidstakere arbeider mer effektivt innen de samme timerammene. Dette har også vært en forutsetning fra arbeidsgiver siden ved arbeidstidsreduksjoner. Jf. Trond Erlien sin masteroppgave i Historie ved UiB "Kampen om tiden – *Arbeidstidens utvikling fra 1977 til 2006*" vår 2007

²⁶⁷ Fra brev, med vedlagt faktablad, sendt til Lærerforbundet og Lærerlaget sine tillitsvalgte 13.10.2001, signert lederne Helga Hjetland og Anders Folkestad

²⁶⁸ Fra intervju med Trond Giske

²⁶⁹ Brev til tillitsvalgte 13.10.2001

Resultatene av skolepakkeprosessen

Sett i forhold til rekrutteringsproblematikken, var det da kommet på plass tre hovedincentiver til å redusere lærermangelen.

- 1) I Skolepakke 1 som var ferdig forhandlet 30.juni 2000, var det øket lønn for lærerne som skulle motivere til både å bli værende i yrket, til å velge læreryrket for de som skulle velge seg utdanning. Lønna gikk i denne omgang opp med i gjennomsnitt 27500 kroner til sammen 6,5 lønnstrinn som var fundert på:
 - 5000 kroner i hovedtariffoppgjøret (ca 1,5 lønnstrinn)
 - 9000 kroner i justeringsoppgjøret (2 lønnstrinn)
 - 4500 kroner i feriekompensasjon (1 lønnstrinn)
 - 9000 kroner for ny arbeidstidsavtale (2 lønnstrinn)

De to neste incentivene lå i Skolepakke 2

- 2) Skolepakke 2 reduserte behovet for antall årsverk i skolen med 3000 hele årsverk, fra tidligere 88 000 til 85 000. Dette gav lærerne ytterligere tre lønnstrinn, eller 15 000 kroner opp i lønn. Reduksjonen i antall årsverk minsket det umiddelbare behovet for lærere, noe som også reduserte behovet for ufaglært i skolen. I tillegg ble skolelederne(rektorene) på lagt 25 timer undervisning per år, som bidro ytterligere til dette. Dette skulle skje innen 1717,5 timers-rammen per år, slik at selv om undervisningsbyrden økte, skulle ikke samlet antall timerressurser per lærer øke. Altså en økning i arbeidsmengde, ikke økning i arbeidstid.
 - Ca 5000 kroner i kompensasjon for øket arbeidsmengde per 1.januar 2002
 - Ca 10000 kroner i kompensasjon for øket arbeidsmengde per 1.august 2002
- 3) Senior pakken gav 6% mindre undervisningsplikt for lærere over 58 år, etter dette, samtidig som de fikk samme lønnsstigning som sine yngre kolleger.

Det lønsmessige regnestykket etter at Skolepakke 2 var ferdig, utover resultatet av tariffoppgjøret for 2002, hadde gitt en uttelling på nærmere ti lønnstrinn for til sammen 85 000 årsverk i grunnskole og videregående skole. I tillegg til dette kom seniorpakkene, med redusert arbeidsmengde for lærere over 58 år. Motytelsene var i første omgang at rektor stod friere til å disponere lærerkraftene, i samsvar med målene om øket fleksibilisering og bedre

utnyttelse av lærerårsverket. I neste omgang, måtte lærerne undervise 4% mer, innen det fastsatte arbeidsåret på 1717,5 timer.

Det har etter begge skolepakkene kommet frem kritikk av avtalene. Noe av kritikken lå i avstemningsgrunnlaget ved uravstemningen sommeren 2000, da lærerne stemte for en avtale de ikke kjente innholdet av. Men hovedvekten er på Skolepakke 2, med øket undervisningsmengde. Tallene er tydelige; 4% øket undervisningstid, uten tilsvarende forberedelsestid, mot en lønnsøkning tilsvarende 9,5 lønnstrinn. Et viktig moment her er at dette skulle avtales innen det som, for andre statlige arbeidstakere var rammen for normalarbeidsdagens årsverk, 1717,5 timer i året, altså ikke en reell økning i arbeidstid. Et viktig moment er at det arbeidet som ble gjort før, nå skulle gjøres med færre lærere.

Det har ikke skjedd verken før eller siden at en så stor gruppe ansatte i det statlige tariffområdet kan se tilbake på en tilsvarende tariffperiode som det lærerne kunne. Resultatet lå tett opp til de krav lærerorganisasjonene stilte overfor staten for tariffperioden 2000-2002. Lærerorganisasjonene sine krav for tariffperioden var på 10 lønnstrinns økning i lønna.²⁷⁰ Dette var resultatet av et arbeidet de to store lærerorganisasjonene hadde lagt ned i den stortingsperioden som hadde gått. Lærerorganisasjonene hadde klart å mobilisere et uvanlig antall aktører for sin sak. Et samlet Storting, to velvillige regjeringer, LO samt de andre hovedsammenslutningene. I siste omgang hadde alle gjort sitt for å få dette til. Frem til forsommeren 2000 var dette prosesser som foregikk i det skjulte. De som visste om prosessen var de som var direkte involverte, det vil si et svært begrenset antall²⁷¹ ledere og politikere på topplan. Denne mobiliseringen er et klart premiss for at dette skulle kunne gå. Hovedincentivet, lå i rekrutteringsproblematikken, og dette gav lærerne et viktig argument for at lønna måtte opp.

²⁷⁰ Del 2 av skolepakke 2; 2 lønnstrinn fra 1.august, kom formelt sett inn under neste tariffperiode, men tariffoppgjøret for dette året var ikke regnet med i sluttstykket, da denne delen var en ren byttehandel, undervisningstimer mot lønn.

²⁷¹

5 Konklusjon

Utgangsspørsmålet for denne oppgaven har vært: *”Hvordan var det mulig å gi lærerne et lønnsloft på 23,5% i løpet av to år?”* Dette har jeg angrepet på to måter. Først så jeg dette i lys av de lange linjene, forhandlingsystemet og det korporative systemet, og hvordan disse systemene var lagt opp og fungerte frem til skolepakkeprosessen startet. Kom skolepakkeavtalene på grunn av eller på tross av disse. Hvilke begrensninger eller muligheter lå disse systemene. Deretter har jeg konsentrert meg om selve forhandlingsspillet ved å se på prosessene som gikk fra høsten 1997 til avtalene var ferdigforhandlet 13.oktober 2001

Ut ifra kapittel 2 kan vi slå fast at det rådende forhandlingsystemet og det korporative systemet låste lærernes lønnsutvikling negativt. Inntektspolitikken hadde gitt ansatte i offentlig sektor, og lærerne, en relativt sett negativ lønnsutvikling i over en 20-årsperiode. Selv om lærerorganisasjonene ikke var med å sette premissene for inntektspolitikken bandt de alle arbeidstakergrupper, også lærerorganisasjonene, gjennom frontfagsmodellen. Lærerne var delt ved å være organiserte i to ulike forbund, som hadde ulik tilknytning til forskjellige hovedorganisasjoner, som førte ulik lønnspolitikk. Dette svekket lærernes forhandlingsposisjon. Forholdet til Arbeiderpartiregjeringene på 90-tallet var dårlig da lærerne hadde mistet det de tidligere hadde av innflytelse på skolepolitikken. Dette gav ikke rom for hverken dialog eller samarbeid mellom staten og lærerorganisasjonene og bidro til å sementere den fastlåste situasjonen. Det var derfor ingenting i 1997 som pekte i retning av at et lønnsloft for lærerne kunne la seg gjennomføre. Men lærerne hadde delvis fått bekreftet sin egen virkelighetsoppfatning rundt egen situasjon; en OECD rapport plasserte norske lærere på lønnsbunnen i OECD-sammenheng, lønnsforskning viste at lærerne hadde hatt en relativ lønnsnedgang de siste 20 årene og lite konkurransedyktig lønn gav utsikter til en alvorlig rekrutteringskrise.

Kapittel tre viser en utvikling fra en fastlåst situasjon til et konstruktivt samarbeid. Her følger vi prosessen fra regjeringsskiftet høsten 1997, frem til denne Sentrumsregjeringen legger fram en handlingsplan for rekruttering i skolen. Regjeringen, og da først og fremst KUF-minister Jon Lilletun, inviterte til dialog og samarbeid, og det ble etter hvert enighet mellom Regjeringa og lærerorganisasjonene at det var behov for å gjøre noe med både lønna og rekrutteringsproblemet. Deler av samarbeidet foregikk åpent gjennom det vi vet fra de

ordinære lønnsforhandlingene og offisielle møter om rekrutteringsmeldinga, men det utvikles også samarbeid i det skjulte. Etter hvert som lønnsproblematikken blir tema i dette samarbeidet, blir utfordringene å kunne være kreative i hvordan lønns- og rekrutteringsproblemet skal kunne løses i forhold til forhandlingssystemet.

Hemmeligholdelsen skyldes behovet for arbeidsro, som var nødvendig fordi det var frykt for konflikt i de øvrige forhandlingsområdene dersom lærerne fikk et særskilt tillegg. Dessuten fryktet både staten og LO at frontfagsmodellen stod i fare dersom en yrkesgruppe i offentligsektor ble oppfattet som lønnsledende. Stortinget kom våren 1998 på banen på bakgrunnen av rekrutteringsproblemene, som lærerorganisasjonene hadde belyst i møte med KUF-komiteen på Stortinget, og her ble lønna pekt på som en mulig årsak. På bakgrunn av dette ble det etterspurt en handlingsplan som skulle komme med tiltak for å sikre rekrutteringen til skolen.

Oppgjøret i 1998 var det første sikre tegn til at staten tok lønnsproblemet alvorlig, og hadde ønske om å gjøre noe med lærernes lønnsnivå. Det lønnspåslaget lærerne fikk i dette oppgjøret kompenserte ikke for den mindre lønnsutviklingen lærerne hadde hatt de siste 20 årene, men det var så langt det beste oppgjøret noen gang. Oppgjøret var ikke bare godt for lærerne men for arbeidstakere generelt. Dette satte økonomien under press. I 1998 gikk Lærerforbundets medlemmer ut i streik sammen med store deler av AF. Lærerlaget var meget godt fornøyd med dette oppgjøret, mens Lærerforbundet sine medlemmer ble tatt ut i streik fordi andre medlemsorganisasjoner i AF var misfornøyd med forhandlingsresultatet. Streiken var dessuten en protest mot det inntektpolitiske samarbeidet mellom LO, NHO og staten, som hadde preget lønnsdannelsen siden 60-tallet.

Det nå blitt en forsterket politisk enighet om at det måtte etableres en løsning for lærerne. Men regjeringen så også et behov for å reformere forhandlingssystemet for å unngå at frontfagsmodellen skulle bryte sammen, på grunn av misnøyen fra utdanningsgruppene. Derfor satte Bondevik regjeringen ned fire ulike utvalg som skal styrke det inntektpolitiske samarbeidet. En viktig endring var å åpne opp den korporative samarbeidsformen til å omfatte alle hovedorganisasjonene. Dette startet med Arntsen-utvalget og senere på året det Tekniske Beregningsutvalget. Dette betydde slutten på LO sitt hegemoni. Leder i LO-stat hevder dette var mest av symbolsk betydning, og ikke hadde nevneverdig å si på LO sin innflytelse på inntekstpolitikken. Etter 98-streiken gikk samarbeidet mellom lærerorganisasjonene inn i en ny fase. Lærerorganisasjonene sin lønnspolitikk ble etter hvert samkjørt, for å få øket

lønnspolitisk gjennomslag. Målet var å få slått disse to forbundene sammen til en stor lærerorganisasjon.

Støtten til lærerne i lønsspørsmålet, og bekymringen over en fremtidig lærermangel, økte etter hvert som kommune- og fylkestingsvalget nærmet seg i 1999. Rekruttering og lønnøkning ble koblet sammen, og måtte endres. Debatten i pressen viste dette, men det figurerte ikke noen løsningsforlag. Det nærmeste vi blir presentert en løsning, og at det var samtaler på gang, er gjennom uttalelsene fra Lærerforbundslederen, Anders Folkestad og statsminister Kjell Magne Bondevik i forbindelse med valgkampen. LO gikk også god for en slik løsning på dette tidspunktet. Rekrutteringsmeldinga var ikke fra regjeringen sin side en endelig tiltakspakke, men et innspill i prosessen. Den belyste flere interessante sider av problemet, og ved å lese den nøye blir aspekter av både lønns- og rekrutteringsproblematikken tatt opp. En løsning i retning arbeidsrasjonalisering mot lønn kan en også se konturene av. Når rekrutteringsmeldinga var lagt frem gikk samarbeidet over i en mer intensiv fase. Dette var høsten 1999, og til våren skulle det være ett nytt hovedtariffoppgjør.

Lærerne viser etter dette at de står mer samlet enn noen gang tidligere, gjennom læreraksjonene om høsten 1999. Parallelt med aksjonen blir det satt ned et utvalg(AAD-utvalget), bestående av lærerorganisasjonene, KUF, AAD og de andre hovedsammenslutningene. Disse så se på lærernes forhandlingsystem og arbeidstidsordninger. Regjeringa vedtar det utvalgets inntilling og forhandlingene, som KS har ønsket å overta ansvaret for blir i staten og den eksisterende forhandlingsordningen blir videreført, uten betydelige endringer.

Da KUF-komiteen på Stortinget skulle behandle Rekrutteringsmeldinga gikk Lærerlaget sammen med to representanter fra Arbeiderpartiet, og nestleder i LO sammen om å formulere det som ble en flertallsmerknad til denne meldinga som tok opp lønn som et incentiv i rekrutteringsproblematikken. Denne merknaden gav klare signaler til Regjeringen om at det var ryggdekning for å heve lønna til lærerne, men innen det ordinære forhandlingsystemet. Her ser vi at LO er tungt inne i skolepakkeprosessen, sammen med Arbeiderpartiet, for å fremme lærerne sin sak. Da det uventet blir regjeringsskifte kort tid etter, viderefører den nye regjeringa underhånden forhandlingene om en skolepakkeløsning, fra den avgåtte Bondevik

regjeringa. Før de ordinære tarifforhandlingene vedtar lærerorganisasjonene å kreve så mye som 10 lønnstrinn opprykk for sine medlemmer.

I løpet av forhandlingene blir det klart at lærerne skal tilgodeses med et lønnsloft som gikk utover det andre arbeidstakere fikk. Et premiss i forhandlingene var også at lærerne måtte gi noe i motytelse. Dette var særdeles viktig overfor de andre organisasjon, og da særlig LO. Det lærerne skulle gi igjen var fleksibilisering og rasjonalisering av arbeidstiden. Lærerne måtte være mer tilgjengelig på skolen og ha en bedre ressursutnyttelse av arbeidstiden. Dette var elementer som tok tid å få på plass, men den 26.mai Riksmeklingsmannen legger frem et forslag, på overtid, for hele statlig sektor offentliggjøres samtidig Intensjonserklæringa som skulle legge det formelle grunnlaget for lønnshevinga til lærerne. Hovedpunktene i intensjonserklæringen var forhandlet frem underhånden i forkant av oppgjøret, men den endelige utformingen kom på plass under meklingen. Løsingen blir å heve lønna til læreren i to steg, Skolepakke 1 og 2, som begge var forankret i Intensjonserklæringen.

Selv om erklæringen var lite konsis, og forutsatte en konkretisering gjennom videre forhandlinger, måtte den først godkjennes gjennom en uravstemningene blant medlemmene i lærerorganisasjonene. På tross av protester fra lærere som var uenige i at en skulle stemme over et resultat de ikke kjente ble det ja i uravstemningene. De videre forhandlingene resulterte i Skolepakke 1 og gav alene opp mot 30 000 i lønnsøkning fra 1.august 2000.

Veien mot Skolepakke 2 var atskillig mer åpen. Det var i denne delen av skolepakkeløsningen lærerne skulle gi sitt bidrag til staten, i form av effektivisering av arbeidstida som skulle gi mer tid til undervisning. Dette var ikke uproblematisk, i det at det var stor indre motstand hos lærerorganisasjonene på dette punktet. Det ble brudd i forhandlingene i mai, men etter at det ble klart at en borgerlig regjering, dominert av Høyre, skulle overta for Arbeiderpartiet ble det igjen fart i forhandlingene, og de ble slutførte bare dager før den nye regjeringen skulle overta. Skolepakke 2 var ferdig forhandlet 13.oktober 2001, ganske nøyaktig en regjeringsperiode siden forrige gang en Arbeiderparti-regjering fikk avløsning. Forholdet mellom lærerorganisasjonene og disse to Arbeiderparti-regjeringene var totalt ulike. Dette på grunn av en Sentrumsregjering som hadde endret premissene i forholdet mellom staten og lærerorganisasjonene.

Skolepakkeavtalene kom tilsynelatende på tross av det etablerte forhandlingsystemet, der frontfagsmodellen var den største hindringen. Det som gjorde avtalene mulig var det korporative systemet, ved at partene i arbeidslivet godtok at lærerne ble tilgodesett i tariffperioden 2000 til 2002.

Det som gjorde avtalene mulig var imidlertid at disse løsningsforlagene ble forankret i et bredere korporativt samarbeid, der LO spilte en viktig rolle, og samkjørt med de ordinære tarifforhandlingene. Dermed var det etablert en ny legitimitet for forhandlingsystemet. Grunnen til at det var aksept for en slik avtale kan ligge i at hele det inntektspolitiske samarbeidet var satt under press og var truet. Det er rimelig å anta at Skolepakkeavtalene bidro til å lette presset på forhandlingsystemet, heller enn å svekke det. At lærerne ble tilgode sett så mye som de ble utover de ordinære forhandlingene, ble gjort ved en kalkulert sprekk. Ved å kompensere for lærernes mindrelønnsutvikling, forsvant den største arbeidstaker gruppen i offentlig sektor som motstander av den tradisjonelle inntektspolitikken, og systemet bestod. Et mindre rigid forhandlingsystem ble også presentert ved denne avtalen, det var mulig å foreta grep, hvis situasjonen tilsa det.

Kilder og litteratur

Skriftlige kilder:

Gjennomgåtte kilder:

- Presseklipp fra A-pressens digitale arkiv- ”retriever”, artiklene går fra tidsrommet 1997 til 2001
- Skolefokus, utgaver fra 1997 til 2001, Lærerforbundet sitt medlemsblad
- Norsk Skoleblad, utgaver fra 1997 til 2001, Lærerlaget sitt medlemsblad

Arkivmateriale:

Dokumenter fra Lærerforbundet og Lærerlaget sine arkiver samlet i Utdanningsforbundets arkiver.

Fra Lærerforbundet:

- Fra Lærerforbundet dokument 98/00129-710, datert 17.06.1998- sakspapirer sendt til sentralstyret
- Fra Lærerforbundet dokument nr. 98/12801-527 datert 21.10.1999
- Fra Lærerforbundet dokument nr. 98/00620-550 datert 30.10.1998
- Fra Lærerforbundet dokument nr. 98/00620-550 sak: 130/99 datert 20.04.1999
- Fra Lærerforbundet dokument 98/00620-550 datert 20.04.1999
- Fra Lærerforbundet, dokument 98/00620-550, datert 09.11.1999
- Fra Lærerforbundet, dokument 99/00362-713, under punkt 6, datert 17.11.1999
- Fra Lærerforbundet, dokument 99/00362-713, under punkt 3, datert 17.11.1999
- Fra Lærerforbundet dokument 200000665-4 datert 12.mai 2000 - Møte møteprotokoll, fra møte mellom AAD og

hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag 04.05.2000, signert forhandlingslederne

- Fra Lærerforbundets arkiv dokument 199901402.527.0 ”I intensjonserklæring” signert av forhandlingssjef i AAD, og lederne i hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag. Hovedsammenslutningene er LO-stat, AF-stat, YS-stat, Akademikerne og Norsk Lærerlag.
- Fra Lærerforbundet dokument 2000/000/86 datert arkiv 03.07.2000”Særavtale om arbeidstid for undervisningspersonalet i skoleverket – vedlegg til protokoll av 30.06.00”, fra forhandlinger mellom partene

○ Fra Lærerlaget:

- Fra Lærerlaget ²⁷²dokument 199801458-3 datert 20.08.1999
- Fra Lærerlaget dokument199801458-3 datert 20.08.1999
- Fra Lærerlaget dokument 199900755 datert 16.08.1999
- fra Lærerlaget, dokument 199901402-5 datert 16.11.1999
- fra Lærerlaget, dokument 199901402-9 (det kan se ut som oppfølgingsdokumentet er tiltenkt dokument nr 199901402-13, dette er usikkert, da tallet 13 er ført på selve saksfremlegget til Landsstyre-dokumentet 199901402-9)
- Fra Lærerlaget, dokument 199901402-17 –datert 24.02.00
- Fra Lærerlaget, dokument 199901402-15 –datert 24.02.00
- Fra Lærerlaget, dokument 199900379-10, saksfremlegg til landsstyret i Lærerlaget, sendt ut 29.10.2000
- Fra Lærerlaget sak L 80/00 møtedato 23.-25.august 2000(dokumentet mangler arkiv referanse, men er å finne i landsstyrrerprotokollen for 2000)

Utredninger , artikler, utvalgsarbeid og Stortingsdokumenter:

- Geir Høgsnes, ”Makt og demokratiutredningens rapportserie”, Rapport 16, august 2000
- Geir Høgsnes, ”Lærerforbundets informasjonshefter nr4 1999” s 17-24, Oslo: Lærerforbundet
- Rapport fra ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD), ved Centre for Educational Research and Innovation, ”Education at a glance – OECD indicators” 1996
- Voksenåserklæringa
- [Rundskriv F-042-98](#) ”Et nytt og forenklet særavtaleverk for skolesektoren”
- Norsk Offentlig Utredning(NOU) 1998:13 ”Etter inntektsoppgjørene 1998” vedlegg 2
- NOU 1999:14 ”Forberedelse av inntektsoppgjørene 1999”
- NOU 2000:14 ”Frihet med ansvar – om høgre utdanning og forskning i Norge”
- NOU 2001:17 vedlegg 2, se ”Oppgjørene i offentlig sektor”
- NOU 2000:21 ”En strategi for sysselsetting og verdiskapning”
- Interpellasjon ”Stortinget Møte torsdag den 12. mars kl. 10 1998”, sak nr 7, [interpellasjonsdebatten](#)
- ”Stortingsmelding nr. 12 (1999-2000) ...og yrket skal båten bera... Handlingsplan for rekruttering til læreryrket. - Tilråding frå Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet av 29. oktober 1999, godkjend i statsråd same dagen.”
- [Innst. S. nr. 120 \(1999-2000\)](#)- ”Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om ... og yrket skal båten bera ... Handlingsplan for rekruttering til læreryrket st.meld. nr. 12 (1999-2000)”
- ”Møte torsdag den 2.mars kl 18” fra Stortinget- delt inn i 2 møter samme dag [hele dokumentet ligger i pdf under denne lenken](#)
- ”Rapport fra partssammensatt utvalg som mer desentraliserte forhandlinger for skoleverket innenfor det statlige tariffområdet og mer fleksible arbeidstidsordninger” Arbeids- og Administrasjonsdepartementet, datert og fremlagt 11.januar 2000
- Brev fra ”Det Kongelige Arbeids- og administrasjonsdepartement” ved statsråd Jørgen Kosmo, ref. 00/200 datert 26.05.2000, signert Jørgen Kosmo

- ”*I intensjonserklæring*” signert av forhandlingsjef i AAD, og lederne i hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag. Hovedsammenslutningene er LO-stat, AF-stat, YS-stat, Akademikerne og Norsk Lærerlag.

Muntlige kilder:

Fra Nasjonalbiblioteket:

- NRK1 10.09.1999 kl.19-1930 ”Dagsrevyen” – ordre V-0843b
- NRK1 10.09.1999 ”Partilederdebatt” – ordre V-0843

Intervjuer:

- Totland, Marit Elisabeth: daværende statssekretær i Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet for minister Jon Lilletun (for Krf i Sentrumsregjeringa). Intervjuet 16.01.2007, Husnes, Sunnhordland
- Hjetland, Helga: daværende leder for Norsk Lærerlag, intervjuet 25.01.2007, Oslo
- Folkestad, Anders: daværende leder i Lærerforbundet, intervjuet 25.01.2007, Oslo
- Engebretsen, Per: daværende forhandlingssjef for Staten, på vegne av Arbeids- og Administrasjonsdepartementet, intervjuet 26.01.2007, Oslo
- Giske, Trond: daværende Kirke-, Utdannings- og Forskningsminister i Stoltenberg 1 regjeringa, intervjuet 04.06.2007, Bergen
- Skjørestad, Endre: daværende statssekretær i Finansdepartementet for minister Gudmund Restad (for Senterpartiet i Sentrumsregjeringa), intervjuet på telefon 16.09.2007
- Øye, Morten: daværende og nåværende leder i LO-stat, intrvjuet 02.10.2007, Oslo
- Valla, Gerd Liv: daværende nestleder i LO, intervjuet på telefon 19.og 29.10.2007
- Oppebøen Hansen, Sigvald: daværende og nåværende stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet, intervjuet på telefon 10.10.2007
- Stensnes, Einar: daværende stortingsrepresentant for Krf, intervjuet på telefon 18.09.2007

I tillegg er det gjort oppfølgingssamtaler med Marit Elisabeth Totland, Anders Folkestad, Per Engebretsen

Litteratur:

- Hagemann, Gro ”Skolefolk - lærernes historie i Norge”, Ad Notam: Gyldendal 1992
- Rovde, Olav ”Vegar til samling - Norsk Lærerlag s historie 1966-2001” Det Norske Samlaget 2004
- Grove, Knut og Svein Michelsen ”Lærerforbundet - mangfold og fellesskap” Vigmostad og Bjørke, Bergen 2005
- Bergh, Trond og Yngve Nilsen ”Et akademisk fellesskap - Akademikernes Fellesorganisasjon 1975-2001” Vigmostad og Bjørke, Bergen 2004
- Frøland ,Hans Otto ”Inntektspolitikk og tarifforhandlinger som etterkrigshistorisk forskningsfelt” Etterkrigshistorisk register, nr.14 Bergen 1994
- Seip, Åsmund Arup ”Rett til å forhandle- en studie i statstjenestemennenes forhandlingsrett i Norge og Sverige 1910-1965” doktoravhandling, forskningsstiftelsen Fafo 1997
- Stokke, Torgeir Aarvaag ”Lønnsforhandlinger og konfliktløsning - Norge i et skandinavisk perspektiv” doktoravhandling, forskningsstiftelsen Fafo 1998
- Høgsnes, Geir ”Krone for krone- lønnsforhandlinger og – fordelinger” Ad Notam Gyldendal 1999
- Heiret, Jan, Olav Korsnes, Knut Venneslan og Øyvind Bjørnson ”Arbiedsliv, historie, samfunn- Norske arbeidslivsrelasjoner i historisk, sosiologisk og arbeidsrettslig perspektiv” Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS, Bergen 2003
Heiret, Jan. 2003 ”Samarbeid og statlig styring 1945-1977” ; ”Et nasjonalt system i en internasjonal verden 1978-2003” I Jan Heiret mfl
- Hovdenak, Sylvi Stenersen, ”90-tallsreformene – et instrumentalistisk mistak?” Gyldendal Akademisk, Oslo 2000
- Stokke, Torgeir Aarvaag, Stein Evju og Hans Otto Frøland ”Det kollektive arbeidslivet- organisasjoner, tariffavtaler, lønnsoppgjør og inntektspolitikk” Universitetsforlaget , Oslo 2003
- Stokke, Torgeir Aarvaag. 2003 *Tariffavtalene; Tariffrevisjoner; Motstridende tendenser.* I Torgeir Stokke mfl
- Evju, Stein. 2003 *Tariffavtaler som rettslig fenomen.* I Stein Evju mfl
- Frøland, Hans Otto *Inntektspolitisk samarbeid* i Hans Otto Frøland mfl

